

Ungdomstid i (oviss) väntan

Mottagande av ensamkommande barn i Nacka kommun

FoU Södertörn är en forsknings- och utvecklingsenhet som ägs gemensamt av socialtjänsten i Botkyrka, Haninge, Huddinge, Nacka, Nykvarn, Nynäshamn, Salem, Södertälje, Tyresö och Värmdö. FoU Södertörns arbetsfält är individ- och familjeomsorgen, funktionshinderområdet och socialpsykiatrin. Arbetet bedrivs i nära samarbete med praktiken.

FoU Södertörn

070-663 26 04

info@fou-sodertorn.se

www.fou-sodertorn.se

Ungdomstid i (oviss) väntan

©FoU Södertörn och författaren 2018.

FoU-Södertörns skriftserie nr 163/18

ISSN 1403-835

Innehåll

Ungdomstid i (oviss) väntan: Mottagandet av ensamkommande barn i Nacka kommun	3
Inledning	5
Bakgrund	7
Tidigare forskning om ensamkommande barn – en översikt	9
Rapportens struktur	21
Metodöverväganden i mötet med ensamkommande ungdomar och verksamheter	21
Att möta ensamkommande barn	22
Att följa verksamheter	25
Om barnperspektiv samt intersektionella och/eller normkritiska överväganden och medveten omsorg	27
Nackas övergripande organisering i frågor om ensamkommande barn, 2014 - 2016	30
Socialtjänstens organisering 2014 - 2016	31
Boendeverksamhet för ensamkommande barn i Nacka kommun, 2014 - 2016	34
Ungdomarna och deras vardagsliv	36
Social gruppssammanhållning och ensamhet	38
Väntan, ovisshet och stöd	43
Att tänka på i arbetet med ensamkommande barn – avslutande reflektioner	48
Boendeverksamheten vid HVB-Asyl och HVB-PUT	50
HVB-hemmet ”HVB-PUT”	51
HVB-hemmet ”HVB-Asyl”	54
HVB-för ensamkommande, ett stöd- och omsorgsuppdrag	58
Barn och ungdomars respektive pojkars och flickors behov – att göra likhet och skillnad i vardagen	61
Avslutande reflektioner	65
Socialtjänstens arbete med ensamkommande barn i Nacka kommun, 2014 - 2016	67

Arbetet med ensamkommande barn i Nacka, slutsatser	74
Epilog – en nulägesorientering.....	79
Referenslista:	84

Ungdomstid i (oviss) väntan: Mottagandet av ensamkommande barn i Nacka kommun

Prolog

Föreliggande rapport baseras på en studie som handlar om mottagandet av ensamkommande barn och ungdomar i Nacka kommun. Ett arbete som från början var tänkt att följa upp ensamkommande barn och ungdomar och de verksamheter som kringgärdar deras vardagsliv under perioden februari 2014 till och med augusti 2016. Under tiden som uppföljningen har pågått har dock mottagandet genomgått en hel del grundläggande förändringar som på olika sätt kommit att prägla förutsättningarna för genomförandet. Å ena sidan har dessa handlat om organisatoriska förändringar inom Nacka kommun där bl.a. en ny politiskt nämnd kommit att ta över ansvaret för mottagandet av ensamkommande barn och om en relativt stor personalgenomströmning inom flera av de sektorer som här undersökts. Å andra sidan kom den stora ökningen av ensamkommande barn och ungdomar under sommaren och hösten 2015 att sätta mottagandet av dessa unga i Sverige såväl som i Nacka under press. En pressad situation som fortsatte också under våren 2016, trots att antalet nya ensamkommande barn och ungdomar sjönk drastiskt i kommunen och till Sverige.

Den period som undersökningen pågått har präglats av olika, och delvis motstridiga, politiska budskap på nationell nivå. Hösten 2015 kännetecknades i ett första skede av en nationell våg av solidaritetsyttringar och ett allmänt stöd för flyktingfrågan, medan senhösten 2015, och tiden därefter, snarare förde med sig policyförändringar i termer av temporära uppehållstillstånd istället för permanenta, strypta möjligheter för familjeåterföreningar, mer hårdragna regler för åldersuppskrivning, utvisningar samt en övergång från HVB-hemsplaceringar till s.k. stödboenden.

Sammantaget är detta olika kontextuella faktorer som kommit att innebära en hög grad av ovisshet för de aktörer som följts upp i denna

studie, men som också inneburit en viss ovisshet för skrivandet av rapporten. Det har varit en utmaning att behålla fokus på FoU-uppdraget när förutsättningarna för att genomföra det ändrats under vägen. Utmaningen för mig som utredare varit att vara mitt ursprungliga uppdrag troget trots en ibland tilltagande känsla av hopplöshet: att följa upp mottagandet av ensamkommande barn, med huvudfokus på boendekedjan kring barnen och ungdomarna, samtidigt som detta mottagande har genomgått stor förändring.

Inledning

Syrisk pojke: Ja det är såhär, när jag vill göra nåt ärende, det är personalen som följer med och visar mig vägen. Om jag skulle göra det själv det kommer att ta fyra fem timmar för mig för att lära mig färdvägen. Den här hjälpen att hitta får jag från dom. Dom hjälper oss med massa såna saker.

Live: Mm. Men hjälper de er när ni behöver nånting känslomässigt? Till exempel att man är ledsen och behöver nån att prata med?

Syrisk pojke: Nej. Dom kan inte hjälpa mig med den här biten. Dom kan hjälpa mig till exempel med läxor eller visa mig nånstans, åka dit, men när det gäller att man är ledsen och bearbeta detta nej, det tror jag inte. Om jag är ledsen går jag inte fram till dom. Det vill säga jag har inte provat än. (Intervju med arabisktalande ungdomar)

Detta intervjuutdrag speglar på sätt och vis en upplevelse som många ensamkommande ungdomar, som här intervjuats under denna följeforskning, ger uttryck för: I Sverige upplever de sig få god hjälp med olika praktiska behov och bekymmer, de får kläder efter väder och stöd i att hitta rätt i ett nytt sammanhang. Samtidigt upplever en del av dem att ingen vuxen person finns att tillgå när det gäller mer känslomässiga aspekter och hanteringen av svåra känslor. Ensamkommande barn och ungdomar möter många vuxenpersoner med olika uppgifter och funktioner i deras vardagsliv, men en del beskriver att det samtidigt finns osynliga gränser som hindrar att djupare kontakter etableras med dessa vuxna.

Intervjuutdraget med den syriska pojken, här ovan, går dock också att läsa som att detta att känna förtroende för någon är en aspekt av sociala relationer som kan växa fram med tiden. Att berätta för någon att man är ledsen, och anledningen till det, handlar både om att våga berätta och att våga hoppas på att denna någon genom handling visar sig vara förtjänt av ett sådant förtroende. Framtiden får sålunda utläsa om just denna ungdom vågar ”prova på” att berätta om sitt mående för personalen på det boendet där han är placerad.

Brist på just känslomässigt stöd samt bristande kontinuitet i relationer med vuxna personer är också dimensioner av det svenska mottagandet som annan forskning om ensamkommande barn har satt sökljuset på (Backlund m.fl. 2012; Stretmo och Melander 2013; Backlund m.fl. 2015; Åkerlund 2016). För att tillit och förtroende ska växa fram behövs det såväl kontinuitet i möten med andra som

ett ömsesidigt intresse. Detta är också dimensioner av sociala relationer som kan komma i konflikt med det som, på ett ibland oproblematiskt sätt, beskrivs som ”professionella relationer”, eller det att vara ”professionell i sitt arbete”. (jmf Stretmo och Melander 2013). I ensamkommande barns och ungdomars vardagsliv utmanas ofta just gränsdragningar mellan det vi tänker på som privata sfärer och nära relationer och det som kan beskrivas som professionella relationer och någons arbetsvillkor. På våra HVB-hem lever ensamkommande barn och ungdomar exempelvis tillsammans i något som kan beskrivas som ett slags ”kollektivt vardagslivsmiljö” (se Åkerlund 2016), medan andra aktörers tillträde till samma sociala rum styrs av arbetstidsregler, schemaläggning och arbetsbeskrivningar. Detta är övergripande faktorer som på olika sätt kringskar de relationer som kan växa fram mellan de ensamkommande barnen och de vuxna aktörerna som befinner sig i deras närhet.

Föreliggande rapport berör mottagandet av ensamkommande barn och ungdomar i Nacka kommun och tar utgångspunkt i den utvärdering av Nackas mottagande som FoU Södertörn påbörjade februari 2014 och som pågick till och med augusti 2016.

Fokus för det som har varit en s.k. ”lärande utvärdering, eller följeforskningsprojekt, är att under uppdragets tidsperiod studera hur och om kommunens arbete med de ensamkommande barn och ungdomar som är placerade i kommunen stödjer barnens utveckling och självupplevda integration i Sverige (Projektplan 2013-03-21). Vidare har projektet syftat till att analysera hur olika aktörer som är involverade i det kommunala mottagandet, såsom boendepersonal och socialtjänst, och i förlängningen också några gode män, liksom lärare, elevvårdshälsosteam och pedagoger, ser på sina uppdrag med ensamkommande barn samt hur samverkan mellan de olika aktörerna har fungerat (ibid).

Projektet, som påbörjades våren 2014 och avslutades med ett heldagsseminarium i november 2016, involverar intervjuer med ensamkommande barn och ungdomar, anställda inom socialtjänsten i Nacka, boendepersonal på några olika HVB-hem samt deltagande observationer av verksamheterna och vardagslivet där. Intervjuer med skolpersonal har genomförts under höst och vinter 2015 och samtal med överförmyndaren och gode män har genomförts under hösten 2015.

Denna avslutande rapport syftar i första hand till att ge en verksamhetsbeskrivning samt att peka på och analysera några av de utmaningar som kan tänkas finnas i det organisatoriska arbetet eller utifrån dimensioner som lyfts fram i samtal med ensamkommande barns och ungdomar och aktörer i nätverket kring dem.

Frågeställningar som kommer tas upp är:

- Hur arbetas det med ensamkommande barn och ungdomar i Nacka kommun?
- Hur ser boendeskedjan ut kring ensamkommande barn och ungdomar i Nacka?
- Hur berättar ensamkommande barn själva om sitt vardagsliv, med fokus på socialt stöd och integration?
- Hur berättar centrala aktörer såsom socialsekreterare, boendepersonal, pedagoger och lärare samt gode män om sitt arbete med målgruppen ensamkommande barn?

Innan vi påbörjar verksamhetsbeskrivningarna och tittar närmare på situationen för de ensamkommande barn och ungdomar som följts upp här, kommer jag att ge en kort bakgrund till frågan om ensamkommande barn i en svensk kontext. Jag kommer även ge en kort genomgång av svensk och internationell forskning om ensamkommande barn och unga.

Bakgrund

Termen *ensamkommande barn* används, i enlighet med internationella konventioner, för att beskriva individer under 18 år som själva ankommer till Sverige för att ansöka om asyl (Regeringen 2004; Regeringen 2005; Regeringen 2011). Ensamkommande barn kan dock ha kommit till Sverige med föräldrar som senare lämnat dem, de kan ha kommit i följe med en annan anhörig eller en vän, med ett syskon, ett eget barn, en make eller maka eller ha migrerat hit alldeles ensamma (Stretmo och Melander 2013). För många barn och ungdomar har förutsättningarna kanske också dramatiskt ändrats under flyktens gång så till vida att de kommit bort från föräldrar eller tappat någon annan anhörig på vägen (ibid; Socialstyrelsen och Migrationsverket 2002; Migrationsverket och SKL 2010).

Ensamkommande barn har i kraft av att vara *ensamkommande* och underåriga rätt till en snabbare asylprocess, ett lämpligt boende (i

t.ex. ett HVB-hem eller ett familjehem med eller utan släktanknytning), en god man och ett gott stöd i sitt vardagsliv. Från och med 1 juli 2006 är det kommunerna (genom socialtjänsten som utreder stödbehov och beslutar om eventuella insatser) som ansvarar för mottagandet av alla ensamkommande barn i Sverige; både för dem som befinner sig i asylprocessen och för dem som fått uppehållstillstånd. Ensamkommande barn har också rätt till skola, utbildning och hälso- och sjukvård på samma villkor som alla andra barn bosatta i Sverige (Regeringen 2005; Socialstyrelsen 2007). Denna uppdelning av ansvarsförhållanden innebär att Socialstyrelsen har ett tillsynsansvar för ensamkommande barn och ungdomar, medan Migrationsverket utreder barnet eller den unges asylskäl samt betalar kommunerna för deras utlägg under asyltiden. Från och med 2011 är det dessutom Länsstyrelsen som förhandlar/för dialog med kommunerna om avtal avseende mottagandet av ett visst antal ensamkommande barn eller ett visst antal vårdplatser (Migrationsverket, SKL, Skolverket, Länsstyrelserna och Socialstyrelsen 2012, 2015).

Eftersom antalet ensamkommande barn och ungdomar som sökt asyl i Sverige har ökat varje år sedan 2005 har mottagningssystemet periodvis haft svårt att slussa barnen från de nio ankomstkommunerna (d.v.s. Malmö, Sigtuna, Solna, Mölndal, Örebro, Skellefteå, Norrköping, Gävle och Umeå, där barn och ungdomar kan ansöka om asyl i Sverige) till anvisnings/mottagningskommunerna (d.v.s. kommuner med avtal om ett mottagande). Situationen blev extra bekymmersam under sommaren och hösten 2015, då ett i jämförelsevis mycket högt antal flyktingar och bland dem många ensamkommande barn och ungdomar, sökte sig till Sverige för att söka asyl. Effekten av flaskhalsar har tidvis inneburit mycket långa väntetider för många barn och ungdomar (Eriksson 2010; Socialstyrelsen och Migrationsverket 2010; Zetterqvist Nelson och Hagström 2016), liksom ökade kostnader för staten (se också parallell diskussion i SoU 2001:64). Detta har resulterat i att lagen (1994:137) om mottagande av asylsökande (LMA) ändrades under 2014. I och med detta har Migrationsverket numera utvidgade möjligheter att anvisa asylsökande ensamkommande barn till samtliga kommuner oavsett om kommunen har en överenskommelse eller inte (Migrationsverket, SKL, Skolverket, Länsstyrelserna och Socialstyrelsen 2015).

Mottagandet av ensamkommande barn och ungdomar har tidvis också väckt en hetsig debatt i svenska (såväl som i internationella)

medier. Frågorna som lyfts fram har i vissa sammanhang handlat om farhågor rörande ensamkommande barn som försvinner spårlöst (se t.ex. Unicef 2010; Länsstyrelsen 2012, Stretmo 2014), i andra fall om ensamkommande barn som är s.k. ”överåriga” (Migrationsverket och SKL 2010). De har också handlat om kommunernas ovilja mot att ta hand om ensamkommande barn och ungdomar eller skriva avtal om ett mottagande (Stretmo 2010; Stretmo och Melander 2013; Stretmo 2014). Vissa kommuner samt ideella organisationer har i sin tur satt sökljuset på hur de barn och ungdomar som fått ett avslagsbeslut mår och hur deras och andra asylsökande barns långa väntan i ovisshet påverkar deras hälsa och välbefinnande på ett negativt sätt (Stretmo och Melander 2013).

Mot bakgrund av några av de olika problembilderna som finns samt de olika utmaningar som frågor om ensamkommande barn väcker i praktiken ska denna rapport försöka att på ett jämförligt sätt belysa ensamkommande barns individuella behov och perspektiv inom ramen för Nacka kommuns mottagande.

Tidigare forskning om ensamkommande barn – en översikt

Litteratur som lyfter fram barns villkor som migranter har länge varit en blind fläck i forskningen. De internationella studier som finns riktar dock ofta sökljuset på just ensamkommande barns förutsättningar som en särskilt sårbar och utsatt grupp av migranter och som en speciell grupp asylsökande i asylsystemet. Forskningstraditionen som berör ensamkommande barn sägs ofta utgå från tre perspektiv: 1) en beteendevetenskaplig tradition om ensamkommande barns erfarenheter av utsatthet för, och sätt att hantera och bearbeta, psykiska påfrestningar och trauman,¹ 2) en mer rättighetsorienterad inriktning som särskilt tittar på tillämpningen av barnkonventionen jämte t.ex. nationella och internationella asylregelverket,² och 3) studier som

---

¹ Se t.ex. Goodman (2004); Derluyn och Broekaert (2007). Se också Wallin och Ahlström (2005), Hultmann (2008), Ramel m.fl. (2015), Nyberg (2016) samt Dahlbring (2016) för svenska studier om ensamkommande barn och ungdomar med en mer beteendevetenskaplig ingång.

² Se t.ex. Connelly (2011), kap 5 i Stretmo (2014) och Hedlund (2016).

istället har försökt belysa olika mottagandestrukturer och organisatoriska utmaningar samt besvarar frågor om *varför* barn migrerar³ (se också Wernesjö 2012, 2014 för liknande resonemang).

Litteratur samt studier om hur barn och ungdomar mår och hanterar sin situation i det nya landet, eller studier där ensamkommande barn ses som aktörer, är emellertid numera också ett fjärde och växande forskningsområde. Några intressanta och viktiga internationella exempel är t.ex. Eides (2005) avhandling om ensamkommande barn, där han genom en uppföljning av fyra olika kohorter bestående av barn och ungdomar som ensamma sökt asyl i Norge mellan 1940 och fram till idag, riktar ett sökljus på hur det norska samhället har tolkat barn som kommit utan sina nära anhöriga och som flyktingar. Studien visar att ensamkommande barn har utgjort såväl omsorgspolitiska som samhällsmässiga dilemman till vilka den norska välfärdsstaten försökt förhålla sig. Eide (Ibid) pekar också på hur olika officiella tolkningar av barnen återkommer och leder till samma typer av åtgärdsförslag.

Kohli (2007) har studerat ensamkommande barns möten med socialtjänsten och hur socialarbetare ibland har svårt att särskilja sin roll som utredare av barnet/den unges omsorgsbehov från att utreda barnets asylskäl (i Storbritannien har t.ex. socialtjänstens medarbetare upplysningsplikt gentemot Home Office/Migrationsverkets motsvarighet) vilket leder till att de ofta misstror eller ifrågasätter ensamkommande barns berättelser. Kohli sätter också sökljus på att den inriktning tidigare forskning har haft gör att vi har bristfälliga kunskaper om ensamkommande barns (och om flyktingbarn generellt) vardagsliv *innan* de migrerade vilket gör att myndighetspersoner inte riktigt kan uppfatta dem som helt vanliga människor/barn i vardagliga sammanhang och kontexter. Istället blir de sårbara samt *annorlunda* barn som vuxensamhället kan ha svårt att relatera till på samma sätt som andra barn (ibid). Enligt Kohli (2007) kan också de ensamkommande barnen ha svårt att särskilja de olika myndighetspersoner de möter i sitt nya vardagsliv. Ensamkommande barn väljer därför att vara tysta om sina erfarenheter (jmf ”sound of silence”) eller att ge mycket knapphändig information om sig själva (de ger

---

³ Se tex. Ayotte (2000), Engebriksen (2002), Eide (2005), Kohli (2007), Watters (2008), Hessle (2009), Eide och Broch (2010), Backlund m.fl. (2012), Stretmo och Melander (2013) och Bunar (2013).

myndighetspersoner mycket ”tunna berättelser”). Om möjlighet ges för barnet att bygga tillitsfulla relationer med de omsorgspersoner de möter i vardagslivet (”sin” socialsekreterare, personal på gruppbostället, den gode mannen etc.) kan de ensamkommande barnen och ungdomarna komma att känna ett förtroende.

Kohli (2006a, 2006b, 2007) har utvecklat en relationell modell som betonar ett emotionellt engagemang för det ensamkommande barnet *över tid* genom att det erbjuds: *praktisk assistans* (barnets behov för att navigera i ett nytt sammanhang här och nu möts upp), att barnet erbjuds *terapeutisk omsorg* (genom att lyssna till barnets berättelse, hjälpa det att hantera samt härbärgera svåra minnen så att det kan knyta an nuet med det liv det levtt innan) och att myndighets- eller stödpersoner hjälper barnet att skapa ett nytt *socialt sammanhang* (stöd till en omstart i en ny social kontext och hjälp att våga blicka mot framtiden). Ensamkommande barn och ungdomar, som får möjlighet att utveckla förtroendefulla relationer kommer troligtvis att våga berätta fylliga berättelser (”thick descriptions”) d.v.s. detaljerade och komplexa historier om sig och sitt liv. De ensamkommande barnen och ungdomarna som utvecklar nära relationer till personer i sitt nätverk kommer också att känna större delaktighet och uppfatta sig själva som aktörer istället för passiva mottagare av bistånd (Kohli 2006a, 2006b, 2007, 2011). Kohli (2007, 2011) pekar ut dimensionerna: trygghet, tillhörighet och framgång som viktiga för hur ensamkommande barn kommer att kunna må och fungera på sikt. *Trygghet* ska här förstås som huruvida de ensamkommande barnen och ungdomarna känner sig skyddade i sitt nya liv på HVB- eller i familjehemmen eller om de istället plågas av osäkerhet kring sin framtid, smärtsamma minnen etc. *Tillhörighet* handlar om huruvida barnen känner att de får vara delaktiga i det nya sammanhanget de befinner sig och om de ges tillfälle att återuppta kontakten med sina nära och kära på andra platser. *Framgång* berör huruvida ensamkommande barn och ungdomar lyckas få ett uppehållstillstånd, på sikt tillägna sig en utbildning och skapa sig goda förutsättningar för att leva ett fullvärdigt liv (Kohli 2006a, 2006b).

Watters (2008, 2012) understryker istället betydelsen av medbestämmande och att de ensamkommande barnen ges det han ser som reella möjligheter att påverka sitt vardagsliv och stöd till att utvecklas genom skolgång, hälso- och sjukvård samt tillgång till betydel-

sefulla vuxenpersoner i det nya landet. Ensamkommande barn behöver uppfattas som kompetenta aktörer och inte bara som barn som fallit offer för olyckliga omständigheter. Det förutsätter dock ett mottagningssystem och aktörer som är lyhörda för deras tankar, reflektioner och önskemål, vad barnen själva ser som sina utmaningar och behov samt deras tankar om t.ex. religiös och kulturell praxis. Watters (2012) menar att mottagningssystem tenderar att antingen ignorera ensamkommande barns kultur eller se dem som statistiskt placerade inom *ett* kulturellt system (ibid, se liknande slutsatser hos Åkerlund, 2016). Genom att lyssna med intresse kan resurs och myndighetspersoner bli varse den betydelse barnet eller ungdomen själva ger sin kultur, utövande av religion och annan kulturell praktik. Innebörder som dessutom kan komma att variera över tid samt ta avtryck eller påverkas av många olika saker samtidigt. Att involvera viktiga personer i barnens nätverk på andra platser är också centralt, enligt Watters (2008, 2012), för att ge de ensamkommande barnen och ungdomarna en känsla av kontinuitet mellan dåtiden, framtiden och nutiden.

Kohli:s (2006a, 2006b, 2007, 2011) och Watter:s (2008, 2012) tankar utgör idealmodeller för hur ett mottagande av ensamkommande barn och ungdomar, som sätter barns bästa i centrum eller utgår från ett barnperspektiv, bör se ut och vad det bör syfta till. Enligt en norsk studie av Lidén m.fl. (2013) kännetecknas dock ofta situationen på t.ex. grupphemmen för ensamkommande ungdomar över 15 år⁴ istället av att de har snävare ekonomiska ramar till sitt förfogande och är lägre bemannade än motsvarande HVB-hem för placerade norska barn och ungdomar. Detta kan försvåra för de önskvärda nära och fördjupade relationerna Kohli och Watters talar om att utvecklas

---

⁴ Det norska och svenska mottagningssystemet av ensamkommande barn och ungdomar uppvisar en del likheter (t.ex. har det i den norska kontexten också på senare år genomförts en ansvarsöverföring där det sociala ansvaret för ensamkommande barn lyfts från Migrationsverkets motsvarighet UDI (Utlenningsdirektoratet) till BUFETAT (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet). Systemen har också några tydliga organisatoriska skillnader. I den norska kontexten delas t.ex. gruppen om ensamkommande barn och ungdomar in i två målgrupper: barn under 15 år som från och med ankomsten och efter att de fått ett eventuellt uppehållstillstånd i Norge är BUFETAT:s ansvar och barn över 15 år som från ankomst tills slutligt asylbeslut fortfarande är UDI:s ansvarsområde. För ungdomarna över 15 år uppehåll i Norge, blir de istället IMDi:s (Integrerings og mangfoldsdirektoratet:s) ansvar och ska då kommunplaceras.

mellan ensamkommande barn och t.ex. personalen på grupphemmen.

Lidén m.fl. (2013) menar vidare att den professionella omsorgen som ensamkommande barn erbjuds måste ses som en balansgång mellan det rationella och uppgiftsorienterade (styrts av budgetkrav, rutiner, schemaläggning etc.) och det personliga och emotionella (att kunna lyssna, hålla om, vara anträffbar kvällar och helger etc.). Snäva ekonomiska ramar samt övergripande samhällsrelaterade idéer om ensamkommande barn på politisk nivå (jmf Eides studie) ger incitament för vad som i praxis kommer väga tyngst. Enligt Lidén m.fl. (2013) studie hindras t.ex. det nödvändiga informationsutbytet mellan resurs- och myndighetspersoner och ensamkommande barn av t.ex. dålig tillgång på tolkar, vilket gör det svårt för barnen och ungdomarna att göra sin röst hörd. Mottagandet tenderar vidare att fokusera mer på att ge barnen praktisk assistans i vardagen snarare än att ge dem välbehövlig terapeutisk omsorg eller stöd till att skapa nära relationer.

Trots att den svenska forskningen kring ensamkommande och asylsökande barn har varit mycket sparsam kan den också i korta ordalag sägas rymmas inom de tre typer av fokus som kännetecknar merparten av den internationella forskningen (jmf. Wernesjö 2012; Stretmo och Melander 2013). Dock har det under de senare åren tillkommit en hel del studier som istället belyser barnens egna upplevelser i relation till sitt nya sammanhang (Se t.ex. Wernesjö 2012; Stretmo 2014; Åkerlund 2016).

En majoritet av de ensamkommande barnen som söker asyl i Sverige bär med sig olika och ibland svåra erfarenheter från sitt liv innan samt under flykten (se också Kjølseth Bræin och Johnsen Christie 2012; Thom Olin 2014). Situationen här i Sverige med en ibland lång och oviss väntan på ett slutligt asylbeslut kan i många fall dessutom bidra till att en psykisk ohälsa förvärras (Andersson m.fl. 2010; Björnberg 2013).

Som tidigare nämnts finns det en fara i att ett forskarfokus på psykisk ohälsa riskerar att skriva fram ensamkommande barn och ungdomar som en homogen grupp av särskilt vårdbehövande och/eller traumatiserade barn (jmf Eide och Broch 2010: 48; Wernesjö 2011, 2014) och detta riskerar att osynliggöra hur t.ex. organisatoriska förhållanden i mottagarlandet och asylprocessen i sig själv kan komma att

påverka den psykiska hälsan negativt (jmf Andersson m.fl. 2010). Den internationella forskningen om ensamkommande barn som utgår från ett barnperspektiv förespråkar istället att ensamkommande barns och ungdomars resurser och möjligheter lyfts fram snarare än att barnen tilldelas en ensidig offerroll (Bengtsson och Ruud 2012; Kohli 2007; Kohli och Mitchell 2007 och Watters 2008). Enligt Wernesjö (2011: 504f) kan också en ensidig beteendevetenskaplig utgångspunkt innebära att ensamkommande barn som grupp riskerar att patologiseras genom att fokus kommer att ligga på barnens emotionella problem (jmf också med Kohli 2007 och hur ensamkommande barn riskerar att uppfattas som ”annorlunda barn” därför att deras erfarenheter uppfattas som avvikande) istället för att de strukturella villkor inom vilka barnen och ungdomarna befinner sig; t.ex. den betydelse rasism och social exkludering i det nya landet får för det ensamkommande barnets möjligheter, utveckling och mående.

Det finns samtidigt också en stor samstämmighet i den tidigare forskningen som är viktigt att ta fasta på och som stödjer att ensamkommande barn och ungdomar i kraft av sina erfarenheter och sin position som underåriga asylsökande har en särskild utsatthet för psykisk ohälsa (t.ex. Huemer m.fl. 2009; Derluyn och Broekaert, 2007; Oppedal m.fl. 2008; Eide och Broch 2010: 50; Brunnberg mfl. 2012; Bengtsson och Ruud 2012; Jensen m.fl. 2015; Nyberg 2016). Ramel m.fl. (2015) visar t.ex. hur ensamkommande barn proportionerligt sett utgör en relativt stor grupp inom barnpsykiatrisk vård i Sverige (jmf. Jensen m.fl. 2015).

Det blir därför en viktig utmaning för de olika myndighets- och resurspersoner involverade i mottagandet av de ensamkommande barnen att å ena sidan förmå se barnens olika kapaciteter och förutsättningar samtidigt som de å andra sidan inte ska blunda för den speciella *situation* de ensamkommande barnen och ungdomarna befinner sig i; som underåriga migranter i ett nytt land, utan sina föräldrar och som barn i en särskild beroendeställning till vuxna (jmf. Engebriksen 2002).

Enligt Bengtson och Ruud (2012) kommer ofta de ensamkommande barnens psykiska ohälsa till uttryck som sömnsvårigheter, återkommande mardrömmar samt svårigheter att komma till ro på kvällen. I skolsammanhang och av boendepersonal kan vissa av de ensamkommande ungdomarna upplevas svårhanterliga därför att de reagerar med ilska och/eller med ett utåtriktat och aggressivt beteende

(Stretmo och Melander 2013; Thom Olin 2014; se också t.ex. Kjølseth Bræin och Johnsen Christie 2012 för liknande resonemang). Andra ensamkommande ungdomar får istället koncentrationssvårigheter eller väljer att dra sig undan sociala sammanhang eller att isolera sig (Bengtsson och Ruud 2012: 183ff). Känslor av ensamhet är också vanliga bland övriga asylsökande samt nyanlända barn (Björnberg 2013; Thom Olin 2014). Flera av dessa beteendemönster är dessutom vanliga bland barn och ungdomar som försöker att förhålla sig till smärtsamma och plågsamma minnen (Kjølseth Bræin och Johnsen Christie 2012; 272f; Weire Jørgensen och Heine Steinkopf 2014; Bath 2015).

Samtidigt som det finns en samstämmighet, bland såväl forskare som myndighets- och stödpersoner involverade i mottagandet, om denna grups utsatthet finns det också en praktisk utmaning i att matcha de rätta vård- och/eller omsorgsinsatserna med de barn som kan behöva dem (Thom Olin 2014). Enligt Wimelius m.fl. (2012) får inte alla ensamkommande barn och ungdomar de insatser de behöver. I Stretmo och Melander (2013) var det flera socialsekreterare, gode män, boendepersonal och hälso- och sjukvårdspersonal som underströk svårigheten att hitta rätt stöd i vården. Flera resurs- och myndighetspersoner talar dessutom om svårigheten att remittera barnen till BUP-mottagningar, när de är i akut behov av det eller när en längre tids uppföljning behövs (ibid).⁵ Enligt Barnombudsmannens (2016) genomgång av situationen för de barn och unga som bodde i ankomstboende under perioden oktober till och med december 2015 (vilket också tyvärr blev fallet för vissa av ungdomarna i denna rapport), fick gruppen inte heller alltid tillgång till den primärvård de hade lagstadgad rätt till. Denna studie aktualiserar förstås vilka konsekvenser, av situationen som rådde under 2015, kan ha gett de barn och unga som sökte asyl i Sverige under denna period. Såväl svårigheten att komma i kontakt med t.ex. BUP och BO:s studie av situationen under hösten 2015 visar att det kan uppstå behandlingsvakuum i mottagandet av ensamkommande barn, med resultatet att barn och ungdomar inte får den/de vårdinsats/er de kan behöva. Enligt en färsk studie av ensamkommande asylsökande barn i Norge var det t.ex. över hälften som mötte diagnostiska kriterier för PTSD (Jensen

---

⁵ I vissa kommuner tar t.ex. BUP inte emot ungdomar över 16 år för nyinskrivningar och vill ofta heller inte ta emot barn och ungdomar som befinner sig i en asylprocess (Stretmo och Melander 2013).

m.fl. 2015). Nyberg (2016) visar på kopplingen mellan svåra erfarenheter och risken att hamna i drogmissbruk och menar att det är viktigt att ensamkommande barn och ungdomar fångas upp av hälso- och sjukvården innan ett eventuellt drogberoende etableras.

En genomgång av forskningsläget kring ensamkommande barn och ungdomar visar att gruppen kan behöva insatser som både syftar till självständiggörande och till att ge omsorg efter behov. Forskningen uppvisar en grupp av barn och ungdomar som har en utsatthet för psykisk ohälsa och som därför kan behöva behandlande insatser (se t.ex. Wallin och Ahlström 2005; Thom Olin 2014; Nyberg 2016; Dahlbring 2016) samt socialt stöd för att må bra på sikt.

Stretmo (2014) visar också på tvetydigheten i det sätt som samhället ibland förmår att bemöta ensamkommande barn: ibland hamnar fokus ensidigt på just den förmodade psykologiska sårbarheten, medan det i andra sammanhang snarare är barnen och ungdomarnas överlevnadsförmåga som betonas och sätts i förgrunden. Detta berör utmaningen i att förmå se den speciella situation det ensamkommande barnet befinner sig i och samtidigt också nyansera de endimensionella bilderna av vad ett ensamkommande barn är.

Forskningen om ensamkommande barn har också haft som uttalat syfte att ge svar på frågan om hur det går för de ensamkommande barnen på sikt. Några numera lite äldre kunskapsbidrag som försökt besvara frågor om ensamkommande barns och ungdomars utvecklingsgång är bland annat Rädda Barnens rapporter (Brändler 2004, Gunnarsson 2008) men också Wallin och Ahlström (2005), Nilsson (2010) och Hessle (2009). Studierna visar att många ensamkommande barn huvudsakligen verkar må bra på längre sikt och förefaller integreras i det svenska samhället, men att det samtidigt är viktigt för god utveckling och välbefinnande att de får stöd till att upprätthålla kontakter med sina nära och kära i hemländerna eller på andra platser i världen (se också Watters 2008, 2012). FoU Västernorrlands (Rosenberg m.fl. 2012) uppföljning av hur det har gått för de barn och ungdomar som under perioder av sin uppväxt varit bosatt på den s.k. boendeverksamheten Semret visar också att majoriteten av dem genomfört en gymnasieutbildning samt att de verkar ha etablerat sig i Sverige.

Celikaksoy och Wadensjö (2015a, 2015b) visar i sin kartläggning av ensamkommande barn på den svenska arbetsmarknaden att majoriteten är inskrivna i någon utbildningsform åren efter sin ankomst till Sverige. Efter att de fyllt 20 år är tendensen dock den att fler av de unga ensamkommande kvinnorna är kvar i utbildning medan de unga ensamkommande männen arbetar i större utsträckning. Den lilla grupp som varken befinner sig i arbete eller utbildning består av fler unga ensamkommande kvinnor än män (2015 a: 21). Det finns också stora könsskillnader mellan typ av sysselsättning (kvinnorna jobbar i stor utsträckning inom vård och omsorg, medan männen återfinns i okvalificerade serviceyrken), vilket troligtvis också speglar den könssegregering som råder på den svenska arbetsmarknaden i stort (Celikaksoy och Wadensjö, 2015b). Vad som vidare framgår av Celikaksoy och Wadensjös (2015a, 2015b) studier är att många av de ensamkommande återfinns i traditionella s.k. arbetaryrken eller arbeten som inte kräver särskild yrkesutbildning. Vidare är det intressant att notera att de ensamkommande unga vuxna på sikt verkar vara i sysselsättning i större utsträckning i jämförelse med unga vuxna som kommit till Sverige med sina familjer från samma länder/regioner (Celikaksoy och Wadensjö 2015b: 11f).

Samtidigt som ovanstående studier delvis går att tolka som framgångssagor finns det kanske anledning att tolka resultaten med försiktighet. På samma sätt som samhällets bilder av och inställning till t.ex. flyktingar och migranter och ensamkommande barn förändras (se liknande resonemang i Elmeroth 2008) kan det vara viktigt att komma ihåg att migranternas olika villkor och förutsättningar hela tiden påverkas och formas av dem.⁶

Majoriteten av de ensamkommande barnen och ungdomarna som anländer idag kommer istället huvudsakligen från länder utanför Europa, de är icke-vita, många av dem är muslimer och utsätts oftare

---

⁶ De barn som t.ex. fanns i mottagningssystemet när Hessle (2009) genomförde sin första kartläggning (under 90-talets senare halvt) eller sedan Semret startade upp sin verksamhet är sålunda heller inte de samma ensamkommande barn och ungdomar som finns där idag. Under 90-talet tog t.ex. Sverige emot många barn och ungdomar från det f.d. Jugoslavien. Flera studier stödjer att just denna grupp av barns integration samt inträde i det svenska samhället överlag har varit ganska smidig (se t.ex. Bunar 2010).

för diskriminering och rasism än andra grupper i samhället (Socialstyrelsen 2006; Elmeroth 2008: 52). Enligt BRÅ (2013) har dessutom t.ex. antalet anmälda hatbrott riktade mot afro-svenskar ökat i Sverige under senaste år. Enligt Celikaksoy och Wadensjö (2015b) framkommer också skillnader mellan arbetsmarknadskarriärer beroende på de ensamkommande unga vuxnas ursprungsländer: de ensamkommande barn som på sikt verkar ha de bästa möjligheterna på den svenska arbetsmarknaden var de unga vuxna med ett ursprung i Afghanistan.

Flera av barnen i Hessles (2009) kohortstudie kom dessutom till släktingar i Sverige (enbart en tredjedel av barnen i Hessles studie var helt utan släkt och vänner i Sverige vid ankomsten). Betydelsen av att ha ett nätverk av släktingar eller att själv bilda familj ganska tidigt framträder som viktigt vid en närmare läsning av Hessles (Ibid) genomgång. Celikaksoy och Wadensjö (2016) tolkar t.ex. den något högre sysselsättningsgraden bland de ensamkommande med afghanskt ursprung, med att gruppen som sådan är stor i Sverige. Vilket kan tyda på att etniska nätverk har hunnit etablera sig. I fallet med boendet Semret i Norrland betonas t.ex. hur arbetet med en uppföljande verksamhet - ett s.k. mobilt team – (uppföljning av de unga vuxna som så småningom flyttat ifrån HVB-hemmet till eget boende) har varit en viktig del av processen med att slussa de unga vuxna in i samhället. 90 % av Semretbarnen använde sig av detta mobila team efter det att de lämnat Semrets dagliga verksamhet (Rosenberg m.fl. 2012: 41).

Hessles (2009) och FoU Västernorrlands studie (Rosenberg m.fl. 2012) pekar på några av de formativa moment för en eventuell smidig övergång till vuxenlivet för de ensamkommande barn och ungdomar som lämnar samhällets vård som både Kohli (2006a, 2006b, 2007) och Watters (2008, 2012) betonar. Att få en uppföljning av det mobila team som Semret opererar med eller ha ett nätverk av vänner eller bekanta kring sig är troligtvis gynnsammare än att lämnas vind för våg efter fyllda 18 eller 21 år (se också Nilsson 2010, för liknande resonemang; Wimelius m.fl. (2012). Här är det uppföljning samt förekomsten av sociala nätverk som troligtvis är en avgörande faktor (se också Wallin och Ahlström 2005).

I FoU i Väst/GR:s studie från 2013 visade sig t.ex. insatser som kontaktfamilj eller kontaktperson vara lämpliga för de ensamkommande

barnen och ungdomarna, kanske därför att de öppnade upp för möjligheten att skapa nära och varaktiga relationer som höll i sig också efter det att barnen skrivits ut från ungdomsvården. Genom kontaktfamilj eller kontaktperson skapades dessutom broar till det övriga lokalsamhället och barnen och ungdomarna upplevde att de fick ta del av en ”riktig familj” (Stretmo och Melander 2013). Detta kan tolkas som att de ensamkommande barnen genom kontaktfamilj/kontaktperson fick stöd till att skapa nya sociala sammanhang och förutsättningar för att inkluderas i sin närmiljö. Betydelsen av vuxenstöd/nätverk efter det att det offentligas ansvar tagit slut, är resultat som också har stöd i svenska såväl som internationella studier om placerade barn generellt (Oppedal m.fl 2008; Höjer och Sjöblom 2011).

Innebörden av att på sikt kunna tillgodogöra sig en grundskola och gymnasieutbildning för att på detta sätt kunna utbilda sig vidare och skaffa sig ett arbete ska heller inte underskattas och stöds också i tidigare studier (se t.ex. Lindqvist 2010 för en genomgång av forskningsläget; Nilsson 2010; Lidén 2013). Mycket av den tidigare svenska forskningen kring utbildningskarriärer och arbetsmarknads-etableringar visar att ungdomars möjligheter i livet skiljs åt beroende på bakgrundsfaktorer såsom kön, geografisk bakgrund, tillhörighet och socioekonomisk position. Forskning inom utbildningsområdet visar också att studieframgångar och gymnasiestudier klart samvarierar med elevers socioekonomiska position och därmed också eventuella föräldrars yrkes- och utbildningsbakgrund (Bunar 2010; Lindqvist 2010). Här visar det sig att ungdomar med utländsk bakgrund generellt har ett sämre utgångsläge, om man ser till deras socioekonomiska position. I Celikaksov och Wadensjö (2015b) studie framkommer att trots att de ensamkommande barnen är sysselsatta i större utsträckning än jämnåriga landsmän som kommit till Sverige tillsammans med sina familjer, är deras sysselsättningsnivåer lägre än unga vuxna födda i Sverige av svenska föräldrar.

Enligt de Wal Pastoor (2012) är de ensamkommande barnen generellt mycket studiemotiverade samtidigt som de ofta får slita mycket hårt med sitt skolarbete. Trots stora individuella skillnader mellan barnen som finns i det svenska mottagningssystemet idag, har ett flertal gått sporadiskt i skolan. En majoritet av de ensamkommande har därför betydande luckor i sin tidigare skolutbildning (jmf Bunar

2010). Torpsten (2012) påpekar att trots ämnesmässiga kunskapsluckor är det viktigt att skolan inte bemöter nyanlända barn eller ensamkommande barn med ett perspektiv där barnens skilda bakgrunder och erfarenheter utgör en brist i sig. Skolgång samt möjligheten att tillägna sig en utbildning är hörnstenar i det t.ex. Kohli (2006a, 2006b, 2007) ser som viktigt stöd för ett gott liv på sikt för de ensamkommande barnen. Stretmo (2014) pekar dock på att svenska lärare involverade i mottagandet av ensamkommande barn ofta tenderar att fokusera på det de ser som brister och svårigheter för de ensamkommande i mötet med det svenska samhället. Risk finns att detta fokus, som ofta betonas som att ”få ensamkommande barn och ungdomar att se realistiskt på sina möjligheter”, kommer att stå i vägen för ett mer interkulturellt förhållningsätt och ett motivationshöjande arbete med målgruppen.

Hur man ska agera för att ta till vara en från början skolmotiverad grupp elever är en utmaning för inte bara den svenska skolan utan för det svenska samhället i stort. Att samverka med skolorna för de ensamkommande barnens bästa är sålunda viktigt för alla aktörer involverade i mottagandet. Att erbjuda dem god stöttning i skolan, men också läxhjälpstöd på boendet eller i familjehemmet kan synas som enkla men goda strategier (se också Nilssons, 2010, rekommendationer; Lidén 2013).

Samtidigt som denna sammanfattning av tidigare forskning om ensamkommande barn, internationellt och i en svensk kontext, sätter sökljuset på några viktiga faktorer när det gäller gruppens utsikter och möjligheter, finns det fortfarande få studier som på ett jämförligt och systematiskt sätt tar sig an olika praktiska och konkreta metoder och teorier för ett psykosocialt arbete med ensamkommande barn och ungdomar (Se också Eide och Broch 2010 och Eide 2012 för liknande resonemang i en internationell kontext). I dagsläget arbetar några HVB-hem i Sverige och i Norden med olika metoder och teoretiska inriktningar inspirerade av t.ex. Aggressive Replacement Training (ART), KASAM och miljöterapi för att nämna några. Flera utvecklingsprojekt om ensamkommande barn har syftat till att med utgångspunkt i en specifik verksamhet(er) lyfta fram goda exempel samt erfarenheter (se t.ex. Nilsson 2010; Söderqvist 2012; Rosenberg 2012; Malmsten 2012; Stretmo och Melander 2013). Inga av studierna har dock på ett jämförande sätt studerat specifika metodverktyg i mötet med ensamkommande barn och ungdomar. Istället

ges kritiska reflektioner till den verksamhet som bedrivs med förslag på utvecklingsområden. Mer specifika analyser av särskilda metoders relevans i förhållande till arbetet med målgruppen ensamkommande barn torde därför vara ett viktigt utvecklingsområde.

Rapportens struktur

Denna rapport sätter alltså sökljuset på hur arbetet med ensamkommande barn sett ut i Nacka kommun under perioden 2014 till och med sensommaren 2016. För att sätta detta arbete i en kontext har jag gjort en genomgång av tidigare forskning om ensamkommande barn och ungdomar. Härfter följer en kort redovisning av några metodöverväganden som gäller för denna typ av undersökning samt en kortfattad genomgång av rapportens utgångspunkter såsom; barnperspektiv samt intersektionalitet och normkritik.

Då följeforskningen haft som målsättning att bland annat studera boendekedjan kring ensamkommande barn ges en kort övergripande beskrivning av hur Nacka kommun har organiserat sitt mottagande och de verksamheter som jobbar med ensamkommande barn i kommunen. Därefter besöker vi de boendeverksamheter som följts upp och möter ett urval av de ensamkommande ungdomar som varit placerade där. På detta följer en kort genomgång av hur socialtjänsten i Nacka har arbetat med ensamkommande barn och unga samt en granskning av arbetet med denna målgrupp i en av gymnasieskolorna i Nacka.

Avslutningsvis kopplas några av studiens resultat till genomgången av vad tidigare forskning säger om hur det går för ensamkommande barn på längre sikt, med fokus på vad vi kan lära av studien och behöva tänka vidare kring när vi arbetar med ensamkommande barn och ungdomar.

Metodöverväganden i mötet med ensamkommande ungdomar och verksamheter

Följeforskning är en form av forskningsstudie som tar sin utgångspunkt i det som kallas ”interaktiva metoder”. Interaktiva metoder kan innebära att:

- Verksamheter ska få/får möjlighet att reflektera och kommentera slutsatser under vägen samtidigt som forskaren har

ett uppdrag som handlar om att också lyfta fram perspektiv och infallsvinklar som personal och verksamheter kanske inte alltid själva ser.

- Verksamheter är i dialog med forskaren (ett s.k. organiskt förhållningsätt) där utmaningen för forskaren blir att förhålla sig kritiskt och våga leverera kritiska reflektioner. Detta sätter fokus på möjliga dilemman som kan uppstå i förhållande till den närhet respektive distans som forskaren har till sitt forskningsfält.

Det interaktiva arbetssättet öppnar också upp för att andra typer av metoder kan bli aktuella, t.ex. deltagande observationer av hur interaktion och vardagsliv kommer till och ser ut i verksamheterna (bostad, skola, socialtjänst).

Under arbetet med detta följeforskningsprojekt har olika metoder varit användbara, såsom deltagande observation som använts för att fånga element av det vardagsliv som kan uppstå inom ramarna för de HVB-hem som studerats här. Grupp- och singelintervjuer har varit andra metodgångar för att ta del av berättelser och perspektiv om allt från hur olika aktörer i mottagandet reflekterat kring sitt arbete och tänker om sin målgrupp, till hur ungdomar som själva är ensamkommande och nyanlända i Sverige tänker om sin tillvaro och framtid.

Att möta ensamkommande barn

Det finns några praktiska och konkreta metodutmaningar i mötet med ensamkommande barn och ungdomar som kan vara viktiga att fundera kring. En sådan utmaning är t.ex. att intervjua eller samtala genom eller via tolk. Då majoriteten av de unga som följts upp i denna studie varit i Sverige relativt kort tid, och min kännedom om t.ex. farsi, dari, somali, arabiska och tigrinja (några av de många språk som varit aktuella bland de ungdomar som intervjuats här) varit obefintlig, har tolkstöd varit viktigt för att samtala med samt kunna ta del av ungdomarnas berättelser.

Att genomföra intervjuer via tolk gör dock att ett samtal riskerar att tappa något av sin omedelbarhet. Språkliga nyanser försvinner och forskaren kan i och med detta förlora lite av sin kontroll över de frågor som ställs samt över hur barnet eller den unge upplever frågorna.

Ensamkommande barn och ungdomar, särskilt de som är helt nyanlända, kan av flera olika anledningar dessutom ha svårt att greppa vad en forskare är eller vad t.ex. en utvärdering innebär. De kan därför å ena sidan känna sig avigt inställd till att delta i intervjun eller å andra sidan få en övertro till vad utvärderaren kan bistå dem med i deras vardagsliv eller den roll och funktion utredaren har. Detta är exempel på dilemman som utvärderaren kan behöva förhålla sig till och måste försöka bemöta på bästa sätt, bl.a. genom att vara så tydlig och explicit som möjlig kring sin roll och sitt uppdrag. Samtidigt är detta dilemman som kan vara svåra att helt mota bort, just på grund av t.ex. språkförbistringar och de eventuella outtalade förväntningar och förhoppningar som barn/ungdomar (i utsatta situationer som t.ex. i en asylprocess) kan hysa.

I perioder har jag därför valt att enbart göra observationer vid mina besök i verksamheterna, bl.a. har jag besökt de två olika HVB-hem som varit aktuella här på ett mer förutsättningslöst sätt, deltagit i vardagliga samtal, medverkat som läxhjälp, tittat på när ungdomar spelat tv-spel, diskuterat musik och kultur, ätit middag/lunch med personal och/eller ungdomar samt bjudit alla ungdomar och boendepersonalen på fika, snarare än att genomföra mer styrda intervjuer på tu man hand.

Ett annat sätt att försöka kringgå att ungdomarna känner sig osäkra och misstänksamma kring vad ett deltagande i denna studie i praktiken innebär har varit att också göra gruppintervjuer. Gruppintervjun kan ta udden av den konstlade situation som en traditionell intervju kan innebära. Att ha med sig en kamrat eller flera, gör att den unge kan känna sig tryggare och vara i numerärt överläge gentemot den vuxna utvärderaren och tolken, samtidigt som situationen också gör att den unge läser av sina kompisar kring vad, hur och vilka frågor som kan eller bör besvaras. Att sitta i ett rum tillsammans med två okända vuxna, förväntas svara på frågor och behöva ta ställning till om det känns bra och att det känns okej att samtalet dessutom spelas in, kan i många fall påminna den unge om andra mer eller mindre obehagliga situationer och samtal hen deltagit i tidigare och under mer eller mindre förhållningsliknande former.

Samtidigt som det alltså kan underlätta att vara flera personer vid intervjun, kan det också göra att intervjupersonen väjer för att svara på känsliga frågor – eller att utvärderaren tycker att det är svårt att ställa känsliga frågor. Gruppintervjuer via tolk lägger till ytterligare

en dimension till tolkproblematiken. En stor del av samtalen pågår ofta mellan ungdomarna och varken tolk eller forskare bjuds in att ta del av dessa. Tolkens svar kommer däremot i form av kortare sammanfattningar snarare än en innehållslig översättning av vad ungdomarna svarat.

Live: Allting känns bra? Ja det låter ju väldigt fint. Och hur vill du beskriva att du har det här på boendet då?

(Frågan föranleder en lång och intensiv diskussion mellan ungdomarna och tolken. Mycket skratt mellan ungdomarna. Diskussionen pågår under några minuter.)

Tolk: Han säger han har det jättebra. Han är så positiv.

Live: Ja, jag vet (skrattar). (Gruppintervju med persisktalande ungdomar)

Vissa ungdomar som kommit till tals här har dock av olika skäl hellre velat prata enskilt, eller har varit den enda på boendet inom sin språkgrupp. Då har individuella intervjuer genomförts istället. I samband med att gruppintervjuer har gjorts har det i några fall, och i förhållande till vissa ungdomar, vuxit fram ett förtroende, vilket gjort att ungdomar tagit upp eller velat prata om känsliga ämnen både individuellt och i samband med en gruppintervju, även utan tolk närvarande.

Ibland har ungdomar valt att berätta saker och velat samtala om sitt vardagsliv utanför ”intervjorummet”, medan de i andra fall avböjt att låta utredaren spela in, eller helt enkelt varit ointresserad av att delta. Viktigt för mig har varit att respektera såväl som tillmötesgå deras önskemål. Samtal och deltagande ska alltid baseras på frivillighetsprincipen (se VR:s etiska riktlinjer). Samtidigt har dessa intervjuer ofta inneburit känsligt material, som säger mycket om ungdomarnas mående och situation.

Under uppföljningens gång har totalt 18 tolkade och bandade ungdomsintervjuer genomförts med ca 25 olika ungdomar, varav 12 intervjuer gjorts i grupper om pojkar och några få flickor samt 6 individuella intervjuer med 4 olika pojkar (som utredaren har träffat vid flera olika tillfällen). Några ytterligare intervjuer har också genomförts där ungdomarna inte ville att intervjun skulle bandas. 12 ungdomar har intervjuats fler än två gånger. Majoriteten av barnen har varit pojkar, men 5 flickor har också deltagit i gruppintervjuerna.

Observationer har gjorts vid flera olika tillfällen under perioden sensommar 2014 till och med höst 2015 av totalt ca 40 ungdomar. I och med den förändring av antalet ensamkommande barn som anlände till Nacka kommun samt den situation som då rådde i mottagandet av ensamkommande barn i Sverige, blev det praktiskt svårt att genomföra uppföljningen av deras vardagsliv under senhösten 2015 och våren 2016. Detta medför att materialet som berör observationer och intervjuer med ungdomarna är insamlat mellan augusti 2014 till och med oktober 2015.

Redan under sommaren 2015 blev det svårare att få till intervjuer och möten på boendeverksamheterna och signaler gavs som tydde på att många ungdomar var stressade och att situationen tidvis blivit ohållbar för ungdomar såväl som för personal. Under denna period valde jag därför att fokusera på uppföljande intervjuer med socialtjänsten.

Att följa verksamheter

Totalt har 20 grupp- och individuella intervjuer genomförts med olika personer inom socialtjänst, boendepersonal, lärare och elevhälsovårdsteamet vid Nacka gymnasium samt ett litet urval av gode män och överförmyndare. Totalt berör intervjuerna ca 24 stöd- och resurspersoner involverade i Nackas mottagande av ensamkommande barn. Upprepade intervjuer, informella samtal samt möten och observationer har genomförts under perioden vårterminen 2014 till och med vårterminen 2016.⁷

I möten med chefer och anställda såsom boendepersonal, pedagoger och socialsekreterare, har intervjuer och samtal genomförts i grupp såväl som individuellt. En majoritet av deltagarna har varit positiva till att delta och gett uttryck för att en utvärdering/följeforskning av Nackas mottagande av ensamkommande barn och unga är nödvändig och viktigt.

En del ur t.ex. gruppen boendepersonal har dock uttryckt en oro och ambivalens inför att utvärderingen kommer att följa upp barnen och

---

⁷ På boendesidan har de personal som varit intresserade av att medverka intervjuats samt en samordnare/boendeschef samt enhetschef har också intervjuats, formellt och informellt.

ungdomarna liksom deras arbete med dem. Dels upplevs det som betungande för hela verksamheten om barnens/ungdomarnas deltagande i studien gör att t.ex. svåra minnen eller känslor väcks, då det anses finnas en risk för att barn som mår dåligt kommer att må ännu sämre. Dels kan det upplevas som en arbetsmiljöbelastning att ständigt bli en måltavla för utvärdering i sitt arbete. På HVB-hemmen gör t.ex. redan såväl IVO som Nacka kommun själva återkommande uppföljningar och verksamhetsbesök. Stressen i att känna sig övervakad i sitt arbete är kan å andra sidan också vara en organisatorisk utmaning som kan lösas genom att personal får möjlighet till handledning och god stöttning från ledningen.

Andra intervjuade har betonat det positiva med att studier av detta slag genomförs, parallellt med en viss skepsis kring huruvida studien kan komma att innebära förbättringar i praktiken, då en del av den problematik såsom t.ex. resursbrist som aktörerna upplever finns, knappast går att lösa på kommunal nivå. Särskilt inom t.ex. socialtjänst och skola har sådana perspektiv periodvis lyfts fram.

En del av den personal som intervjuats och observerats här har också getts tillfälle att delta i olika aktiviteter som projektet har genererat/varit delaktig i under vägen (en del av den interaktiva arbetsformen). Bland annat har Nackas socialsekreterare som jobbar med ensamkommande barn under hösten 2014 och våren 2015 deltagit i en målgruppsinventering (se också avsnittet om socialtjänstens arbete med ensamkommande barn) som utvärderingen bidragit till att ta fram. Övriga medverkande har fått möjlighet att delta i olika dragningar där preliminära resultat från denna studie samt resultat från annan forskning om ensamkommande barn har utgjort diskussionsunderlag. FoU Södertörn har också tillsammans med Nacka kommun arrangerat en större kunskapsdag om (trauma)medveten omsorg (2016-05-24) där ett flertal av de olika verksamheterna i Nacka kommun, involverade i mottagandet av ensamkommande barn (såsom skola, boende, socialtjänst, överförmyndare etc.), var inbjudna att delta.

Tillsammans med FoU Södertörn har projektet också varit delaktig i att skapa en utbildning för familjehemsföräldrar, där flera av Nacka kommuns familjehem deltagit vid de fyra olika kursomgångarna som getts under perioden hösten 2015 till och med hösten 2016 (se Sandahl och Åkerlund, 2016).

Om barnperspektiv samt intersektionella och/eller normkritiska överväganden och medveten omsorg

I detta korta avsnitt ska tre av studiens utgångspunkter kort definieras och förklaras: barnperspektiv respektive intersektionella och/eller normkritiska överväganden.

När ett barnperspektiv tillämpas handlar det om att barn själva ses som aktiva uttolkare av sin situation samt att olika avvägningar/beslut görs mot bakgrund av hur konsekvenserna av dessa kan komma att påverka barnen. I förhållande till myndigheters arbete med barn är t.ex. tolkningar av socialtjänstlagen utifrån ett barnperspektiv tydligt kopplat till barnkonventionens princip om att barnets bästa ska sättas i främsta rummet vid åtgärder som berör barn (Socialstyrelsen 2012:8).

Men att ”ha ett barnperspektiv” (i myndighetssammanhang och/eller i vardagslivet) är givetvis svårt i praktiken eftersom det förutsätter att vuxna görs till uttolkare för barn och deras situation och att de utifrån sin tolkning bedömer vad som kan vara till barnets bästa. Detta kan också uttryckas genom distinktionen mellan t.ex. ”barnperspektivet” som sådant och ”barns perspektiv”: Enligt Lundberg (2009) är det därför viktigt att särskilja mellan *barnets bästa* och *barnets vilja*. Genom att lyssna till barn och ungdomar kan den vuxna skapa sig en uppfattning om vad barnet eller den unge önskar och vill. Samtidigt är barnet eller den unges vilja kringskuret därför att individer under 18 år är omyndiga enligt svensk lagstiftning. Föräldrar eller myndighetspersoner kan dessutom göra väsensskilda bedömningar av vad som är till barnets bästa eller vad som på bästa sätt tar till vara barnets *intressen* (Lundberg 2009: 37, Socialstyrelsen 2012: 11f). Det är därför viktigt att skilja mellan *att ha ett barnperspektiv* (att sätta barnets bästa i centrum samt lyssna till barnets önskemål) och *barnets perspektiv* (barnets tankar om sin situation och sina önskemål, som ibland dessutom kan stå i ett motsatsförhållande till vad en förälder eller myndighetsperson bedömer som det bästa för barnet).

Att sätta principen om barns bästa i *främsta rummet* innebär heller inte att barnets bästa alltid ska eller kan vara utslagsgivande, utan att principen ska väga tungt i förhållanden till andra eventuella intressen

och att en barnkonsekvensanalys bör göras när myndighetsbeslut som berör barnet fattas (Socialstyrelsen 2012: 8).⁸

Att *ha ett barnperspektiv* ska dock i detta sammanhang förstås som att som vuxen, myndighetsutövare och/eller utvärderare, försöka se världen från individuella barns eller ungdomars utgångspunkt på ett sätt som tar till vara deras skilda intressen; alltså att samtidigt vara uppmärksam på de skillnader som kan tänkas finnas mellan olika barn. En viktig förutsättning för detta är t.ex. att se till att barnet fritt kan få uttrycka sin åsikt, själva få komma till tals samt vara delaktig i frågor som berör barnets vardagsliv. Att låta ensamkommande barn komma till tals om sin situation och sitt vardagsliv kräver också att t.ex. auktoriserade tolkar finns att tillgå som kan förmedla samtalet mellan myndighetspersonen och det enskilda barnet.⁹

Enligt tidigare forskning om ensamkommande barn (Lidén 2013; Stretmo och Melander 2013) underanvänder ibland t.ex. socialtjänst, HVB-hem, hälso- och sjukvård och skolor tolkresurser eftersom det anses vara för kostsamt eller därför att tolken inte kommer till avtalad tid eller därför att det inte finns auktoriserade tolkar att tillgå. Lidén (2013) visar på liknande resultat i förhållande till situationen för ensamkommande ungdomar över 15 år på norska asylmottagningar. Avsaknaden av tolkar skapar situationer där det blir svårt för ensamkommande barn eller ungdomar att göra sig förstådda, känna

---

⁸ Tillämpningen av barnets bästa i förhållande till t.ex. utlänningslagen är dock i praktiken utmanande: som rättsprincip är barnets bästa ett öppet koncept knutet till en individuell helhetsbedömning. Lundberg (2009) visar i sin studie av hur barns bästa beaktas vid asylbeslut att principen om barnets bästa används flitigare när avslag jämte bifall ska begrundas. Studien visar att även om syftet varit gott kan barnets bästa komma att bli ett tomt rättsinstrument utan egentlig innebörd eller ”ett nödvändigt ont (...)”, i utredningar som lutar åt avslag. Barnets bästa-begreppet fyller då inte funktionen att göra processen rättssäker, utan är istället något som åberopas för att det exempelvis ska framstå som om barnet har fått en individuell utredning” (ibid: 81). Inom ramarna för ”främsta rummet” kan dessutom andra och ibland motstridiga intressen tänkas finnas samtidigt (jmf Andersson m.fl. 2010 och en diskussion om balansförhållandet mellan barnkonventionen och en reglerad invandringspolitik. Se också Lundberg 2009: 53 för liknande resonemang).

⁹ Enligt Keselman (2013), som studerat hur icke-auktoriserade tolkar respektive auktoriserade tolkar översätter barns talan under Migrationsverkets asylintervju, bör auktoriserade tolkar anlitas i så stor utsträckning som möjligt. De icke-auktoriserade tolkarna som ingick i hennes studie tolkade t.ex. ibland till barnens nackdel medan de i andra sammanhang missade detaljer som kunde ha betydelse för att föra fram barnens asylskäl.

delaktighet eller att få sina röster hörda. Andra studier intygar å andra sidan att det också finns svårigheter att tala med barn och ungdomar via en tolk eftersom barnet tycks samtala med tolken istället för med myndighetspersonen. Det kan också uppfattas vara svårt (från barnets såväl som myndighetspersonens sida) att samtala om känsliga ämnen inför en tredje part o.s.v. (Backlund m.fl. 2012; Malmsten 2012). Tolkproblematiken sätter sökljuset på ett praktiskt och konkret dilemma i förhållande till ett barnperspektiv: Hur ska vuxna personer i nätverket kring ensamkommande barn och ungdomar gå till väga för att kunna förstå och bedöma vad som är till det enskilda barnet eller ungdomens bästa när det är svårt för barnet att yttra sina önskemål?

Att denna rapport sägs ha ett barnperspektiv är inte detsamma som att den uttrycker ”barnets perspektiv”, då analyserna och slutsatserna som dragits är gjorda av en vuxen forskare inom barn- och ungdomsvetenskap och inte av de intervjuade barnen och ungdomarna själva.

Som ett komplement till barnperspektivet har denna utvärdering en intersektionell och normkritisk utgångspunkt. Genom ett intersektionellt perspektiv sätts sökljuset på hur barn och ungdomar står i särskilda beroendeförhållanden till exempelvis vuxna och myndighetspersoner i sin omgivning. Som minderåriga har barn ett kringskuret handlingsutrymme. Enligt Socialstyrelsen (2012) ska barns ”ålder och mognad” exempelvis vara styrande för när deras röst kan höras. Barns rätt att tolka sin situation värderas alltså i förhållande till hur samhället värderar mognadsnivå i relation till ålder. Förståelsen av ensamkommande barns behov, och därigenom deras ”bästa”, skapas ofta mot en bakgrund av underliggande (explicita såväl som implicita) föreställningar om och förväntningar på ålder, men också kön, klass, eventuella funktionshinder, sexualitet och ursprung. Ett intersektionellt ställningstagande handlar här om att få syn på hur sociala kategorier och maktrelationer kan samvariera och ge olika effekter samt hur kategorierna ofta verkar ömsesidigt förstärkande (se t.ex. Elmeroth 2012:42f). Att vara minderårig, asylsökande i Sverige och inte ha sina föräldrar med sig, för exempelvis med sig tre distinkta juridiska kategorier som sammantaget får specifika och konkreta konsekvenser för individen: hen kommer att kategoriseras som ett ensamkommande barn, vilket innebär att hen t.ex. med automatik tilldelas en god man, får en kommunplacering och blir placerad på ett särskilt boende, etc.

Ett normkritiskt perspektiv syftar till att skapa förutsättningar för eftertanke, reflektion och självreflexivitet, som kan leda till förändringsprocesser hos individer och i organisationer. Genom att granska explicita och implicita värderingar och föreställningar, kan olika sociala mönster lyftas fram och synliggöras. Ett normkritiskt tillvägagångssätt kan vara ett supplement till såväl barnperspektiv och det intersektionella angreppssättet genom att tillföra ett verktyg för att ge enskilda individer och verksamheter förutsättningar för att studera samt förändra sociala strukturer (Elmeroth 2012; Stretmo 2014). Konstruktiv normkritik blir ett sätt att långsiktigt främja lika rättigheter och möjligheter, genom att det sätter ett kritiskt söklyjus på de premisser och normer en verksamhet tar sin utgångspunkt i.

Genom att belysa hur sociala strukturer och kategorier flätas ihop och interagerar studerar vi samtidigt relativt komplexa sammanhang och förhållanden, som i kraft av sina konsekvenser kan ge skilda individer mycket olika villkor. Det sätt socialtjänsten eller ett HVB-hem t.ex. väljer att tolka en tonårig syrisk pojke från ett ekonomiskt välbärgat hem, kontra en afghansk flicka som flytt för att undvika ett tvångsäktenskap, kan komma att färga av sig på det sätt myndighetspersoner och stödpersoner förstår deras olika stödbehov samt tar emot barnen eller ungdomarna i vardagen. Ska myndigheter kunna hålla ett barnperspektiv i mötet med ensamkommande barn och ungdomar förutsätter detta att myndigheterna samtidigt förmår att kritiskt och självreflexivt granska sitt bemötande av barn och ungdomar från skilda kontexter och med olika förutsättningar. I förhållande till denna utvärdering kommer det intersektionella och normkritiska perspektivet speglas i hur villkor för olika grupper av ensamkommande barn lyfts fram och problematiseras samt att konsekvenserna av olika implicita antaganden om ungdomarna som stöd- och myndighetspersoner kan ha, lyfts fram och synliggörs.

Nackas övergripande organisering i frågor om ensamkommande barn, 2014 - 2016

Först i denna genomgång kommer en övergripande sammanfattning av hur Nackas arbete med ensamkommande barn och ungdomar har sett ut under perioden 2014 till och med våren/sommaren 2016, med fokus på socialtjänst och boendesektor.

Socialtjänstens organisering 2014 - 2016

Denna utvärdering har bl.a. fokuserat på att följa arbetet i den grupp vid Nacka kommuns socialtjänst som arbetat med ärenden som gäller ensamkommande barn. Arbetsgruppen bestod inledningsvis av tre handläggare samt en gruppchef (augusti 2014). En gruppchef ansvarade även för arbetet med kategorin ”unga vuxna” i åldersspannet 18–24 år vid socialkontoret, hade ett personalansvar och satt med i ledningsgruppen. Denna gruppchef lämnade dock sitt uppdrag i oktober 2014 och ersattes delvis av en person med befattningen ”gruppledare” (”första socialsekreterare”) i december 2014. Då hade personalgruppen utökats till fyra socialsekreterare. Arbetet med ”unga-vuxna” flyttades till socialtjänstens vuxengrupp. Då det inte genomfördes någon ersättningsrekrytering för gruppchefen under 2015, agerade gruppledaren som en inofficiell gruppchef för arbetsgruppen. Detta skapade enligt socialsekreterarna ett visst organisatoriskt vakuum mellan socialsekreterarna och chefsnivån och uttrycktes av en del som att inte ha en chef att gå till med frågor som berörde centrala delar av deras arbetssituation etc.

Två av de tre handläggare som fanns i arbetsgruppen under 2014 hade arbetat förhållandevis länge tillsammans. Eftersom Nacka kommun under 2015 beslutat sig för att utöka sitt mottagande, samt att det kom fler ensamkommande barn och ungdomar än beräknat redan från och med sommaren 2014, förväntades antalet barnärenden öka. Därför anställdes ytterligare två socialsekreterare i januari och februari 2015. Under hösten 2014 hade vissa ärenden fått handläggas av externa konsulter för att hålla ärendemängden flytande tills den nya organisationen var på plats.

Då flera av de ensamkommande barnen som placerats i Nacka var under 14 år (och därför fick placering i jourhem eller familjehem) tillkom också en familjehemssekreterare till ensamkommande barngruppen inom Nackas socialtjänst.

Under senhösten 2014 aviserades också en genomgripande organisatorisk förändring som kom att innebära att arbetet med ensamkommande barn i Nacka skulle överföras från Barn och unga/individ och familjeomsorgen till Arbets- och företagsnämnden. Handläggningen av flyktingfrågor/ensamkommande barn samt myndighetsutövandet skulle ligga kvar under individ och familjeomsorgen i Nacka kommun.

Detta var en organisatorisk förändring som bl.a. socialsekreterarna i ensamkommande barn-gruppen uttryckte oro inför: skulle de också i fortsättningen få arbeta tillsammans med övrig IFO-verksamhet i Nacka eller skulle de bilda en ny och parallell socialtjänst under Arbets- och företagsnämndens paraply?

Parallellt med denna förhållandevis stora och genomgripande organisatoriska förändring kom det många fler ensamkommande barn till Sverige, och därigenom också till Nacka kommun, under sommar och höst 2015 än det antal kommunen initialt varit beredd på. I detta skede kan Nacka ses som ett exempel på vilken svensk kommun som helst under den period som rådde under 2015, då antalet asylsökande flyktingar och ensamkommande barn ökade.

Situationen medförde att Nacka gick från att ha ett mottagande om ca 40 asylplatser 2014, till en ökning om ca 300 asylsökande barn och ungdomar under perioden sommar till och med senhöst 2015. Både ur ett barnperspektiv och ur ett verksamhetsperspektiv skapade detta ett skarpt läge, där det blev nödvändigt att utöka den arbetsgrupp som särskilt jobbade med ensamkommande barn-ärenden ännu mer. Under hösten 2015 blev situationen särskilt prekär: boendeplatser räckte inte till, varför vissa ensamkommande barn placerades i jourhem utanför kommunen och nya HVB-hem och familjehem rekryterades så snabbt som det gick. Nackas socialsekreterare hann därför inte utreda alla nyinkomna ärenden som handlade om ensamkommande barn, vilket ledde till att IFO-chefen kände sig tvingad att Lex Sarah anmäla sin verksamhet under november 2015.

Inflödet av nya ensamkommande barn till Nacka kommun ströps sista kvartalet 2015. Dock fanns det fortfarande ensamkommande barn kvar i jourhem i kranskommunerna under våren 2016. Flera handläggare inom övriga IFO området gick in och stöttade arbetet med ensamkommande barn under våren 2016, bland annat omplacerades tre medarbetare från produktionen (egna kommunala utförare) för att stödja arbetet/efterarbetet.

Gruppledaren lämnade sitt uppdrag i december 2015. Dock fanns en ny gruppchef på plats i januari 2016 och två nya gruppledare tillkom under våren 2016.

Under 2016 stabiliserades läget i Nacka något. Färre nya ensamkommande barn anlände till kommunen och nya socialsekreterare och en

ny gruppchef hade kunnat rekryteras till ensamkommande-barngruppen. Under våren och sommaren 2016 utreddes många av de nya barnen och ungdomarna som kommit och placerats i jourhem/HVB utanför kommunen hösten 2015. Under våren 2016 tillkom det också ett litet antal nya ensamkommande barn och ungdomar. (Sex nya ensamkommande ungdomar varav fem kvotflyktingar.)

Från att ha varit en organisation om tre socialsekreterare och en gruppchef hösten 2014, hade ensamkommande barn-enheten i Nacka kommuns socialtjänst utökats till att omfatta totalt 14 socialsekreterare, tre familjehemssekreterare, samt ca 1 1/5 tjänst avsedd som utredare av särskilt förordnade vårdnadshavare, en gruppchef, två gruppleddare och en assistent som skulle stödja gruppen med administrativt arbete.

Innebörden av den nya organiseringen under ny nämnd blev nu också tydligare och kom att, från den första juni 2016, innebära att alla ärenden som berörde ensamkommande barn och ungdomar under 18 år fortsättningsvis skulle handläggas av IFO (där ensamkommandebarn-gruppen låg kvar under november 2016). Ärenden som berörde ensamkommande barn över 18 år flyttades över till AFE, med undantag för om det fanns ett vårdbehov då individen kunde stanna kvar som ett IFO-ärende (t.ex. SOL/LVU).

Under utvärderingens gång har flera aktörer uttryckt en önskan om att kommunen ska anställa en s.k. flyktingsamordnare som har till funktion att agera som en slags spindel i det kommunala nätet i olika samverkansfrågor kring de ensamkommande barnen. Under sommaren 2015 anställdes en person med befattningen *flyktingstrateg* som skulle ta sig an denna typ av uppgifter. Denna person lämnade dock sitt uppdrag relativt snabbt och någon ny person med samma befattning anställdes inte under 2016. (En viss form av ersättning fanns dock för ett något annorlunda uppdrag.)

De flesta av de ensamkommande barnen som befann sig i de äldre årskullarna (över 15 år vid tid för ankomst) har varit inskrivna vid Nackas gymnasium. På skolan har det funnits ett introduktionsprogram (med tre olika inriktningar: preparandutbildning, individuellt alternativ samt språkintrödningsprogram) för de elever som inte är behöriga för att läsa gymnasieskolans individuella program vid sin ankomst till Sverige. Majoriteten av Nackas ensamkommande barn har därför

initialt varit inskrivna i introduktionsutbildningen vid Nacka gymnasium.

I och med att mottagandet ändrades under 2015, och att fler yngre barn tillkommit, har Nacka också fått skriva in ensamkommande barn vid olika grundskolor och andra gymnasieskolor i och utanför kommunen.

När materialet till denna rapport samlades in var dock inte överenskommelsen rörande ensamkommande barnärenden i Nacka kommuns socialtjänst helt klar. Beslutet om att skapa en ny enhet där kommunens arbete med flyktingfrågor skulle samlas, togs hösten 2016. Från och med den första januari 2017 har intentionen varit att också ensamkommande barn - gruppen vid IFO skulle överföras till Arbets- och företagsnämnden och att alla ensamkommande barnärenden, oavsett ålder, i och med detta fortsättningsvis skulle hanteras av en verksamhet som ligger utanför individ och familjeomsorgen i kommunen. Diskussioner fördes om att låta vissa ensamkommande barn-ärenden/individer eventuellt ligga kvar under IFO.

Denna genomgång sammanfattar Nackas arbete med de ensamkommande barn som funnits i kommunen under utvärderingens gång och belyser de förutsättningar som på olika sätt villkorat kommunens mottagande. Socialtjänstens arbete har bl.a. präglats av den organisatoriska turbulensen som byte av politisk nämnd inneburit, men också av den stora ökningen av antalet ensamkommande barn som kom under den senare hälften av 2015. Det finns en risk att omorganiseringen har genomförts på bekostnad av de, sedan lång tid, inarbetade samverkanskanalerna mellan t.ex. socialtjänsten och de HVB-hem som varit aktuella samt att beprövade arbetssätt, kunskaper om målgruppen och erfarenheter av att jobba med dem fallit bort. Detta är viktiga lärdomar som, trots omorganisering och att de socialsekreterare som jobbar med ensamkommande barnärenden numera ligger under en ny nämnd, kan vara viktiga att föra in i den nya verksamheten.

Boendeverksamhet för ensamkommande barn i Nacka kommun, 2014 - 2016

Denna utvärdering har utöver socialtjänstens arbete med ensamkommande barn och ungdomar, följt Nacka kommuns boendekedja kring

denna målgrupp. Nacka kommun hade när detta följeforskningsprojekt påbörjades kontrakterat ett kommungemensamt bolag ("Boendeaktören AB") som drev/driver de två HVB-hemmen: "HVB-Asyl" (ca 16 platser) och "HVB-PUT" (ca 14 platser), där majoriteten av Nackas ensamkommande barn var och blev placerade under perioden 2014 till och med våren och sommaren 2015.

Träningslägenheter fanns och finns också som alternativ för ensamkommande unga vuxna som, i och med att de fyllt 18 år (eller 21 år), förväntas flytta ut från HVB-hemmet och påbörja övergången till ett självständigt vuxenliv.

Förutom de HVB-placerade ungdomarna finns och fanns det också ensamkommande placerade hos släktingar samt i offentligt anordnade familjehem. Då gruppen yngre ensamkommande barn ökade under 2015, i och med att Nackas avtal om mottagande också kom att inkludera barn under 15 år, medförde det ett ökat behov av familjehem som placeringsform.

Under sommaren 2015 öppnade HVB-Asyl ytterligare ett boendealternativ, "Annexet", för att möta ökningen av antalet ensamkommande barn, vilket gav ett tillskott om några extra boendeplatser.¹⁰ Sommaren och hösten 2015 gjorde dock den stora ökningen av antalet ensamkommande barn att kommunen fick kontraktera andra boenden för att hitta ställen att placera barn och ungdomar. Denna period präglades vidare av att många helt nya boendeverksamheter startades och nya aktörer inom HVB-världen tillkom. Det fanns dock flera exempel på boenden som inte alltid höll måttet som goda HVB-alternativ, vilket resulterade i att boendena fick stänga ner sina nyöppnade verksamheter efter kort tid och barnen fick omplaceras på andra ställen. Av de nya boendealternativen hade vissa haft kunskaper om arbetet med ensamkommande barn sedan tidigare, vilket i sammanhanget visade sig vara goda erfarenheter. En hel del nyanlända ensamkommande barn och ungdomar fick också jourhemsplaceras i familjehem utanför Nacka kommun på grund av platsbrist.

Under våren 2016 hämtade socialtjänsten hem en del av de barn som placerats utanför Nacka. Under sommaren och hösten 2016 var situationen den att vissa HVB-hem, istället för att ha full beläggning,

---

¹⁰ Boendeplatserna på "Annexet" var under 2016 kontrakterade av Värmdö kommun.

istället blivit stående med ”tomma” platser och utan barn och ungdomar att fylla dem.

I denna rapport är det dock arbetet vid de två HVB-hemmen ”HVB-PUT” och ”HVB-Asyl” (fram till sensommaren 2015) som kommit att stå i centrum, då det initialt var där Nackas barn hade sin huvudsakliga placering.

Innan jag ska titta närmare på socialtjänstens såväl som boendesidans arbete med ensamkommande barn och ungdomar kommer jag fokusera på teman som uppkommit i samtal och genom observationer av och med ensamkommande ungdomar hemmahörande i Nacka kommun.

I arbetet med utvärderingen har fokus varit att följa arbetet med de barn och ungdomar som har funnits på HVB-PUT och HVB-Asyl. Därför kommer först en genomgång av de ensamkommande barn och ungdomarna som varit placerade här. Det följande avsnittet bygger på vad den personal som intervjuats berättat om struktur och vardagsliv samt mina analyser och reflektioner av detta.¹¹

Ungdomarna och deras vardagsliv

Ungdomarna som intervjuats och observerats i samband med denna följeforskningsstudie har alla varit i åldersspannet 14 till 18 år. De har anlänt till Sverige från och via en mängd olika länder och hade därför med sig mycket olika erfarenheter i sitt bagage, både innan de kom till Sverige och efter det att de kommit till Nacka kommun.

När jag kommer är några ungdomar väldigt öppna och kommer nyfiket fram för att prata, skämta och tar mig i hand eller hälsar på mig på det hälsningssättet som den eritreanska gruppen av ungdomar berättat är ett uttryck för vördnad. En av de två eritreanska tjejerna som sitter vid det ena köksbordet har just fixat fina rasta-flätor, många ungdomar samlas kring henne. Den kvinnliga per-

---

¹¹ Intervju med boendepersonal samt observationer av ungdomar/unga vuxna har också gjorts på boendet Träningsboendet AB som öppnade en särskild HVB-verksamhet för ensamkommande barn i slutet på oktober 2015. Boendet var dock innan detta kontrakterat av Nacka som träningsboende för bl.a. 18 till 21 åriga ensamkommande ungdomar/unga vuxna.

sonalen ropar uppskattande från köket att hon gillar den nya looken. Två killar drar i flickans flätor, flickan skrattar högt och slänger på de långa flätorna medan hon tar en snabb selfie med sin mobilkamera.

Andra ungdomar är blygare, några av de nya killarna håller sig lite på distans, tittar mot mitt håll – och på tjejen med flätorna – i smyg från soffan vid TV:n. En del ungdomar hälsar snabbt på personalen innan de går direkt in till sina rum för att vara för sig själva, kolla Facebook, titta på film eller göra läxor. Andra stimmar kring den manliga och kvinnliga personalen i köket, skämtar och skrattar, vill hjälpa till med matlagning, en pojke jag vet är från Afghanistan dukar och undrar på lite svenska, lite engelska och med grimaserande och gester, om jag också vill äta. Den långa somaliska pojken har besök av en polare från ett annat boende och de går ned till biljardrummet i källaren för att ”chilla” eller ”softa” som de säger och vara för sig själva en stund. Den nyanlända somaliska flickan på boendet syns till i dörröppningen ett snabbt ögonblick, hälsar blygt på personalen, innan hon försvinner in i korridoren i riktning mot sitt rum. (Hembesök HVB-Asyl 2015–01)

Första besöket och observationerna på HVB-PUT och HVB-Asyl genomfördes i september 2014, och tolkade intervjuer har genomförts och upprepats med samtliga ungdomar som varit intresserade av att medverka.

Under tiden för materialinsamlingen bestod de boende på HVB-PUT av i huvudsak ensamkommande pojkar och bara ett fåtal flickor. En större grupp ungdomar har sitt ursprung i Eritrea, men under perioden har också några afghanska, syriska och somaliska ungdomar bott där. Ungdomarna är i åldrarna 16 till 18, men tidvis har ett yngre barn också haft placering på boendet. Några av ungdomarna har varit helt nyanlända vid tiden för såväl intervju som observationer. Majoriteten av ungdomarna hade dock varit i Sverige i allt ifrån en månad till 1 ½ år vid första intervjutillfället.

När utvärderaren besökte HVB-Asyl var majoriteten av de boende pojkar medan ca två till fyra var flickor. En större grupp av ungdomar hade sitt ursprung i Eritrea, medan flera hade sitt ursprung i Somalia, Afghanistan, Syrien och Marocko. Åldrarna på barnen spände från fyllda 16 till fyllda 18 år. Genomströmningen av barn/ungdomar

var större på HVB-Asyl än på HVB-PUT, vilket speglar att antalet s.k. ”asylplatser” på boendet var flera än de s.k. ”puttplatserna” (barn och unga med permanent uppehållstillstånd) på HVB-PUT.

Barnen/ungdomarna på HVB-Asyl var nästan alla förhållandevis ny-anlända när hembesök, intervjuer och observationer genomfördes. Några hade bott där en längre tid, vilket gjorde att jag fick tillfälle att träffa dem vid upprepade tillfällen, medan majoriteten, vid tiden för intervju eller observation, hade anlänt till Sverige och HVB-Asyl ganska nyligen.

Det var också en stor heterogenitet i de olika ungdomarnas bakgrund: i klass, utbildningsbakgrund, erfarenheter före och efter flykten, situationen i hemlandet, längd på flykt, huruvida de hade familj och/eller kontakt med familj eller ej, samt om de fått asyl i Sverige relativt snabbt eller levde i långa asylprocesser. Detta har gett dem mycket olika villkor och fått stor betydelse för ungdomarnas dagliga mående.

Gemensamt för de intervjuade ungdomarna var det övergripande villkoret att de kommit till Sverige som asylsökande, att de inte hade sina föräldrar här och att de därför placerats på ett s.k. ”HVB-hem” tillsammans med, för dem oftast främmande, barn och unga i samma situation.

I det följande avsnittet ska jag försöka ge en inblick i två huvudteman: 1. Social gruppssammanhållning jämte ensamhet, och 2. Väntan, ovisshet och stöd, som framkommer i intervjuer och i observationer av ungdomar som bor/har bott på ett eller båda HVB-hemmen som följts upp under denna utvärdering. Detta är samtidigt centrala teman för att förstå barnen eller de ungas livssituation här och nu, samt hur de ser på sina möjligheter på längre sikt.

Social gruppssammanhållning och ensamhet

En mycket central och viktig aspekt i ungdomarnas vardag handlar om att bli insläppt i en social grupp eller inte. Detta blir extra tydligt när ungdomarna observeras i sitt dagliga liv över tid. De ungdomar som verkar ha lättast för att landa rätt på HVB-hemmen och i sin nya tillvaro i Sverige är också de som har, eller snabbt skapar sig, en miljö eller ett nätverk av kamrater kring sig, antingen på boendet eller utanför.

Ibland bildades det grupper av ungdomar utifrån språktillhörighet. Det beskrevs som ”lättare” att koppla ihop sig med andra som behärskade samma språk.

En sådan ungdomsgrupp som utgår från ett gemensamt språk utgjordes av den förhållandevis stora gruppen av tigrinjatalande ungdomar med ursprung i Eritrea. På båda boendena utgjorde ungdomarna med ursprung i Eritrea en tillsynes ganska sammansvetsad grupp av både pojkar och flickor. Vid första intervjutillfället hade många av de eritreanska ungdomarna som då var aktuella på HVB-PUT och HVB-Asyl dessutom kommit till Sverige ungefär samtidigt, vilket gjorde att de upplevde att de befann sig på ungefär samma nivå i svenska språket. Vidare knöts de ihop av att de var inskrivna i samma skolverksamhet och satt tillsammans på lektionerna i skolan. Gemensamt kunde de dela skolans vardag såväl som den på boendet och övriga fritiden. Att vara i Sverige som ensamkommande upplevdes och beskrevs ofta som ensamt, men att ha en gemenskap med ungdomar omkring sig, som också delade denna erfarenhet gjorde att de tigrinjatalande ungdomarna talade om sina landsmän/kvinnor som en slags ny familj.

Eritreansk pojke: Ja det är extra ensamt om du lever bara ensam. Om vi hade varit helt ensamma på annan plats så vore det kanske ... det blir ensamt, men jag bor med dom (kompisarna från samma land), dom är det samma som familj. Jag tror också att du (kan få en ny familj) ... om det blir nödvändigt... (Intervju med eritreanska ungdomar, HVB-PUT 2014–10)

Det fanns också ett visst mått av ambivalens i detta. I en stor grupp eller inom en familj existerar också en dimension av social kontroll, vilket gjorde att rykten ibland färdades mellan de två boendena som studerats här. När en ungdom flyttade från det ena boendet till det andra, fanns där redan en uppfattning och/eller en ibland förutfattad bild av denna individ bland ungdomarna på det nya. En jargong ungdomarna emellan kunde ibland upplevas som lite jobbig. Så det fanns såväl fördelar som nackdelar med att bo tillsammans med en större grupp landsmän eller ungdomar som de delade språk med. Å ena sidan fanns där vad ungdomarna beskrev som en ”naturlig” social gemenskap att ingå i – ”en ny familj” som den eritreanska pojken i intervjuцитatet ovan ser sina kompisar som – och å andra sidan en social kontroll som kunde kringskära ungdomarnas handlingsfrihet på olika sätt.

Ingen av de tigrinjatalande ungdomarna berättade att de hade kontakt med det de beskrev som ”svenska” ungdomar. Istället uttryckte en

tjej lite krasst att hon ”blivit bättre på att tala tigrinja” efter det att hon kommit till Sverige. Underförstått saknade hon möjligheten att i vardagslivet verkligen beredas tillfälle att få träna upp sina färdigheter i svenska.

Eritreansk flicka: Vi har ju bara bott i cirka fem månader, det är klart vi ska ha hjälp av tolk. Men jag tänker på dom ... jag har sett några som har bott här två, tre år, fyra år till och med ... som fortfarande behöver tolkar, men dom går till skolan och förstår inte heller svenska så mycket. (...) I början tyckte jag liksom.. skyllde på dom här människorna, det är för att de inte vill lära sig (språket), men sen nu när jag har bott ett tag och börjar tänka för ... för det första jag är en stor flicka. Jag har massor med tankar om framtiden och vad jag vill göra.... Men det är för att det är så svårt, språket. (Gruppintervju med fyra eritreanska ungdomar 2015–01)

I citatet ovan betonade flickan att hon fortfarande var i behov av tolk för att göra sig förstådd och att det upplevdes frustrerande att inte behärska svenskan. Att dela en språkgemenskap erbjöd henne ett gott socialt stöd i vardagen, samtidigt som det också resulterade i att hon inte hade en press på sig eller fick möjligheten att lära sig svenska. Insikten hade dessutom infunnit sig om att språkfärdighet i svenska inte alltid heller handlade om den enskildes vilja och inställning till att lära sig, utan om att det svenska språket kunde vara svårt att bemästra och att goda svenskkunskaper var en förutsättning för att skapa sig en framtid i Sverige.

Somalisk pojke: Jag har ingen jag kan prata med. Ingen från Somalia (som) pratar samma språk... Finns bara en kille som vi går på samma skola. Han heter (...). Vi pratar lite grann somaliska ibland. Men här på (boendet) är jag mest med en eritrean och en afghan för... jag pratar lite grann arabiska. Så jag ... jag har ingen jag kan dela min stress med sådär. (sic. Individuell intervju med somalisk ungdom)

Att vara den enda i sin språkgrupp kunde beskrivas som en utsatthet. Att t.ex. vara den ”enda somaliern” eller den enda som pratade ett bestämt språk på boendet, såsom i citatet ovan, gjorde att ungdomen riskerade att känna sig ganska ensam i vardagen. Att inte kunna prata med de andra ungdomarna på boendet kunde bidra till att ungdomarna kände sig utanför. Detta ledde ibland till att någon därför intog en i perioder mer passiv (”inlyssnande”) roll i den dagliga interaktionen med andra, men också att hen emellanåt valde att dra sig helt undan de sociala sammanhangen på boendet.

Samtidigt som ett gemensamt språk ofta kom att betonas som centralt för att knyta an, fanns det flera exempel på att det inte nödvändigtvis kom att bli så i praktiken, t.ex. fanns det fler exempel på att andra faktorer också spelade roll när relationer etablerades. *Att dela språkgemensamhet* innebar inte med automatik alltid en känsla av samhörighet. Flera av ungdomarna kunde exempelvis bilda kompisrelationer baserat på delade intressen och en upplevelse av att dela gemensamma erfarenheter, tvärs över språk och ursprungsland. Att dela språkgemenskap behövde inte med nödvändighet innebära en känsla av samhörighet, ibland handlade det om att personkemin inte riktigt funkade eller att ungdomarna trots att de hade samma ursprungsland och språk inte upplevde att de delade viktiga erfarenheter eller hade något gemensamt.

Det är dock inte bara med de andra barn och ungdomar, som följts upp här, som de skulle kunna etablera sociala kontaktytor. Skolan var t.ex. en annan viktig arena för sociala möten med såväl jämnåriga som vuxna och som de intervjuade ibland betonade i sina berättelser och som de såg som centrala och sociala arenor i sitt vardagsliv.

Afghansk pojke: Frågan var vem som är den viktigaste personen? (...) Viktigaste för mig är lärare eftersom läraren är den som lär ut språket, och om jag kan inte språket jag kan inte (ens) fråga någon ”Jag vill ha en glas vatten”. (sic. Gruppintervju med afghanska ungdomar)

I citatet ovan betonas läraren som en person som kunde ge ungdomarna nyckeln till språket och därigenom det svenska samhället. Detta gjorde att lärarna ibland sågs som centrala och viktiga aktörer i ungdomarnas liv, vilket pojken i citatet ovan resonerar sig fram till utifrån frågan om vem han upplever som den/de för honom viktigaste personen/rna i Sverige. Utan kunskaper i svenska blir det svårt att navigera i det svenska samhället, som den eritreanska flickan i ett av de föregående citaten också uttryckte.

På boendena fanns det också en stab av olika boendepersonal som i många fall kunde haft potential att bli betydelsefulla personer i ungdomarnas liv. Några ungdomar upplevde just personalen som särskilt viktiga personer. I ett fall med en ungdom, som likt den somaliska pojken i ett tidigare citat, var den enda inom sitt språkområde etablerades en god kontakt med en speciell person bland personalen. Tyvärr slutade denna person sin tjänst, vilket resulterade i att ungdommen plötsligt inte längre hade någon i sin omedelbara närhet att dela sin vardag med eller anförtro sig till. Varken när det gällde oro för ett asylbesked som drog ut på tiden och för en mamma som inte

längre kunde kontaktas då hon tvingats fly eller glädjen över de framsteg som skedde i skolan och andra mer roliga saker i vardagslivet.

På samma sätt som den syriska ungdomen i inledningen till denna rapport gav uttryck för, upplevde flera ungdomar att det fanns barriärer eller hinder för att etablera nära kontakter med personalen. Sådana hinder kunde utgöras av det faktum att personalens vistelser i ungdomarnas vardagsliv styrdes av hur arbetsscheman lades på boendet och att ungdomarna hela tiden var medvetna om att personalen först och främst fanns där för att utföra ett arbete. Som Lidén (2013) också observerat i förhållande till de relationer som möjliggjordes inom ramen för det norska mottagandet, kan de organisatoriska ramarna för gruppboendeverksamheten skapa hinder för att nära relationer etableras. Ungdomarna i denna studien upplevde att personalen fanns där i rollen av att vara service- eller stödpersoner: de uppfattades som vänliga stödjare som såg till att ungdomarna hittade rätt i samhället och som kunde hjälpa dem att lära sig utföra praktiska göromål. Dock möjliggjordes inte nödvändigtvis kontakter av mer nära och fördjupad art. Kontakten med personalen bröts t.ex. när ungdomen flyttade till nytt boende eller när personalen lämnade sina uppgifter och började jobba någon annanstans. Detta gjorde också att många ungdomar (som t.ex. den somaliska pojken några citat tillbaka) upplevde att de inte riktigt hade någon person i deras vardagsliv som de kunde anförtro sig till eller vända sig till vare sig de behövde dela goda upplevelser eller prata om svåra känslor.

I: Vem är det du pratar med då? Men liksom jag tänker på när du har problem och bekymmer, vem är det du går till då?

Somalisk flicka: Så det beror på vad du pratar om. Men jag är själv, när man ... när jag känner problem, jag är troende muslim, så jag brukar att gå i mitt rum och be två ... Vad heter det, jag ber och sen jag pratar med gud och ... bara är. (sic. Gruppintervju med 2 somaliska ungdomar HVB-Asyl 2014–10)

Några ungdomar gav uttryck för att de kände en besvikelse över att bo och vara placerade på ett s.k. HVB-hem tillsammans med för dem okända ungdomar:

Afghansk pojke: Alltså det var såhär att jag hade hört ... jag har hört mer om Amerika än om Sverige. Men då var alltså så här funkar det när du kommer till Amerika, då får du en förälder, liksom ett par som tar hand om dig, och du blir placerad hos en familj tills du fyller 18 och så, men nu känner jag mig väldigt ensam liksom och det var inte det alls som jag hade tänkt mig. (...) Alltså jag ... jag vill inte bo här, liksom att alla bor i sitt rum och man

har inte så mycket kontakter och sånt. Helst vill jag bo i ett hem liksom. (Intervju med afghansk ungdom HVB-PUT 2014–12)

I citatet ovan berättade en afghansk pojke hur han hade sett framför sig mottagandet av ett ensamkommande barn, att han skulle bli del av en ”riktig” familj och att han skulle få ett ”hem” i det nya landet. Detta hem uppfattades dock som en kontrast till det HVB-hem där han slutligen blev bosatt, där han inte hade så många kontakter med de övriga ungdomarna och där han kände sig väldigt ensam. I motsättning till den eritreanska ungdomen som såg sina kompisar som sin nya familj i Sverige, upplevde denna pojke inte att han hittat en ny familj bland vare sig ungdomarna eller personalen på boendet. Som papperslös afghan i Iran hade han dessutom varit utsatt för trakasserier och misshandel under sin uppväxt, vilket gjorde att han kände sig otrygg bland iranier, men då han talade lite persiska hade han blivit tilldelad en iransk kontaktperson på boendet liksom en iransk socialsekreterare.

Väntan, ovisshet och stöd

Ett annat tema som gick igen i ungdomarnas berättelser, men som också blev tydligt i informella samtal och observationer, handlade om hur ungdomarna hittade strategier för att leva med ovisshet i sitt vardagsliv. Ovissheten uttrycktes på olika sätt, det kunde handla om den grundläggande osäkerheten kring utfallet i asylbeslutet, vilket berörde huruvida de hade ett existensberättigande i Sverige eller inte. Det kunde handla om ovissheten kring hur det stod till med nära och kära på andra platser, eller om de fortfarande fanns i livet. Det kunde också handla om farhågor om vad som skulle hända efter 18 eller 21 årsdagen då de skulle bli utskrivna ur Nackas dygnsvård, inte längre skulle vara kommunens ansvar, och plötsligt förväntas ”stå på egna ben”. Ovissheten handlade också om huruvida de skulle hinna uppnå 8 eller 12 godkända betyg innan de fyllde 20 år så de kunde söka sig till ett individuellt gymnasieprogram, eller om det skulle vara möjligt att söka familjeåterförening, etc. Allt detta är exempel på olika typer av ovisshet som många av ungdomarna tvingades hantera samtidigt.

För många ungdomar som följts upp här var vardagslivet också omgärdat av väntan. Den stora väntan på asylbeskedet delades upp i kortare delsekvenser av väntan på att t.ex. komma till en asylintervju eller en språkanalys, få olika typer av handlingar tillskickade, få göra sin hälsoundersökning eller få besked om skola och skolform. Väntan aktualiserades också i förhållande till att fylla 18 år, som kunde

innebära antingen att behöva flytta vidare till träningsboende eller att bli överflyttad till Migrationsverkets vuxenenhet för asylsökande. Att ansöka om eventuell familjeåterförening, avvakta verkställighet på ett utvisningsbeslut, få komma vidare till ett PUT-boende om den unge fått positivt asylbesked, etc., var också faktorer kopplade till väntan.

En ibland stark ovisshet och olika sorters väntan blev två teman som flätades ihop kring den plats där de ensamkommande barnen levde sitt vardagsliv.

”Vad kommer hända efter det att jag fyllt 18”, var en existentiell fråga som upptog tid och tankekraft oberoende av om den unge fick positivt asylbesked eller ej. Ovisshet och väntan var också teman som kopplades ihop med känslor av stress och oro. Att inte veta hur det svenska ”systemet” fungerade eller vem i mottagandet en borde vända sig till, på vilket sätt och om vad, var en sida av detta som kunde skapa förvirring och en känsla av maktlöshet. Att inte veta vems råd det var bra att lyssna till var en annan.

Syrisk pojke: Alltså jag vet inte hur ska man gå tillväga för att kontakta dom (Migrationsverket), det är språk ... det är problemet med språket. När jag frågar personalen, personalen hänvisar mig till god man. När jag pratar med god man som jag träffat igår för första gången, och god man säger att ”Nej, vi ska avvakta tills vi får ett telefonsamtal för den första intervjun så vi kan lämna all dokumentation” så jag vet inte hur jag ska göra. (Gruppintervju med arabisktalande ungdomar HVB-Asyl, 2014–10)

Dimensionen av väntan handlade dock inte enbart om en grundläggande existentiell ovisshet. Väntan märktes också i hur ungdomarna ibland upplevde att det tog tid innan de fick möjligheten att få börja i skolan, innan de kunde få komma igång med meningsfulla sysslor och aktiviteter, innan de fick möjlighet att komma till en hälsoundersökning, asylintervju, etc. Sammantaget var känslan av ovisshet något som en del upplevde präglade deras vardagsliv, men också en känsla kopplad till att de inte hade vare sig kontroll över eller någon egentlig egenmakt att påverka eller besluta om frågor som hade stor påverkan på deras situation såsom skola, asylbeslut, boende etc.

Syrisk pojke: Alltså först och främst jag känner oro på grund av att det inte finns någon som kan hjälpa mig där, och dessutom finns ... Den där stället det finns misstänkta saker. Misstänkta personer. Det är inte så (tryggt)... (Gruppintervju med 2 arabisktalande ungdomar, HVB-PUT 2014–12)

Den syriska pojken i detta intervjuer gav uttryck för den osäkerhet han kände inför att lämna det HVB-hem han bott i under majoriteten av sin korta tid i Sverige, för att flytta vidare till en s.k. träningslägenhet. Han kände sig vid tiden för intervjun inte alls rustad för att klara sig själv i ett nytt sammanhang – omhuldad som han varit i sin familj i hemlandet och ovan vid att laga mat, tvätta, städa samt ta hand om alla vardagsbestyr själv – men ej heller trygg med de personer eller den verksamhet som stödboendet innebar. Samtidigt var han heller inte riktigt säker på om han verkligen hade något att säga till om i sin situation. Om han inte gick med på att flytta vidare ”kan man stanna kvar *här* då?”, frågade han.

Somalisk pojke: Jag skulle byta klass men jag fick inte det eftersom jag har inte personnummer. Så varje gång det kommer en ny så är jag med ... Det kommer andra, dom byter klass, men jag får inte göra. (Intervju med somalisk ungdom)

Att det att vara asylsökande, förutom väntan, innebär många konkreta vardagshinder, har belysts i tidigare forskning (se tex. Andersson 2010; Svensson 2017), men det var också en faktor som kunde förstärka känslan av att vara satt på sidolinjen i förhållande till andra ungdomar eller det övriga samhället. Att den unge t.ex. inte kunde delta i olika aktiviteter därför att hen inte hade sina fyra sista siffror var en konkret och kännbar konsekvens av det, att inte få ett ”riktigt sommarjobb” och/eller inte kunna komma vidare i skolan, var en annan.¹²

Att hantera känslor av existentiell väntan gick dock lättare, givet att den unge hade aktiviteter att fylla sin fritid med (jmf Stretmo och Melander 2013).

Somalisk pojke: Alla som har ... som har kommit samma tid, dom har fått uppehållstillstånd. Det finns dom som har kommit efter mig, dom har fått uppehållstillstånd. Alla som bor här har uppehållstillstånd. Så jag är lite grann stressad av (det)... (...) Innan, jag hade lite svårt att sova. Men just nu, ef... eftersom jag är upptagen mest i skolan, då har det blivit bättre. Vi har också lite aktiviteter på fredagar. Går ut och spelar lite grann. Så det hjälper till. (Intervju med somalisk ungdom, HVB-PUT 2014–12)

---

¹² Inför sommaren 2015 hade Nacka kommun sett till att alla ”puttade” ungdomar hade sommarjobb, dock fanns det inte samma erbjudande för de ungdomar som väntade på sitt asylbesked. Därför hade bl.a. HVB-Asyl tagit fram ett upplägg för ”flit-peng”, att den unge kunde göra vissa sysslor och tjäna en slant för det arbetet. (Klippa gräs och liknande på boendet). En del av ungdomarna var dock fullt på det klara med att ”flit-pengen” inte var att jämföra med ett riktigt sommarjobb.

Afghansk pojke: Det bästa är när man går ut och träffar vänner och göra roliga saker. Men (oftast) när jag känner mig stressad jag brukar gå på rummet och sitta där bara. (Gruppintervju med persisktalande ungdomar, HVB-Asyl 2015–2)

Ungdomarna betonade ofta att aktiviteter och en social gemenskap att gå till var det bästa skyddet mot det de beskrev som stress. Att hänge sig åt skolarbete eller ”gå ut och spela” med de andra ungdomarna på boendet upplevdes som något som kunde göra att i alla fall vissa glömde sin situation för stunden. *Att känna stress*, var ett sätt att prata om känslor av avmakt, sorg, oro och ovisshet. Samtidigt, som citatet från den afghanska pojken ovan visar, kunde dessa känslor ibland göra dem benägna att dra sig tillbaka från sociala sammanhang. Istället för att göra det som var ”det bästa” för stunden (som att göra roliga saker, träffa vänner, etc.), drog sig vissa ungdomar tillbaka till sina rum och till ensamheten.

Syrisk pojke: Först när jag kom jag fick ett väldigt litet rum men då bad jag att byta rum för att det var väldigt trångt och jag ... det kändes ingen bra och så. Dom bytte alltså rummet och jag fick ett större, men fortfarande känns som jag är inne i ... jag är instängd liksom. Det känns inget bra. (...) Jag glömmer namn väldigt fort. Jag kommer inte ihåg. Alltså jag får aktiviteter. Vi får såna roliga sysselsättningar att till exempel spela fotboll, göra nån ... nånting roligt men det hjälper i stunden men sen ... sen tillbaka dom här känslorna kommer tillbaka. Vi får ... Den senaste månaden vi fick inte gå nånstans. Vi har inte haft några aktiviteter. (Gruppintervju med arabisktalande ungdomar HVB-Asyl, 2014–11)

Ungdomarna gav uttryck för att de upplevde att personalen hade ett visst gehör för deras praktiska önskemål, som den syriska pojken i citatet ovan berättar om: Om ett rum upplevdes som klaustrofobiskt fanns t.ex. möjligheten att få byta till sig ett större rum och ibland arrangerades vissa sociala aktiviteter av boendet för att ungdomarna skulle göra något roligt tillsammans. Dock avhjälppte inte rumsbytet nödvändigtvis en mer existentiell känsla eller upplevelse av att vara fast, känna sig ensam och att må dåligt.

Sociala aktiviteter i sig var alltså något som kunde hjälpa för stunden, men aktiviteter som sådana behövde vara återkommande inslag i ungdomarnas vardagsliv och inte enbart ingå som spridda insatser. I perioder blev det mindre av gemensamma aktiviteter och mer passiv fritid för de unga.

Det verkar också vara så att de barn/ungdomar som mådde som sämst riskerade att stötas ut från den sociala gemenskapen bland de övriga ungdomarna på HVB-hemmen. Hen ”är helt psykiatrisk”,

som en pojke sade om en annan ungdom på boendet som genom sitt beteende ibland visade tydliga tecken på att inte må bra. *Att må dåligt* riskerade att uppfattas som en slags smittorisk i det sociala livet.

X och jag sitter i ett litet kallt rum. Vi ska försöka att prata via en telefontolk som har ringts upp om något som X själv är angelägen om att prata med mig om. X vill berätta om något som hänt i skolan, något som inneburit att hen blivit inkallad till rektorn. Jag förstår att detta är känsligt och att X upplever att hen på något sätt blivit orättvist behandlad. Dock har jag och tolken svårt att få grepp om vad det är som har hänt, samt X roll i det hela, vilket gör att X tydligen känner sig utfrågad av såväl mig som tolken. X försöker förklara, tittar blygt fram bakom den långa luggen, men det är svårt, hens röst blir svagare och svagare, tolken har svårare och svårare för att förstå, vilket hon berättar för mig. Jag anstränger mig för att hitta sätt att fråga som inte gör ont värre, som gör att jag förstår bättre, men jag misslyckas med det. Till slut upptäcker jag att X är helt rödflammig i ansiktet och på halsen, har börjat storgråta och vill absolut inte prata mer. Jag avbryter intervjun, lägger på luren till tolken och X stormar ut (...). Inne på X-rum sitter vi ett tag bredvid varann, jag med handen försiktigt på X axel och X med en pappersservett hårt knuten i handen. Av gråten är det nu bara snyftningar kvar. Jag frågar om hen vill att jag hämtar någon ur personalen eller kanske en kompis. (Boendebesök 2015–05)

Exemplet ovan beskriver en incident som inträffade i samband med att jag gjorde ett besök på ett boende. X hade kommit till Sverige tidigt under 2014, men väntade fortfarande på sitt asylbesked nästan två år senare. Hen mådde tidvis mycket dåligt, gav uttryck för att känna sig fruktansvärt ensam och uppgiven och känna stark oro över sin livssituation. Detta kom ibland till uttryck genom gråt och sorgereaktioner. Ibland hamnade X i konflikt med de andra ungdomarna på boendet eller i skolan. De andra valde ofta att hålla sig på distans. En nyanländ ungdom från samma land var initialt en möjlig kompis, men hittade snabbt andra vänner att hänga med. Personalen gav uttryck för att de kände sig uppgivna, beskrev X som lynnig och dramatisk och beskrev att de hade bidragit så gott de kunde genom att ta med X till BUP, men att hen inte fått komma tillbaka så många gånger. En bland boendepersonalen menade att anledningen troligen var att det inte fanns något substantiellt bakom X:s psykiska mående: ”BUP kunde inte hitta något” och att det därför inte var så mycket att göra i förhållande till X, mer än att ta tiden till hjälp.

Sett över den tid som jag hade möjlighet att följa X hade dock situationen inte förbättrats sig nämnvärt, snarare var situationen den motsatta: X mående verkade försämrats. *Att ta tiden till hjälp* verkade bli

ett sätt att legitimera att det inte jobbades mer för X – eller att det var svårt att hitta rätt insats– och kändes inte som en fungerande strategi på sikt.

Att tänka på i arbetet med ensamkommande barn – avslutande reflektioner

Ensamhet är en svår känsla som många av de ensamkommande barnen som intervjuats här på olika sätt gav uttryck för. Denna känsla var särskilt påtaglig bland de ungdomar som inte hittade kamratskap bland de andra på boendet. Ungdomarna uttryckte också erfarenheter av att det kunde vara svårt att komma i kontakt med svenska ungdomar på fritiden och i skolan. Samtidigt fanns det också vissa strukturella hinder för att relationerna med personalen skulle kunna bli personliga och nära. Ungdomarna var på det klara med att personalens plats i deras vardagsliv till viss del var instrumentell till sin natur. Personalen var där för att göra ett arbete, vilket gjorde relationen ojämlig. Däremot var tonen ungdomar och vuxna emellan ofta lätt-sam och trevlig, med mycket vardagsprat och skämt. Ungdomarna litade på att personalen ville kunna hjälpa och bistå dem i praktiska frågor och dilemman i vardagen. Samtidigt verkade ungdomarna hålla en känslomässig distans till boendepersonalen.

Vissa ungdomar som intervjuats och observerats har också varit mycket upptagna av och oroliga inför sitt asylbeslut. Det är fortfarande och har tidvis också varit långa väntetider för att komma till asylintervju, etc., vilket gjort processerna än längre. I och med införandet av temporära uppehållstillstånd som regel i det svenska mottagandet torde oron inte bli mindre bland de ensamkommande. De ungdomar som tex. gruppen av eritreaner, som fick permanent uppehållstillstånd rätt så omgående, verkar i jämförelse ha haft lättare att landa och börja planera framåt.

I samtalen med ungdomarna blev det tydligt att en hel del av dem upplevde vintern i synnerhet som en tid med mycket passiv fritid: det var periodvis få aktiviteter som erbjöds dem. Fotbollsspelarna bland de unga, fick då ett långt uppehåll i sin träning. Detta blev bättre när vår- och sommarsäsongen kom i gång, men för de ungdomar som inte var så sportintresserade fanns det inte lika mycket att göra efter skoldagens slut och på helgerna. De ungdomar som kände sig oroliga eller stressade upplevde då att passiviteten gjorde ont värre.

Flertalet ungdomar vid HVB-Asyl som intervjuats här hade periodvis haft tillgång till gymkort som gett dem tillträde till en simhall, men tyvärr inte alltid tillgång till simskolan. Då en del inte kunde simma, och pga. att båda boenden låg nära hav och vatten, är frågan om simskola angelägen också ur en säkerhetssynpunkt. Enligt personalen var simundervisning inte aktuellt, dels pga. att det ansågs vara för kostsamt (en ekonomisk aspekt) och dels pga. av svårigheten att teckna försäkringar för dem som saknade uppehållstillstånd (en säkerhetsaspekt). (Under 2015 organiserade Nacka kommun en egen simskola för de asylsökande).

Barnen/ungdomarna som följts här kände sig ibland dåligt informerade om vad som gällde under asylprocessen. De som inte upplevde sig ha en god kontakt med sin gode man, var kanske de som också kände sig mest förvirrade och som hade svårast att förstå asylprocessens olika delar samt alla aktörer och ”roller” i mottagandet.

De ungdomar som jag har observerat och intervjuat här verkar – trots upplevelsen av ensamhet – också eftersträva att betraktas som det de såg som normalt och välanpassat, med vänner och goda liv framför sig. En gemensam strategi var därför att hålla sig undan de ungdomar som på olika sätt uppfattades som konstiga och/eller avvikande av såväl andra ungdomar som (ibland) personal.

De bland de observerade och intervjuade ungdomarna som mådde dåligt, verkar, som i exemplet med X (se avsnittet ovan), inte alltid fångas upp av systemet. Det torde därför vara viktigt att det finns en handlingsberedskap på boendena för att fånga upp dem som har det extra svårt att på egen hand skapa kontakter med jämnåriga, för att inte göra ont värre. Att jobba med reflektionstid för personalen, men också att skapa utrymme för ett ständigt pågående värdegrundsarbete kan vara centrala delar i detta.

Mående och psykisk ohälsa hängde ofta ihop med att befinna sig i en långdragen asylprocess. Bland dem som fick avslagsbesked, och/eller pekades ut som Dublin-ärenden, var det flera som mådde väldigt dåligt och som agerade ut detta på olika sätt: genom självskadebeteende, självmordstankar, undandragande från den sociala gemenskapen och/eller verka utåtagerande på boendet.

Ett ”gott” mottagande behöver därför utveckla strategier för att fungera för barn som lever under långa asylprocesser, men även för dem

vars temporära uppehållstillstånd numera också innebär en ny typ av osäkerhet och längre perioder av oviss väntan.

Boendeverksamheten vid HVB-Åsyl och HVB-PUT¹³

Mot bakgrund av det som kommit fram genom intervjuer och observationer av vardagslivet på boendena HVB-Åsyl samt HVB-PUT kommer jag i detta avsnittet att rikta sökljuset på hur boendepersonalen berättar om sitt arbete med ensamkommande barn och ungdomar.

HVB-Åsyl och HVB-PUT hade under perioden 2014–2016 haft det gemensamt att de inriktat hela sin verksamhet mot ett mottagande av just ensamkommande barn och ungdomar. Enligt Boendeaktören AB utgick HVB-PUT och HVB-Åsyls arbetsmetoder från en miljöterapeutisk grundtanke och ett salutogent perspektiv, där fokus enligt Boendeaktören AB låg på ”att skapa förutsägbarhet och struktur kring vardagslivet” (info från företagets hemsida 2015).

Tanken från Nacka kommuns sida har varit att placera asylsökande barn för sig (på boendet HVB-Åsyl som i och med detta skulle vara ett renodlat s.k. ”asylboende”) samt enbart ”puttade” (barn och unga med permanent uppehållstillstånd) på HVB-PUT. På grund av det ökande antalet ensamkommande barn och ungdomar som anlände till Nacka under 2014 och 2015 hade dock systemet med renodlat PUT-respektive asylboende inte förverkligats.¹⁴

---

¹³ *PUT* är en förkortning av den juridiska termen ”permanent uppehållstillstånd” och under perioden 2014 till och med senhösten 2015 var permanent uppehållstillstånd normen när det gällde beviljat uppehälle i Sverige för flyktingar som ansågs ha skyddsbehov. Från och med 20 juli 2016 infördes dock en tidsbegränsad lag som innebär begränsningar i möjligheter att få stanna i Sverige. *TUT* –dvs. temporärt uppehållstillstånd och numera norm i förhållande till beviljat uppehälle– innebär att den som bedöms vara flykting får stanna i 3 år och den som bedöms som alternativt skyddsbehövande får ett tillstånd för 13 månader. Om personen fortfarande har skyddsskäl när uppehållstillståndet går ut, kan han eller hon få förlängt uppehållstillstånd i Sverige. (Se <https://www.migrationsverket.se/Om-Migrationsverket/Aktuella-fragor/Begransad-ratt-till-uppehallstillstand-i-Sverige.html>)

¹⁴ Hösten 2017 var boendena HVB-Åsyl samt HVB-PUT fortfarande aktuella som placeringar för ensamkommande barn i Nacka kommun, men numera har båda boendena asylplatser.

Zandra: För att det är sånt stort tryck och det är just när det gäller Nacka.

Mohammed: Ja. Nacka vill hämta hem sina ungdomar. Dom försöker byta ... alltså flytta vissa asylsökande till *HVB-PUT* för att kunna lösgöra platser och hämta hem från landet liksom.

I: Ja. Och hur är situationen? Hur många ungdomar är på HVB-PUT nu?

Zandra: Det är fullbelagt. Det är helt fullt. (Intervju med 2 boendeanställda, HVB-Asyl 2015–07)

Då barn och ungdomar under perioden (i vissa perioder) då utvärderingen pågick anlände i större omfattning än tidigare var Nacka i behov av lediga platser på ett annat sätt än under tidigare år. Detta gjorde att asylsökande barn/unga hade sin placering på HVB-PUT och att ”puttade” barn fick stanna länge på HVB-Asyl då det inte fanns lediga putt-platser i systemet. Andra kommuner än Nacka har dessutom kontrakterat HVB-Asyl för sina ”puttade” ensamkommande barn. Vilket gör att det under studiens gång bött såväl ”puttade” som asylsökande ensamkommande barn och ungdomar på HVB-PUT och HVB-Asyl och att inte alla barnen på HVB-Asyl haft sin kommuntillhörighet i Nacka kommun.

Nacka kommun hade också inledningsvis riktat in sig på ett mottagande av pojkar i åldrarna 16 till 18, men hade sedan 2014 också tagit emot flickor samt flera yngre barn (15 och neråt).

HVB-hemmet ”HVB-PUT”

Boendet HVB-PUT låg/ligger beläget i ett sommarstugeområde i utkanten av ett villaområde i Nacka kommun. Närmsta grannar är ett äldreboende, ett katthem och några små fritidshus, annars ligger HVB-PUT avsides och ganska privat med vid utsikt över Stockholms havsinlopp.

Ungdomarna var dock ambivalenta till boendets placering: På sommaren utgjorde närheten till havet och naturen en tillgång, men under höst- och vintertid upplevdes istället HVB-PUT som ganska avsides och lite ödsligt. Till exempel var sträckan från huset till busshållplatsen dåligt upplyst och busshållplatsen låg dessutom i ett skogsområde med få hus i närheten. På mörka höst- och vinterkvällar kände ungdomarna sig ibland därför lite rädda när de skulle ta sig till och från boendet. Principen var dessutom att de själva skulle ta sig till och från aktiviteter, då personalen uppfattade detta som en led i att

lära ungdomarna att stå på egna ben och som en förberedelse för självständigt vuxenliv.

Pelle: Utan de (ungdomarna som bor här) är så pass gamla så att dom ska liksom egentligen ... Dom är definierade som så gamla så att dom inte ska ha familjehem. Då får man det här andra paketet istället.

I: Och vad tänker du om det när du säger ”definierade som gamla”?

Pelle: Jo men jag tänker att i grunden är det ju så när man är 17 år att man redan har haft föräldrar och att man inte ska ha nya, men det betyder inte att man inte kan ha nya vuxna. Om det är arbetslag, idrottsförening eller om det är en sysselsättning eller studie så kan du också hitta riktiga ... Här kan man styra in det till såna här familjer. För då får dom en roll som är helt annorlunda än ett familjehem. Det är ju på nåt sätt bara att visa vuxenvärldens del. (Intervju med 2 personal vid HVB-PUT 2014–09)

Enligt Pelle var HVB-PUT ett ”andra paket” och en boendeform som riktade sig mot gruppen om de nästan vuxna ensamkommande ungdomarna. Här fanns möjligheten att etablera nära relationer med viktiga vuxna, samtidigt som det också kunde ställas andra förväntningar och krav på de unga än i ett familjehem. Detta då ungdomarna i Pelles citat redan ansågs ha haft föräldrar och därför inte var i behov av en föräldralik relation, men däremot av stödjande vuxenpersoner i sitt nätverk. I citatet ovan jämförde han boendeformen familjehem med boendeformen HVB. I andra sammanhang jämförde personalen boendeformen HVB för ensamkommande med HVB-hem generellt. Också här sågs boendeformerna som relativt skilda: HVB-hem generellt beskrevs som skapade för (svenska) ungdomar i behov av olika typer av vårdinsatser, medan HVB-verksamhet med inriktning mot ensamkommande, snarare betonades som rena omsorgsinrättningar.

I: Jag tänker din upplevelse av ... det är ju lite mer övergripande HVB-PUT och Boendeaktören AB men vad är det för typ av ... eller din upplevelse liksom, vad är det för typ av verksamhet? Vad är det man vill betona? Vad är det man ... vad är det som är den viktiga uppgiften här på ... på boendet?

Jenny: Det är väl omsorg. Det heter ju HVB-hem men vård är det ju inte på samma sätt som andra verksamheter utan mer omsorg. Och vara ett stöd i vardagen. Och sen mycket ungdomarnas utveckling till att bli självständiga och klara sig själv. För det här är ändå sista ... anhalten innan ungdomarna får en egen lägenhet, kanske i träningsboende först, men då har man ju inte alls samma stöd som man har här så det gäller ju att ... att utrusta dom med

dom verktyg dom behöver för att klara det sen. (Intervju med 1 boendepersonal HVB-PUT 2015-04)

Omsorgen skulle å ena sidan handla om att vara ett stöd i vardagen och å andra sidan om att ge ungdomarna en handlingsberedskap för att stå kunna stå stadigt på egna ben. I Jennys citat blir dessutom omsorgsuppdraget kompensatorisk på så sätt att ungdomarna skulle rustas till att klara sig själva i större utsträckning än andra ungdomar; dvs. ungdomar som hade/har ett föräldrastöd. Denna pedagogik stöddes av att HVB-PUT drevs efter principen om självhushåll; ungdomarna skulle till största delen ta eget ansvar för matlagning, tvättning och städning. Personalen skjutsade samtidigt ungdomarna i olika sammanhang (särskilt i början). De hjälpte också till med att storhandla en gång i veckan om den unge hade önskemål om detta och bistod ibland med skjuts till tandläkare, Migrationsverket etc., men principen var likväl att den unge, i största möjliga utsträckning, skulle kunna klara sig själv utan detta stöd.

Ungdomarna hade egna sovrum med pentry och badrum som de själva ansvarade för. Matlagningen måste av brandsäkerhetsskäl dock göras i gemensamhetsutrymmet; i rummet där storköket och vardagsrummet var beläget. I gemensamhetsutrymmet fanns, utöver kök och ett långt matsalsbord, en tv-bänk med en stor plattbilds-tv samt en soffgrupp och ett soffbord.

Matlagning, samt tvättning och städning, skulle alltså ungdomarna primärt stå för själva, men de kunde få lite stöd av boendepersonalen om så behövdes. Enligt personalen hade det nämligen visat sig att ungdomarna hade mycket olika förutsättningar och erfarenheter av att t.ex. laga mat, städa, tvätta etc. vilket kunde göra ett sådant stöd nödvändigt.

Husets tv-spelskonsol var ett populärt inslag, men också en möjlig konfliktyta – mellan ungdomarna själva, men också mellan ungdomar och personalen – kring vem som skulle spela, när och hur länge. Personalen hade dock periodvis begränsat ungdomarnas tillträde till tv-spelen genom att skapa ett system med bokningsbara tider. Spelkonsolens placering ändrades också under loppet av utvärderingen: i början stod den på tv-bänken i gemensamhetsutrymmet. Sedan blev den, samt en tv, placerad ute i korridoren, bredvid personalkontoret. Begränsningarna i speltider motiverades enligt personalen av att bo-

endepersonalen tyckte spelandet tog viktig tid ifrån andra och, i deras ögon, mer meningsfulla aktiviteter såsom skolarbete och andra fritidssysselsättningar (Gruppintervju med boendepersonal, HVB-PUT 2015–02).

Boendepersonalen (ca 7 till 8 personer) hade olika lång erfarenhet av att arbeta med barn och ungdomar och/eller flyktingar samt hade arbetat olika länge på HVB-PUT. Det var också tidvis förhållandevis stor genomströmning av nyrekryterad personal på hemmet under den period som utvärderingen pågick. Efter den kvalitetsgranskning som gjordes på uppdrag av Nacka kommun våren 2014, skedde en del genomgripande förändringar i personalgruppen, bl.a. fick den tidigare enhetschefen för boendet andra uppgifter inom Boendeaktören AB och enhetschefen för HVB-Asyl blev sedan också verksam som enhetschef för HVB-PUT. Denna organisering fanns kvar under hösten 2016.

En samordnare/boendeschef ansvarade för den dagliga tillsynen av verksamheten och fanns på boendet kontorstider måndag till fredag. Utöver detta fanns det två personal på plats dag- och kvällstid alla vardagar och helgdagar. På nattetid (mellan 23:00 och 08:00) fanns det en sovande jourpersonal som då ansvarade för alla de ca 13–14 ungdomarna som bodde på HVB-PUT. En dag i veckan deltog personalen på personalmöte (dagtid). Detta var också den enda dag som samtliga i personalen fanns på plats på boendet samtidigt.

Majoriteten av HVB-PUT:s ungdomar hade PUT, men flera var asylsökande i väntan på att få besked i sitt asylärende. Två ungdomar hade väntat i nästan två år på att få beslut i sitt asylärende och hade ännu inte fått sitt slutliga besked under våren 2016.

HVB-hemmet ”HVB-Asyl”

HVB-Asyl drevs som ett s.k. asylboende, där huvudsakligen barn från Nacka, men också andra Stockholmskommuner, hade köpt platser och placerat sina ensamkommande barn och ungdomar.

HVB-Asyls geografiska läge påminde i mångt och mycket om HVB-PUT; boendet låg också ganska havsnära och lantligt, men i motsats till HVB-PUT låg HVB-Asyl mycket längre från övrig bebyggelse. Här måste ungdomarna promenera en kvart/tjugo minuter för att hitta närmaste busshållplats och den lilla grusvägen som gick parallellt med en större kyrkogård var mörk och dåligt upplyst höst- och

vintertid. Ungdomarna, och då särskilt flickorna, uppgav att rädslan för vad som kunde hända när de gick själva mellan boendet och buss-hållplatsen gjorde att de ibland stannade hemma om kvällarna än tog sig till någon aktivitet frivilligt.

Jag får tillfälle att gå en ”rond” på boendet tillsammans med en av de kvinnliga fastanställda. Hon är socionom i botten och berättar att hon är lite av en ”allt-i-allo” i huset; som fixar allt från stormiddagar och laga trasiga möbler, till att rensa avlopp. Hon visar det rum där den sovande personalen bor: litet, spartansk inrett och påminner om de övriga rummen som ungdomarna tilldelats. Varje ungdom har ett litet rum innehållande en matta, säng, ett arbetsbord med stol, en byrå och en spegel. Tillgång till dusch och toa finns i hallen. De två tjejerna som bor där just nu delar på ett eget badrum, medan killarna delar på de andra. Barnen skall själva ansvara för tvätt av egna kläder, men de anställda måste hjälpa till. Samma gäller matlagning. Tanken är att ungdomarna skall tillaga sin egen mat, vilket ibland blir svårt när t.ex. den unge aldrig lagat mat innan. Ibland blir det att matlag skapas, medan det i andra perioder är någon/ra ur personalen som tillagar. Det finns halalkött och vegetariska alternativ för de ungdomar som önskar det: ”man skall inte krångla till det med folks käk” som hon som visar runt mig uttrycker det. ”Det är en viktig princip”. Hon är upptagen av vikten av att de erbjuder barnen trygghet på boendet, omsorg. Mat, hjälp med tvätt och att hålla tider etc. är en viktig del av den omsorgen. (Hembesök HVB-Asyl 2014–09)

Barnen på HVB-Asyl hade egna rum med badrum, dock inga pentryn som på HVB-PUT. Matlagningen sköttes i HVB-hemmets arbetskök och förtärdes i ett ljust och hemtrevligt gemensamhetsutrymme; ett ljust hörnrum med två stora matsalsbord och en soffgrupp. Det var också fler personal tillgängliga på HVB-Asyl under dag och eftermiddagstid, i jämförelse med HVB-PUT. Detta var kanske faktorer som kunde förklara den tillsynes större sociala sammanhållningen i gemensamhetsutrymmet på HVB-Asyl, som verkade vara mer flitigt besökt av ungdomarna än gemensamhetsutrymmet på HVB-PUT.

Personalen på HVB-Asyl verkar ha tagit en än mer aktiv del i att stödja t.ex. barnens matlagning i jämförelse med HVB-PUT. Trots att också självhushållning fanns som en grundtanke, verkade maten ofta tillredas av personalen tillsammans med ungdomarna. Detta förklarades med att barnen på HVB-Asyl i snitt ofta var yngre än på HVB-PUT samt att HVB-Asyl inte egentligen drevs enligt självhushållsprincipen. Istället var det personalen som köpte in all mat. Detta

skapade dock ibland konflikter kring vad och hur mycket mat som behövdes eller skulle köpas in. T.ex. efterfrågades ”injera” (eritreansk bröd) av barnen/ungdomarna från Eritrea. Trots det som sociologen i observationsutdraget uttryckte sensommaren 2014 om att inte ”krångla till det med folks käk” verkade samtidigt matfrågan ibland bli en konfliktyta där personal och ungdomar inte alltid kom överens: Injerabrödet definierades av personalen å ena sidan som en ”onödigt dyr utgift” (telefonintervju med boendepersonal 2015–03) och det beslutades därför periodvis att inte köpa in detta bröd. Detta upplevdes å andra sidan av ungdomarna som snålt och orättvist (Grupptervju med eritreanska ungdomar 2015–02).

Några ungdomar upplevde att det inte alltid fanns tillräckligt med mat att äta under t.ex. långhelger och ledigheter, eller att det tagit för lång tid innan personalen hjälpt dem med inköp av kläder efter årstid, när de varit nyanlända och inte haft annat än de kläder de kom med.

Även på HVB-Asyl ansvarade en samordnare för den dagliga tillsynen av verksamheten och fanns på boendet kontorstid, måndag till fredag. Utöver samordnaren fanns det personal på plats dag- och kvällstid alla vardagar och helgdagar. Natttid (mellan 23:00 och 08:00) fanns det en eller två sovande jourpersonal som då ansvarade för alla barn/ungdomar. En dag i veckan deltog samtliga i personalgruppen på personalmöte (dagtid). Detta var också den enda dag som all personal fanns på plats på HVB-Asyl samtidigt.

Personalen hade alla olika utbildningsbakgrunder, men en majoritet hade en utbildning inom det beteendevetenskapliga området. Vissa hade arbetat på boendet en längre tid, medan andra var nyanställda/blev anställda under utvärderingens gång. Personalgenomströmningen var dock inte lika hög på HVB-Asyl som på HVB-PUT under den period som utvärderingen pågick och personalstaben var lite större.

Också på HVB-Asyl var det stora skillnader mellan de ensamkommande barnen beroende på varifrån de kom och vilka erfarenheter de gjort innan ankomsten till Sverige. Någon ungdom på HVB-Asyl beskrev sig själv som analfabet, medan andra berättade om fleråriga skolbakgrunder innan flykten till Sverige; t.ex. hade majoriteten av ungdomarna från Eritrea och Syrien gått flera år i skolan, medan ungdomarna från Nordafrika och Afghanistan ofta inte hade det.

Barnen/ungdomarna hade mycket olika erfarenheter med sig från sina hemländer och flykten, beroende på ursprungsland, ekonomiska förutsättningar i familjen etc. Några hade levt med sin familj innan flykten och hade relativt regelbunden kontakt med sin/sina förälder/föräldrar i hemlandet. För andra var det tvärtom så att de inte hade sina föräldrar kvar i livet, inte visste var de, och eventuella syskon, befann sig. De fanns också de som hade behövt klara sig helt själva från väldigt tidig ålder.

Ursprungslandet var samtidigt en faktor som gav ungdomarna väldigt olika möjligheter att få PUT (*eller TUT*) i Sverige och vissa av de barn/ungdomar som bodde på HVB-Asyl befann sig därför i ganska utdragna asylprocesser. Det gjorde också att vistelsen på HVB-Asyl blev mer långdragen för dessa ungdomar, medan andra flyttade vidare mycket snabbare. Att vara *asylsökande* respektive *ha fått uppehållstillstånd* innebär dock också att det kunde finnas skilda och kännbara ekonomiska förutsättningar bland barnen. Nacka kommun försökte utjämna dessa olikheter genom att behandla sina ungdomar lika oavsett juridisk status. Skillnaderna blir likväl kännbara, då ungdomar hemmahörande i andra kommuner –och där deras hemkommun gjort andra tolkningar/bedömningar– hade mycket knappa resurser att röra sig med och där avsaknaden av de fyra sista siffrorna i personnumret skapade reella hinder i förhållande till att hålla på med vissa fritidsaktiviteter, etc.

Av olika anledningar hade det ibland tagit förhållandevis lång tid innan ungdomarna som följts upp här fick börja i skolan. När en gruppintervju genomfördes i oktober 2014 hade exempelvis några av de ungdomarna som deltog i intervjun hunnit vänta 1–2 månader utan att få komma till skolan på ett första inskrivningssamtal.

Barnens behov verkade också ibland riskera att bli dåligt kartlagda, vilket väckte frågan om det kunde behövas en särskild handlingsberedskap för akutinsatser på boendet, ungdomarna uppgav t.ex. att de fick vänta länge på att få skor, höst-vinterkläder, etc.

Personalen hade ibland ingen information om olika hälsotillstånd hos ungdomarna. Detta kan ha berott på att det periodvis tog lång tid innan barnen/ungdomarna kom till sin obligatoriska hälsoundersökning (väntetiderna ökade dessutom under 2015), men också på att det inte alltid gavs tillfälle att stämma av hälsofrågor med en tolk

närvarande. Enligt personalen kunde bristen på information om barnen bero på att olika kommuner arbetade på olika sätt. Det torde vara mycket viktigt att personalen snabbt skaffar sig kunskaper om barnens individuella behov och hälsotillstånd.

Lång väntan på att börja skolan, komma till hälsoundersökningen samt få sina behov kartlagda var också frågor som blev än mer prekära i takt med att antalet asylsökande barn ökade under sommaren och hösten 2015.

”Att kommuner gjorde på skilda sätt” återkom i informella samtal med personal vid HVB-Asyl som huvudskäl till att praktiken gentemot de barn och ungdomar som här följts upp skilde sig åt. Att HVB-Asyl inte själva valde en gemensam praxis kring bemötande trots ungdomarnas juridiska status och/eller kommunplacering diskuterades inte och legitimerades genom att hänvisa till att de som boende arbetade på uppdrag av kommunen.

HVB-för ensamkommande, ett stöd- och omsorgsuppdrag

Trots att verksamheterna HVB-Asyl och HVB-PUT skilde sig åt i vissa hänseenden fanns det en samstämmighet kring vad de såg som sina centrala uppdrag: att skapa trygghet kring de ungdomar som bodde där och ge dem omsorg i vardagen.

Zandra: Trygghet. Alltså jag skulle säga trygghet i första hand. Alltså det är på ... för majoriteten, sen finns det ju undantag, men för majoriteten av gruppen så är det ju första anhalten liksom. Alltså första stället man kommer efter ... Och då är det ju alltså att se till dom här basala behoven, och sen att man får alltså en trygg start, så. Skulle jag säga. Så mycket trygghet, det handlar ju om att skapa en trygg bas, och att man därifrån kan få jobba och utvecklas på sin individuella nivå liksom, vart man ligger. Och det ser ju väldigt olika ut vad man har för behov och vart man ... vart man ligger i utvecklingen. (Gruppintervju med 3 personal vid HVB-Asyl 2015–04)

Trygghet, omsorg och behov var något som återkom när personalen skulle beskriva sin verksamhet. Ofta betonades det att arbetet med ensamkommande barn och ungdomar kunde förstås som ett slags föräldragöra, där vardagslivets olika praktiska sysslor och göromål stod i centrum. Det kunde handla om att förmå ovilliga tonåringar att lägga Fifa-spelandet åt sidan för att istället jobba med läxorna, eller motivera morgontrötta ungdomar att stiga upp i ottan.

Jamil: Det (uppdraget)... från ... allt alltså, det ... Från att ta ansvar och vakna på morgonen i tid, borsta tänder, borsta hår, tvätta sig, hygien, skolan ... Att kunna liksom uppföra sig där man bor och i det samhället. Att acceptera och respektera andra oavsett religion, bakgrund, etnicitet och så vidare. Samhällskoderna. Det innehåller ganska mycket, det gör ju det.

I: Ja. Det är nån slags föräldraroll...

Jamil: Ja. Precis. (Gruppintervju med 2 boendepersonal på HVB-PUT 2014–09)

Vardagslivet på de två boendena styrdes upp och organiserades kring fasta och återkommande aktiviteter. Om ungdomarnas vardagsliv på många sätt kunde sägas vara strukturerat kring att befinna sig i ett ovisst väntande, strukturerades vardagslivet ur personalens synvinkel kring olika typer av projekt. Sådana projekt handlade om att få ungdomarna att komma ur sängen i tid för att hinna till skolan, få dem att sköta sin hygien och att den mat de fick i sig var hyfsat näringsrik. Det handlade även om att fixa och dona med övrig verksamhetsplanering, inköp, kontakter med gode män, skola och samverka med socialtjänsten, följa upp samt dokumentera utvecklingen hos de ungdomar de hade särskilt ansvar för i kraft av att vara handledare. Till detta kom övriga praktiska uppgifter under dagarna, som att påminna ungdomarna om tandläkar- och läkartider, besök på Migrationsverket, fritidsaktiviteter etc. samt i vissa fall att hjälpa dem att ta sig till dessa platser, ge stöd till läxarbetet och finnas där med ett lyssnade öra ifall den unge behövde tala om något viktigt. Att finnas som ett stöd i vardagslivet handlade också om värdegrundsarbete, att lära ungdomarna vad som gällde i den för dem nya kontext de hamnat i eller ”samhällskoderna” som Jamil uttryckte det.

Ur personalperspektivet möjliggjordes kontinuiteten i vardagen genom återkommande och upprepade rutiner och regler. Olika typer av skriftlig dokumentation, återkommande rutiner och boenderegler var alla centrala aspekter av att möjliggöra att verksamheten kunde flytta på trots att personalen jobbade i skift och följde olika schema.

Kring vissa aspekter av verksamheten och i relation till särskilda områden fanns det också utrymme för ungdomarna att yttra sig: T.ex. genomfördes ”husmöten” så att ungdomarna skulle få komma till tals om t.ex. inköp och matlagning, delta i planeringsarbetet samt diskutera förslag på gemensamma aktiviteter. Husmöten kom också till för att lösa problem, utmaningar och konflikter samt för att sä-

kerställa demokrati och delaktighet. Husmöten blev ett återkommande forum för att dryfta strukturfrågor, men också för att jobba med relationer och konfliktlösning.

I samband med husmöten, men också i andra situationer på boendet, som i diskussionen kring mat aktualiserades hur vardagen på boendet alltid kom att implicera förhandlingar om behov.

Zandra: Ja. Alltså vi har ju den pedagogiken i Boendeaktören AB. Självklart ska vi ha roliga saker men ... men ... åka gokart. Men det ska inte ... Det är inte primära uppgiften. Så ser vi på saken. För att om vi bestämmer oss att vi ska åka gokart, ”Okej, är det att... hur dom tar in instruktioner” för det är alltid när man kommer dit, det är flaggorna, det är liksom ... ta sig an regler och koder och allt sånt där. ”Vad är syftet med vad vi gör?” liksom.

I: Jobba med den sociala sammanhållningen?

Mohammed: Ja, absolut. Man kan ju göra allt pedagogiskt men ...

Zandra: Precis, men det är det som vi försöker hela tiden när vi glömmer bort oss ... När vi glömmer bort oss, ”Ja men vi går på bio. Okej, går vi bara på bio för att ha kul?” Det kan vara ett syfte. Men det kan inte vara varje gång man går på bio att man har liksom så ... (Intervju med 2 boendepersonal HVB-Asyl 2015–07)

I förhållande till detta blev det intressant att analysera vilket handlingsutrymme det fanns för att göra prioriteringar (jmf Lalander och Raouf 2017). I dialogen mellan mig och två anställda vid HVB-Asyl framkommer det tydligt att personalen – den vuxna – hade ett tolkningsföreträde gentemot ungdomarna. Diskussioner och konflikter kring inköp och aktiviteter kom ofta att beröra frågor om vad som skulle prioriteras och inte. I citatet ovan diskuterade Zandra och Mohammed vad som skulle känneteckna de aktiviteter som boendet kunde tänka sig att subventionera. Enligt Zandra var det centralt att aktiviteten hade ett övergripande pedagogiskt syfte: att se en bio kunde sålunda legitimeras genom att filmen hade ett innehåll som gjorde den lämplig som utgångspunkt för diskussioner och samtal – tex såg ungdomar och personal filmen ”Flyga drake” tillsammans med syfte att diskutera diskriminering och sexuella övergrepp. Vad som också framkom i samtalet var att de flesta aktiviteter, med god vilja, kunde iklädas ett pedagogiskt syfte, medan det som i praktiken ofta blev avgörande istället handlade om ekonomi och vad som därför blev praktiskt möjligt att genomföra.

Barn och ungdomars respektive pojkars och flickors behov – att göra likhet och skillnad i vardagen

Denna rapport och den lärandeutvärdering som här beskrivs har haft en intersektionell och normkritisk ansats. Det har gjort att jag hela tiden försökt att kritisk granska det sätt som olika aktörer, som är aktiva i mottagandet av ensamkommande barn i Nacka, talade om ensamkommande barn och ungdomar som en speciell grupp av ungdomar. Att se och förstå ensamkommande ungdomar på ett särskilt sätt kan i ett normkritiskt och intersektionellt perspektiv också komma att göra något med vårt sätt att agera gentemot dem.

En central fråga i relation till den normkritiska och intersektionella ansatsen är t.ex. huruvida kön, ålder och etnicitet gavs betydelse och hur detta eventuellt kom till uttryck i förhållande till personalens vardagliga umgänge med de ensamkommande barnen som här har blivit studerade.

Trots att det under studiens gång var en majoritet av pojkar i Nackas mottagande av ensamkommande barn, fanns det alltid några få flickor på de två boenden som var aktuella för denna uppföljning.

Tjejerna som fanns placerade i Nacka hade sitt ursprung i antingen Somalia eller Eritrea och var helt klart i minoritet, i relation till antalet pojkar på boendena. Risker att tjejernas intressen marginaliserades i relation till pojkarnas var också något personalen ofta uttryckte ambivalens och oro över: en återkommande farhåga var att tjejerna riskerade att bli osynliggjorda och att deras behov riskerade att negligeras.

Lotta: För när jag kom så fanns det ju en (flicka) som sen flyttade ut ganska snabbt. Men annars har vi ju haft det, men det är ju fortfarande så här att ... Till stor del så präglas ... Det här är min uppfattning, präglas ju verksamheten ändå av att vi har haft pojkar, och att det är pojkar i huset, så att jag menar det är ju inte alldeles lätt när man får en tjej ... Jo, för ... Alltså att vi ... att lyssna in dom och så vidare. Det gör ju all personal och allihopa liksom och man tar det i beräkning och vi har verkligen försökt vara tillmötesgående med toalett och hela deras situation verkligen. Men sen är det ju såklart inte så lätt att ... att ändra på själva liksom att det är en jargong i huset. Det är ju ändå ... så, att det ... Att det är tolv pojkar. Och då är det liksom, är det tolv pojkar så är det tolv pojkar. Och dessutom en personalgrupp som också är van att mestadels arbeta med pojkar. Så då har man ju också en annan liksom ... sätt att arbeta på. Men det ... Och det har ju både sina fördelar och nackdelar när det kommer en tjej.

I: Mm, mm. Berätta (vad du menar med) fördelar och nackdelar?

Lotta: En fördel, tänker jag, är att det inte alltid är så att man kanske inte har liksom inarbetat nåt såhär tjejsseende så att dom kanske liksom ändå får vara lite en person ändå. Det kan jag tycka ändå skulle kunna vara en fördel. Och nackdelen är ju såklart att dom ... att det blir lite undantag. Jag märker det att vi, när det gäller fritidsaktiviteter, så ... och välja film och det, så ligger det kvar, det här att vi gärna gör pojksaker.

Mohammad: Action (flera fnissar).

Lotta: Ja precis.

I: Och fotboll?

Lotta: Precis. Och att det också kräver mer av oss, alltså personalen, för att om vi ska göra nånting som passar tjejerna så måste vi ju ändå fortfarande göra saker som faktiskt passar pojkarna. Vilket gör att vi ... alltså att separera personalstyrkan och koncentrera sig på två stycken (flickor), det ... Alltså det är inte såhär helt ekonomiskt. Alltså tidsmässigt. (Gruppintervju med 3 personal på Boende Asyl 2014–09)

I personalens berättelser blir det tydligt att kön sågs som en vattendelare och utgjorde ett viktigt motsatspar, vilket kom till uttryck exempelvis i talet om bristen på att ha ett ”tjejsseende” i verksamheten eller att ”vi gärna gör pojksaker” som i citatet från Lotta. Att tjejer och deras förmodade intressen antogs vara annorlunda än pojkarnas var en vanlig föreställning, samtidigt som pojkarnas förmodade intressen fick företräde och prioritet eftersom de till antalet var i majoritet.

Rädslan för att flickors förmodade intressen inte skulle tas tillvara blev samtidigt något av en paradox då personalen ofta verkade ha en mycket bättre pejl på var flickorna befann sig och var de skulle i större utsträckning än de hade på pojkarna.

Flickorna som minoritetsgrupp i den pojkdominerade vardagen på HVB-Asyl och HVB-PUT gjorde samtidigt att de blev än mer synliga som individer för personalen (och andra aktörer i mottagandet såsom socialsekreterare, gode män, hälso- och sjukvårdspersonal etc.) som åtminstone i sättet de talade om tjejerna kom att ge dem mycket uppmärksamhet.

Den andra sidan av myntet var att det samtidigt fanns en tendens att bunta ihop pojkarna och se dem som en homogen grupp trots de stora skillnaderna som framkom, mellan de pojkar som studerats och följts upp här, avseende fritidsintressen, social bakgrund, ursprungsland,

erfarenheter från flykten, tidigare skolgång, ålder, social förmåga, skolmotivation och prestationer etc. Att det rådde en s.k. ”pojkgargong” på boendet uppfattades ofta som ett bekymmer för de ensamkommande tjejerna som fanns där. En reflektion jag gjorde som observatör var att gargongen nog kunde upplevas problematisk även för en del pojkar. Pojkgargong kunde i viss mån uppfattas som något ”naturligt” i en miljö bestående av en majoritet unga killar och problematiserades därför inte.

Idéer om kön knutna till förväntningar blev också synliggjorda när personalen beskrev sin syn på ungdomarnas utmaningar och möjligheter i det svenska samhället. Ungdomarnas framtidsutsikter beskrevs ibland i termer av att ”tyvärr kan inte alla bli Zlatan” samtidigt som att ”alla kan ju spela fotboll” var ett vanligt förekommande perspektiv. Båda utsagorna riktar fokus mot aktiviteten fotboll som en universalsysselsättning –ibland framhållen som integrationslösningen nummer ett– samtidigt som perspektivet både tenderade att *köna* och kanske också etnifiera/rasifiera ungdomarna (Zlatan är en välintegrerad man vars föräldrar har sitt ursprung utanför Sverige, därför en bra förebild för unga män med invandrarbakgrund) samt bunta ihop ungdomars förmodade intressen (*alla ensamkommande ungdomar kan spela fotboll* i betydelsen *alla vill spela*). Dessa perspektiv riktar också fokus på den brist på personer att identifiera sig med som ensamkommande ungdomar har att tillgå när de ska rikta sin blick mot en möjlig framtid.

Det fanns också en tydlig tystnad kring HBTQ-frågor inom personalgruppen (såväl bland skolpersonal som socialsekreterare och gode män). Pojkarna som var i majoritet ansågs definiera och identifiera sig som pojkar och känna attraktion till flickor, flickorna som var i minoritet förmodades definiera sig som kvinnor och *förälska sig i* pojkar. Denna implicita norm som sällan diskuterades/problematiserades utgjorde samtidigt en av huvudanledningen till att personalen såg det som viktigt att erbjuda flickorna ett ”skydd” från pojkarnas blickar genom tex. egna och privata badrum. Pojkarna ansågs inte behöva skyddas på samma sätt.

Skilnadsgörandet av pojkar och flickor tydliggjordes i samband med att antalet ensamkommande ungdomar ökade under hösten 2015. Då ändrades t.ex. reglerna kring fördelningen av rum på HVB-hemmen, från att standard varit att ge alla ungdomar ett eget rum, öppnades möjligheten att p.g.a. platsbrist låta två ungdomar dela

sovrum. Denna ändring kom dock bara att gälla pojkarna, flickorna tilldelades fortfarande eget rum.

Frågor om skillnad och likhet berör också frågan om religiös och icke-religiös praktik i vardagslivet på boendena. Vissa ungdomar som intervjuats såg religionen som central och kunde hitta stöd, tröst och styrka i sin tro. Andra delade inte den religiösa övertygelsen och såg sig inte som troende. Bland de ungdomar som berättade att de var praktiserande muslimer, ortodoxa kristna eller katoliker var det tydligt att religiös praktik kunde utövas olika:

Mitt besök på boendet sammanfaller med Ramadan. Har tagit med mig fika och frukt att bjuda ungdomarna på, några av ungdomar och personalen tar för sig av fikaten, en av pojkarna väljer frukt och ratar kladdkakan och kanellängden, skrattar och säger att han bantar. Några av ungdomarna vill vänta med att ta av fikaten tills efter solnedgången. ”En ska inte äta medan det är ljus” säger en av tjejerna och berättar att det är svårt när nätterna är så ljusa, tittar på klockan för att kolla hur långt det är kvar tills hon kan äta. En av pojkarna plockar till sig en stor näve druvor: ”frukt kan jag äta trots att jag fastar, för frukt räknas inte” säger han skrattande till kompiserna som undrar varför han äter trots att solen inte gått ned. (Minnesanteckningar boendebesök på HVB-PUT i juli 2015)

Observationsutdraget visar hur olika ungdomar tolkar och omtolkar religiös praktik på olika sätt och hur de kan lägga skilda betydelser i sina egna tolkningar. För att återkoppla till Watters (2008) är det viktigt att HVB-hemmen är öppna för att ensamkommande ungdomar kan relatera till religiösa riter på olika sätt, att det för vissa är viktigt att det finns såväl acceptans som utrymme i vardagen för att t.ex. kunna be vid bestämda tidpunkter, medan det för andra ungdomar är väl så viktigt att få slippa undan allt som har med religion att göra. Watters (2008) skriver t.ex. om två afghanska killar som han stötte på i samband med ett fältarbete om ensamkommande barn i London, som berättade om hur de ganska direkt efter ankomsten till London skjutsades till den närmaste moské av välvillig boendepersonal, samtidigt som pojkarna själva upplevde att den främsta anledningen till att de flytt från Afghanistan just varit att komma undan religionen. Exemplet sätter sökljuset på hur viktigt det är att det finns en öppenhet för hur ungdomar själva betonar eller har intresse för att utöva religion (eller ej) i sitt vardagsliv.

Avslutande reflektioner

Mötet med ungdomar, boendepersonalen och den boendeverksamhet som organiserats för ändamålet att ta om hand ensamkommande barn i Nacka kommun, föranleder en del tankar kring hur verksamhetens organisering på olika sätt kan behöva utvecklas för att bättre kunna fånga upp barns och ungdomars behov.

En organisatorisk utmaning handlar om personal och personalgenomströmning. Det var periodvis rätt så hög personalomsättning på de två boenden som här följts upp. Det visade sig ibland vara svårt att få nyanställd personal att stanna kvar i verksamheten. Obekväma arbetstider samt nattjourer uppgavs vara en central anledning till detta: Det kunde/kan vara svårt att få ihop nattpass med övrigt familjeliv. Stor personalgenomströmning är samtidigt en aspekt som kan bidra till att det blir svårt att skapa en kontinuitet i verksamheten.

En annan aspekt var hur personalgenomströmning påverkade ungdomarnas mående. När utvärderingen avslutades fanns det bara en sovande personal på natten på HVB-PUT och HVB-Asyl hade oftast bara en sovande jour. En s.k. ”riskbedömning” gjordes av den aktuella situationen och dagsläget, men frågan kvarstår om en personal är tillräcklig för att säkerställa en trygg miljö på boendet också nattetid. Några ungdomar uppgav att de inte kände sig riktigt trygga på boendet, ibland hade de svårt att känna förtroende för personalen, ibland kände de sig inte trygga med de andra ungdomarna. Stretmo och Melander (2013) betonar betydelsen av att ha vuxna att tillgå under natten om oro, svåra minnen och mardrömmar gör det svårt att komma till ro. Frågan är om det bästa sättet att arbeta för att få ungdomarna att känna tillhörighet och trygghet på boendet på sikt är att enbart ha ett fåtal personal nattetid? Samtidigt, och när detta skrivs, har Socialstyrelsen i sina rekommendationer dragit ner ytterligare på de krav som kan ställas på boendeverksamheter för ensamkommande barn. I förhållande till placeringsformen stödboende, anses det t.ex. inte längre nödvändigt att ha personal på natten.

Ungdomarna som intervjuats och följts upp i denna utvärderingen upplevde att de fick hjälp med praktiska saker på boendet, men flera gav samtidigt uttryck för att de saknade fördjupade relationer med personalen på boendet, vilket också gjorde att de ibland drog sig för att t.ex. fråga personalen om hjälp.

I intervjuer med ungdomarna blev det tydligt att de upplever att goda språkkunskaper i svenska är något att eftersträva. Det stod också klart att det tidvis kunde vara svårt att göra sin röst hörd eller få en god översikt över det svenska mottagandet samt alla roller och personer involverade i det, om inte tillgång till gott språkstöd fanns att tillgå: att anlita tolkstöd är därför särskilt viktigt för de nyanlända barnen, men också för barn och ungdomar som varit i Sverige en tid.

När ungdomarna som fått uppehållstillstånd fyllde 18 skulle de flyttas över till ett träningsboende/träningslägenhet. Om de fortfarande var asylsökande flyttades de istället över till Migrationsverkets anläggningsboende för vuxna asylsökande. Några uttryckte ambivalens inför att flyttas till en s.k. träningslägenhet eller kände stark oro inför att flyttas till Migrationsverkets enhet. I ett fall där ungdomen varit explicit med sin oro kring att flytta till en särskild träningslägenhet hade dock personal och socialsekreterare, lyssnat till detta och ungdomen ifråga fick ett annat alternativ, som hen godkände, innan flytten till slut blev aktuell.

När denna rapport påbörjades våren 2014 fanns det en utarbetad samverkanskanal mellan boendeaktörerna och socialtjänsten. När jag lämnade fältet (hösten 2016) verkade detta arbetet dock ha avstannat något, som ett resultat av den prekära situation som rådde under hösten 2015, men också pga. den organisatoriska förändring som skedde inom Nacka kommun. Med detta försvann en tydlig länkning mellan HVB-hemmens arbete och socialtjänsten, men också mellan de olika boendeformerna: Asyl, Put och träningslägenhet. Ett systematiskt arbete med att följa upp ensamkommande barn och ungdomar efter att de flyttat från en verksamhet till en annan är viktigt om de olika boendeformerna ska kunna haka i varandra som en (boende)kedja, där kunskaper om barnen/de unga följer med från en länk till en annan. När jag lämnade uppföljningen verkade det dock som att det fanns rätt så vattentäta skott mellan t.ex. HVB-PUT och träningslägenheterna. När ungdomarna skrevs ut av HVB-Asyl eller HVB-PUT fanns inget systematiskt arbete med att följa upp de ungdomar som lämnat boendeenheten.

En annan central fråga när det gäller vardagen på HVB-hemmen är förhandlingar om behov: i diskussioner mellan personal och ungdomar är frågan vem som har tolkningsföreträde viktig att granska. Ibland blev det t.ex. konflikter kring inköp av ”injera-bröd” (etio-

piskt tunnbröd som bland annat de eritreanska ungdomarna äter) eller liknande som personalen bedömer som en belastning för matbudget eller vilka aktiviteter som kan vara aktuella att delta i eller ej. I detta kan det vara viktigt att ungdomar och personal tillsammans diskuterar ramar och villkor för inköp och aktiviteter. Ibland är t.ex. särskilda matvaror inte alltid en fråga om näringsvärde, men handlar också om att inkluderas i en social gemenskap, få ett erkännande, att kunna återkoppla till det som är bekant, en fråga om identitet etc. (Se också Kohli mfl för liknande resonemang).

Andra centrala aspekter är hur de få flickor som bor på HVB-hemmen mår. De två verksamheter som följts här beskrivs av personalen som ”uppbyggt kring pojkar” och deras förmodade intressen, samtidigt som det bött tjejer där under hela den period som uppföljningen pågått. Aktiviteterna som hemmen deltar i tar ofta sin utgångspunkt i vad (personalen anser att) majoriteten av pojkarna på boendet hade/har velat göra. Samtidigt blir också flickorna synliga för personalen på ett annat sätt än alla pojkar som bor där: Det är tydligt att personalen ägnar flickorna lite extra tid, omsorg och uppmärksamhet.

Ibland nämns att det blivit en ”pojkgjargong” på boendet, vilket personalen tycker är ett hinder för flickorna. Samtidigt kan det vara värt att fundera på hur en pojkgjargong påverkar pojkarna. Det finns en tystnad kring frågor om sexualitet och att bemöta HBTQ-frågor. Rasism och sexism förekommer bland ungdomarna på boendet, i sätet de ibland bemöter och hur de pratar med varandra. Detta gör arbetet med värdegrundsfrågor centralt, samtidigt som t.ex. personalen upplever det ambivalent att de regler de försöker lära ut ”här i Sverige är det så och så” samtidigt inte gäller för alla i Sverige – rasism, sexism och homofobi – existerar också i Sverige och några av ungdomarna fick rasistiska tillmälen efter sig när de rört sig i samhället.

Socialtjänstens arbete med ensamkommande barn i Nacka kommun, 2014 - 2016

I Nacka kommun, precis som i många andra kommuner i Sverige, upplevdes arbetet med ensamkommande barn ge upphov till särskilda utmaningar i praktiken. En sådan var hur socialsekreterarna skulle gå tillväga för att jobba med barn och ungdomar för vilka framtiden var och är ganska oviss. Stretmo (2014) och Svensson

(2017) beskriver detta som en dubbelhet skapad av att barn i asylprocessen, som t.ex. ensamkommande barn, lever i en ovisshet, på ett sätt som gör att alla aktörer i mottagandet av dem tvingas arbeta med eller hitta strategier för att förhålla sig till denna ovisshet.

Socialsekreterare 4: Meningsfullheten kanske finns där. Själva jobbet i sig är ju fantastiskt roligt, men man har inte kontroll över det som ska komma och vet inte ... Sen är det ju en ... Att jobba med ensamkommande är ju ett arbete där man får vara väldigt öppen för förändringar, alltså vilka det är som kommer, när dom kommer, från vilka länder och sådär, det har ju verkligen förändrats under bara två och ett halvt år när vi har jobbat. (Individuell intervju med socialsekreterare)

Socialsekreterare 1: Och av dom asylsökande så har vi också, jag tror vi har en nu som har fått avslag men som är minderårig. Vi har haft några stycken såna. Det är ju också en speciell grej i sig att jobba med nån som har fått sitt besked men man vet inte när dom ska lämna. Och under tiden måste man fortsätta jobba. Man har ett fortsatt ansvar för dom. (Gruppintervju med socialsekreterare)

För socialtjänsten är det en stor utmaning att försöka hålla kvalitet i arbetet med ett barn eller en ungdom som när som helst kan komma att skickas ut ur landet, till ett hemland de kanske aldrig varit i eller till ett s.k. Dublinland, eller som genom att bli ålderssuppskriven eller återförenad med en förälder i Sverige plötsligt inte längre är ett ärende för socialtjänsten.

Det är också stora skillnader mellan de villkor barnen har och vad de har varit med om innan de anlänt Sverige, vilket socialsekreterare 4, betonar i citatet ovan. Att hålla en handlingsberedskap för att klara förändringar och att kunna bemöta barn och unga med vitt skilda behov torde ingå som en del av det socialtjänsten inriktar sig på. Detta handlar dock om att kunna hantera en slags inbyggd dubbelhet eller dubbelt uppdrag: å ena sidan bemöta barnet som om hen kommer att stanna i Sverige och å andra sidan vara beredd på att barnet får avslagsbeslut eller skrivs upp i ålder och därigenom också ut ur verksamheten.

Enligt Andersson m.fl. (2010), Stretmo (2014) och Svensson (2017) hänger det dubbla uppdraget ihop med det dilemma som uppstår när aktörer som t.ex. lärare eller socialsekreterare måste förhålla sig till parallella och motstridiga riktlinjer för sitt arbete. I Sverige finns det en dubbelhet inbyggt i mottagandet av alla asylsökande skapad av den spänning som finns mellan dels statens suveräna rätt att definiera

vem som får befinna sig på svenskt territorium, dels mänskliga rättigheter såsom barnkonventionen, som på ett tydligt sätt kräver att myndighetspersoner sätter barnperspektivet i fokus i alla beslut som berör barn och unga. I kraft av att vara barn har asylsökande barn och ungdomar rätt till hälso- och sjukvård samt skola på lika villkor som alla andra barn, men som asylsökande finns det också klara riktlinjer som istället begränsar individen. Det är t.ex. ofta stor skillnad mellan den ekonomiska schablon som Migrationsverket utbetalar för en asylsökande ensamkommande under asyltiden, kontra den ersättning som kommunen står för om den ensamkommande tilldelas ett uppehållstillstånd.

Svensson (2017) finner i en studie av en grupp lärare involverade i introduktionsutbildning av nyanlända barn att deras sätt att hantera den ambivalens som det motstridiga uppdraget innebär, ofta kommer att handla om att de går in i sitt utbildningsuppdrag med ett långsiktigt pedagogiskt arbete i fokus. Lärarna väljer att bortse ifrån att de asylsökande barnen de undervisar kanske deltar i deras lektioner under kort tid och försöker se barnen som vilka barn som helst (jmf Stretmo 2014). Detta innebär dock en känslomässig risk: lärarna investerar i sina elever och talar om hur de upplever det som inhumant att inte hinna ta riktigt avsked av de barn som plötsligt försvinner från verksamheten. Ett annat dilemma är hur lärarnas fokus på långsiktighet inger barn och ungdomar hopp om att få stanna i Sverige, en förhoppning som kan riskera att grusas om barnet får ett negativt asylbeslut. Tidigare forskning har också visat hur asylsökande barn och unga investerar i sin skolgång med en förhoppning om att goda skolresultat kan ha en positiv inverkan på deras asylbeslut (Andersson 2010; Bak och Brömssen 2013).

Samtidigt som ett fokus på de asylsökande barnen som permanenta inslag kan väcka vissa dilemman, kan det också vara viktigt att problematisera hur ett fokus på ensamkommande barn som temporära inslag eller som ”annorlunda barn” riskerar att legitimera att socialtjänsten, skolan eller boendet agerar eller arbetar annorlunda gentemot denna grupp. Stretmo (kommande) visar att det att ”jobba annorlunda” i praktiken ofta innebär att t.ex. socialsekreteraren gör lite mindre av det som ligger i uppdraget, såsom t.ex. att kartlägga det ensamkommande barnet utifrån BBIC. På nationell nivå innebär en sådan tankefigur t.ex. legitimeringen av s.k. ”stödboende”, som en billigare och mer nerbantad placeringsform än en placering inom

HVB. Att särskilja t.ex. gruppen av asylsökande barn från ”puttade” barn kan i praktiken innebära att utrymme skapas för att jobba mer specifikt inriktat mot t.ex. frågor i relation till asylprocessen och med ett mer långsiktigt fokus på integration för de ”puttade” barnen, men kan också legitimera att mindre resurser läggs på de asylsökande.

Det blir också tydligt att det dubbla uppdraget ibland väcker känslor hos socialsekreterarna och en osäkerhet kring hur de bör gå till väga för att göra sitt jobb på bästa sätt. En annan faktor som också medverkade till osäkerheten var att vissa beslut ofta behöver fattas väldigt snabbt och att tid inte alltid fanns för att t.ex. utreda huruvida en placering var den bästa eller ej, om det blir en bra ”matching” mellan familjen och barnet, etc.

Familjehemssekreterare: Det är det, ja men precis. Och det märker man ju nu när vi gjort mycket jourplaceringar nu, att man vet ju ingenting om barnen, och det kommer fram saker liksom som ... som familjehemmen kanske hade velat veta innan och sådär såklart och ... Att det blir så akut då. När det är det att man har ett dygn på sig liksom från att man får det från Migrationsverket. 2015–06

Arbetet med ensamkommande barn i Nacka, har dock utöver att det förhåller sig till den ovisshet som arbetet generellt innebär, också kommit att präglas av både organisatoriska förändringar inom kommunen och konsekvenserna av de övergripande förändringarna den stora tillströmningen av ensamkommande barn och ungdomar inneburit.

När arbetet med denna rapport påbörjades under 2014 hade den lilla grupp av socialsekreterare som då jobbade med ensamkommande barnärenden i Nacka kommun utarbetat ett system med täta och regelbundna samverkansträffar med boendesamordnarna från de två HVB-hem, HVB-Asyl och HVB-PUT, där Nacka inledningsvis under loppet av denna utvärdering köpte sina boendeplatser. Denna form för samverkan kom att kretsa kring praktiska vardagliga frågor som ekonomi (inköp av kläder och dator o.d. till barnen/ungdomarna) samt frågor som berörde måendet bland barnen/ungdomarna, vardagslivet på boendet, skola och fritid. Arbetet i dialog med boendena syftade till att skapa förutsägbarhet i vardagslivet: genom täta samarbeten mellan boende och socialtjänsten kunde socialsekreterarna ha insyn i situationen för de ensamkommande barn som var placerade på de två olika HVB-hemmen, samtidigt som denna öppna dialog tydliggjorde de olika länkarna i den boendekedja som Nacka

ville skapa kring sina ensamkommande barn. I samtalen kunde viss information om barnen, deras situation och mående överföras från en verksamhet till en annan. Att skapa bryggor och broar mellan verksamheterna blev ett konkret sätt att överbygga lite av den oförutsägbarhet som asylprocessen kunde innebära.

Under hösten 2014 samt vinter 2015 påbörjades också ett förändringsarbete i socialtjänstens regi i samarbete med kommunens kvalitetsutvecklare i syfte att göra en målgruppsinventering kring socialtjänstens arbete med ensamkommande barn och ungdomar. Inventeringen hade som målsättning att ge personalen fördjupad kunskap om de ensamkommande barnen och ungdomarna och deras livsvillkor samt säkerställa att socialsekreterarna i mötet med ensamkommande barn och ungdomar har verktyg för att ställa uttömmande frågor och hålla goda samtal med de barn och unga de arbetar med.

Kvalitetsutvecklaren, handläggarna, gruppchefen och jag träffades (under hösten 2014) för att tillsammans diskutera samt ta fram ett verktyg (en webbenkät) för en inventering och genomförde också denna under vintern 2015. Utredaren hade då tillsammans med kvalitetsutvecklaren diskuterat och sammanfattat gruppdiskussionen samt lagt till andra centrala frågor till enkäten. I slutet av januari 2015 hade socialsekreterarna tagit fram det de hade av information om totalpopulationen av ensamkommande barn och ungdomar som varit aktuella som ärenden under perioden 1 oktober 2013 till och med 1 oktober 2014. Detta material blev sedan underlag för en öppen diskussion om socialtjänstens arbete med ensamkommande barn i Nacka kommun.

Målgruppsinventeringen synliggjorde t.ex. att lite arbete vid denna tidpunkt gjordes för att följa upp ensamkommande unga vuxna efter det att de fyllt 21 år. Socialsekreterarna hade också en upplevelse av att barnen och ungdomarna i åldersspannet 15–17 år hade ett större behov av insatser pga. ohälsa, än ungdomar som var fyllda 18 eller äldre. Samtidigt verkade socialsekreterarna mindre benägna att ställa frågor om eventuell ohälsa till den äldre gruppen, vilket inventeringen kom att synliggöra. Målgruppsinventeringen kan ses som en konstruktiv utgångspunkt/grund för att diskutera och reflektera kring socialtjänstens arbete med målgruppen, genom att sätta sökljus på normer, tankesätt och handlingsrutiner i arbetet.

Jag föreslog att liknande målgruppsinventeringar borde göras regelbundet framöver, för att se hur arbetet med ensamkommande barn och ungdomar fortlöper och för att följa upp arbetet med gruppen på ett systematiskt sätt.

Under senhösten 2014 aviserades dock en övergripande förändring som kommit att innebära att gruppen socialsekreterare och den familjesekreterare som initialt jobbat med ensamkommande barn, istället för att tillhöra social- och äldrenämnden (numera socialnämnden i Nacka), slussades in under arbets- och företagsnämnden i Nacka kommun.

Socialsekreterare 1: Då sa hon det att ”Vi upplever egentligen hela gruppen, eller uttrycker att man känner sig som nån slags förlängd arm, blindtarm, bihang till socialtjänsten.” Att vi sitter på vår egen lilla kant och gör massor med saker, utreder, följer upp, utslussar, som ... Och betalar ekonomiskt bistånd som även pågår i dom andra verksamheterna. Och våran chef, att hen absolut tycker att vi ska ligga kvar under socialtjänsten för att vi inte ska bli en alternativ barnvård. Men vi kan ju uppleva att vi lite grann är det idag. (Telefonintervju med socialsekreterare)

Med denna nyordning fanns det en farhåga bland socialsekreterarna att de riskerade att bli än mer av en slags blindtarm inom övrig socialtjänst. I det läget som rådde våren och hösten 2015 hade arbetsgruppen börjat uppleva sig som en parallell verksamhet inom socialtjänsten och farhågan inför nämndbytet var att denna situation skulle komma att förstärkas. Detta upplevdes också som ett uttryck för att socialt arbete med ensamkommande barn uppfattades som något annat än socialtjänstens kärnverksamhet. Detta särskiljande uttryckte också att ensamkommande barn som grupp hade annorlunda behov än andra barn och ungdomar för vilka socialtjänsten har ett uppdrag.

Samtidigt som processen med att byta nämnd pågick ökade antalet ensamkommande barnärenden i Nacka. Detta gjorde att kommunen blev i akut behov av flera socialsekreterare samtidigt som enhetens framtid kändes oviss.

Socialsekreterare 5: Alltså du såg ... Jag och en socialsekreterare till skulle rekryteras från och med första oktober (2014), men *socialsekreterare nr 6* började inte förrän senare och då blev det toktigt och liksom allt som kom under hösten, typ tio ärenden, att det skulle läggas på handläggaren för att sen läggas på *nr 6* så då gjorde vi så. (...) Då fick konsulter utreda och sen väntade vi in *nr 6*. För att det kände jag också, ska dom ... Dom ska ju inte behöva gå på knäna. (Gruppintervju med socialsekreterare)

I det sätt socialsekreterarna och ledningen förhållit sig till de organisatoriska förändringarna har det hela tiden vilat en ”det kommer bli bättre sen-attityd”, med ett fokus riktat mot hur det ska bli i verksamheten framgent, när den nya organisationen väl satt sig, eller när alla nya medarbetare hunnit komma in i sina ärenden, när en flyktingsamordnare/strateg tillkommit, när organisationen hunnit täcka upp behovet av mer personal, när antalet ensamkommande barn stabiliserats, när man ”hunnit” jobba ikapp de barnutredningar som hamnat på hög etc.

Det har också under hela perioden funnits ett starkt intresse av att skapa samverkanskanaler med såväl gymnasieskolan i kommunen som BUP och ungdomsmottagningarna. Dock har detta intresse ofta stannat på diskussionsplanet och inte riktigt förverkligats i praktiken.

Det har också funnits en stark vilja att lösa praktiska saker och dilemman efterhand: ibland har detta handlat om en vilja att hitta akutlösningar när behov uppstår, som under hösten 2015 och våren 2016, när t.ex. personal från andra avdelningar av Nackas socialtjänst hoppade in för att stödja ensamkommande barn-arbetsgruppens utredningsarbete och handläggning av de barnärenden som då växt på hög.

Här har det dock funnits en viss motsättning mellan socialtjänstens logik och boendenas tankesätt: t.ex. hur HVB-hemmen ofta väntar med att agera tills de vet att de kan få sina utgifter täckta, medan socialtjänsten ibland önskat att boendena kanske handlat mer självständigt och omgående istället.

Denna vilja att hitta lösningar efterhand passade väl i samband med ökningen av antalet barn och unga ensamkommande under 2015, parallellt med denna ökning fanns en organisation som redan var satt lite i ett vänteläge: i avvaktan på den nya organisationen under ny nämnd och i behov av mer personal inom olika befattningar inom socialtjänsten.

Socialsekreterare 5: Ja. Precis. Och det påverkade ju genom att ... att även om vi inte hade fått så många nya barn så blev vi en färre i gruppen efter ... Ja, hela semesterplaneringen och alltihop hände ju (ohörbart) var ju tänkt då att vi skulle vara ett visst antal och så blev vi färre. Och sen i samband med det då så kommer första stora kullen barn från sommaren (2015) kan man väl säga då, och framåt. Ja. Och då var det ju också semestertider och det som jag gör .. jag vet att jag kom tillbaka efter midsommar och visste att jag skulle vara här tillsammans med socialsekreterare 6 och hon hade varit sjuk veckan innan och jag visste inte om hon skulle

vara här (skrattar till) och sen visade det sig att tre av våra närmaste chefer var på semester samtidigt, så då kände man sig ganska liten den dagen. (Individuell intervju med socialsekreterare)

Socialsekreterare 6: Man har gått riktigt på knäna och många har ... Ja, man blir ju ... Många av oss har ju mått dåligt och mår dåligt och sover dåligt och äter dåligt och stressat och mycket så-där så det har varit en jätte... alltså det är ju en historisk händelse så att jag menar ... (Individuell intervju med socialsekreterare)

Trots förmågan och vanan att lösa saker efterhand samt jobba med ovisshet, kom ändå den stora ökningen av ensamkommande barn under sommaren och hösten 2015 i ett läge där socialtjänstverksamheten kring ensamkommande barn kanske inte riktigt hade hunnit ställa om sig i den organisatoriska förändringen inom kommunen eller hade hunnit rekrytera för det ökade behov av social- och familjehemssekreterare. I de citat som framkommer i intervjuer med aktörer beskrevs situationen därför som extra prekär och läget som svårhanterligt. Berättelserna ska dock ses och tolkas mot bakgrund av den situation som rådde på nationell nivå i Sverige och speglar nog en verklighet som den kommunala socialtjänsten drabbades av i ett flertal kommuner under sommar och höst 2015. Våren och sommaren 2016 gick åt till att försöka hamna i balans och komma i kapp i arbetet.

Arbetet med ensamkommande barn i Nacka, slutsatser

I denna studie har en förhållandevis stor grupp barn och ungdomar följts upp samt intervjuats en eller flera gånger om sina erfarenheter av att leva som ensamkommande i Nacka kommun. Samtal och intervjuer har också genomförts en eller flera gånger med boendepersonal på HVB-Asyl respektive HVB-PUT, socialsekreterare och chefer inom Nacka kommun, överförmyndaren samt ett urval pedagoger och lärare vid Nacka gymnasiums introduktionsenhet.

Intervjuerna har kretsat kring ungdomarnas erfarenheter av att komma till Sverige, vardagsliv samt skolerfarenheter från hemlandet, vardagslivet i nutid; på boendet, i skolan, på fritiden, deras tankar om boendesituationen, tankar om framtiden etc. Intervjuer och samtal med personal, myndighets- och stödpersoner har fokuserat mer på konkreta aspekter av arbetet med målgruppen, utmaningar i det och samverkan med andra aktörer.

Intervjuer med ungdomarna visar på att det finns vissa vakuum i mottagandet, liksom en paradox: trots att det finns många vuxna aktörer i mottagandet, så är det inte någon särskild aktör som har/tar det övergripande (föräldra-) ansvaret. Syftet med Nackas övergripande organisering av sitt arbete med ensamkommande barn och ungdomar har varit att skapa goda förutsättningar för ett självständigt vuxenliv. Samtidigt kvarstår en fråga om hur arbetet med att självständiggöra går till om inte också barnen och ungdomarna ges förutsättningar för varaktiga och nära relationer (jmf Stretmo och Melander 2013). Forskningen om placerade barn och ungdomar generellt betonar ofta vikten av kontinuitet i relationer och betydelsen av att den unga ges möjlighet att knyta an till någon/några betydelsefull/a vuxen/vuxna. Detta illustrerar också hur nära och varaktiga relationer och sammanhang kan vara a och o för ensamkommande barns och ungdomars integration och utveckling på lång sikt.

En central aspekt att undersöka för framtiden är t.ex. hur personalgenomströmningen och rotationen på boendena under perioden efter 2016, samt de organisatoriska förändringarna som skett inom socialtjänsten, kommit att påverka kontinuiteten i relationer, kontakter och uppföljning av ensamkommande barn placerade i Nacka.

En annan viktig aspekt är också behovet av att undersöka samt ständigt problematisera vad det kan innebära att vara professionell i mötet med ensamkommande barn, vilket torde vara en viktig och återkommande utvecklingsfråga att jobba med tillsammans med personal och socialsekreterare som i sitt vardagsliv möter ensamkommande barn och ungdomar.

Stretmo och Melander (2013) visar hur sömnproblematik som mar-
drömmar, oro och svårigheter att komma till ro (annan forskning stödjer också denna bild) var mycket vanligt bland de ensamkommande, samtidigt som denna uppföljning visar hur HVB-hemmen drar ner på sin personaltäthet nattetid. I detta går det att skönja en paradox i hela tankesättet som finns kring ensamkommande barn på nationell nivå samt hur detta kommer till uttryck i den lokala kontexten.

Det går också att skönja en viss ”HVB-identitetslöshet”, där hemmen för ensamkommande barn och ungdomar inte riktigt har definierat sitt uppdrag och vad det är för verksamhet som ska bedrivas där.

Ibland talas det om att ungdomarna kan behöva ”*mer ramar än kramar*”, men vad detta betyder i praktiken är en fråga som kan behöva belysning samt problematisering. Att skapa en boendekedja kring ensamkommande barn och ungdomar med syftet att stödja dem till ett självständigt vuxenliv, kräver troligtvis ett ständigt arbete med olika typer av relationer: Verksamheterna kan behöva fråga sig och diskutera vilka relationer som möjliggörs inom deras organisatoriska ramar, och vilka som inte gör det. Vilka hinder för skapandet av nära relationer kan t.ex. värden som ”fler ramar än kramar” bidra till? Självständighet förutsätter, enligt forskningen, att nära relationer samt kontakter med viktiga vuxenpersoner finns där, vilket forskningen om placerade barn visar på (Se t.ex. Oppedal, Seglem och Jensen 2008; Höjer och Sjöblom 2011).

En liknande ”identitetslöshet” kan också återspeglas hos andra aktörer i mottagandet, t.ex. när arbetet med ensamkommande barn skrivs ut ur socialtjänstens ordinarie arbete och förläggs lite vid sidan om den ordinarie verksamheten och under en annan politisk nämnd. Detta understryker betydelsen av att synliggöra de normer och värderingar om ensamkommande barn och ungdomar som finns inom mottagandet samt att jobba med värdegrundsfrågor: Detta berör t.ex. huruvida de ensamkommande barnen och ungdomarna bör uppfattas som ”alla andra barn” med samma rätt till god utveckling och stöd eller om de istället är ”annorlunda barn”, vilket legitimerar att vi gör en annan typ av socialt arbete med dem (jmf Stretmo 2014, Stretmo kommande).

Ensamkommande barns känsla av delaktighet i sitt vardagsliv hänger ihop med om de på allvar får delta i beslutsprocesser som berör konkreta och vardagliga frågor, som vilken mat som ska serveras till middag på det HVB-hem där de bor, eller att de känner att t.ex. socialsekreteraren är lyhörd för deras önskemål om boendeplacering (se också t.ex. Lidén 2013 och Stretmo och Melander 2013). Dock är ungdomarnas möjlighet att kunna påverka de större och mer övergripande och existentiella frågorna som vem som ska få stanna i Sverige eller ej, beslut som fattas över huvudet på de ensamkommande barnen. Ofta framstår besluten som orättvisa och beslutsprocessen som ogenomskinlig för såväl de ensamkommande barnen som för de praktiker som arbetar med och för dem. En konkret utmaning för det kommunala mottagande är därför hur man ska gå till

väga för att ta tillvara ensamkommande barns intressen oavsett deras slutliga asylbesked.

Samtidigt som denna rapport sätter sökljuset på några viktiga faktorer när det gäller ensamkommande barns utsikter och möjligheter, såsom ohälsa bland de ensamkommande i Nacka kommun (såväl som kanske också i Sverige i stort) finns det fortfarande få studier som på ett jämförbart och systematiskt sätt tar sig an olika praktiska och konkreta metoder och teorier för ett psykosocialt arbete med ensamkommande barn och ungdomar (se också Eide och Broch 2010 och Eide 2012 för liknande resonemang i en internationell kontext).

Forskningen om ensamkommande barn betonar ofta hur ensamkommande barn är en grupp bland barn och ungdomar som kan riskera att må psykiskt dåligt eller riskerar psykisk ohälsa pga. svåra minnen och ensamhet. Samtidigt sätts också sökljuset på att det kan vara svårt att hitta rätt i vården samt vad som kännetecknar goda och stötande insatser.

Rädda Barnen har dock goda erfarenheter av att jobba med vardagligt bemötande utifrån en modell som kallas ”traumamedveten omsorg” (se t.ex. Thom Olin 2014); ett perspektiv som grundar sig i bl.a. australiensisk forskning om placerade barn (se tex. Weire Jørgensen och Heine Steinkopf 2014; Bath 2015). Inom ramen för denna följeforskning har bl.a. en kunskapsdag om traumamedveten omsorg genomförts i maj 2015 samt varit ett återkommande inslag inom ramen för en familjehemsutbildning som FoU Södertörn arrangerat (under åren 2015–2016) och där vissa av Nacka kommuns familjehem fått möjligheten att delta. Liknande insatser kan behövas också på längre sikt samt finnas med som en grund för ett mer systematiskt kvalitetsarbete.

Av den tidigare forskningen om ensamkommande barn i en svensk och internationell kontext blir det tydligt att mottagandet av ensamkommande barn som grupp på olika sätt utmanar de praktiker som är verksamma i deras dagliga liv, liksom synen på barn och barndom å den ena sidan och flyktingpolitik på en mer samhälls- eller politisk nivå å den andra. Mot bakgrund av den tidigare forskningen står det klart att ett gott arbete med ensamkommande barn därför kräver kunskaper om barns egna erfarenheter av att komma som ensamma migranter till ett nytt land. Det är viktigt att förstå deras vardagslivsstrategier mot bakgrund av de möjligheter och hinder de kan komma att möta.

Att jobba med värdegrundsfrågor såväl inom verksamheter som tar emot ensamkommande barn som på en samhällsnivå och att arbeta för ett samhälleligt inkluderande kommer vara avgörande för de ensamkommande barnens och ungdomarnas framtid i Nacka och i Sverige.

Mottagandet av ensamkommande barn väcker också frågor om delaktighet och om tillämpningen av ett barnperspektiv. Att arbeta med det ensamkommande barnets bästa i fokus är en utmaning som ställer krav på att barnen och ungdomarna ges verkliga möjligheter att föra sin talan i sitt vardagsliv (jmf Lidén 2013). Detta ställer krav på att t.ex. tolkresurser finns att tillgå som kan användas på ett generöst sätt eller att andra personer i barnens vardagsliv, t.ex. boendepersonal, har breda språkkunskaper. Betydelsen av att anställda på HVB-hemmen har breda språkkunskaper måste dock alltid göras i avvägning mot att de har en professionell bakgrund, väl lämpad för ett psykosocialt arbete med ensamkommande barn och ungdomar. Det vore kanske också önskvärt att auktoriserade tolkar kunde ges möjlighet att utveckla sin kompetens när det gäller att tolka samtal med barn och ungdomar.

Tidigare forskning om ensamkommande barn i en svensk och internationell kontext –se t.ex. avsnittet om tidigare forskning i denna rapport– visar hur mottagandet av ensamkommande barn som grupp på olika sätt utmanar såväl de praktiker som är verksamma i deras dagliga liv och synen på vad t.ex. en familj kan vara och är (jmf Engebrigtesen 2002, 2012), som på barn och barndom och flyktingpolitik på en mer samhällelig nivå. Mot bakgrund av den tidigare forskningen och utvärderingen av arbetet med ensamkommande i Nacka kommun står det också klart att ett gott arbete med ensamkommande barn kräver mer kunskap om barns egna erfarenheter av att komma som ensamman migranter till ett nytt land. Det är viktigt att förstå deras vardagslivstrategier mot bakgrund av de möjligheter och hinder de kan komma att möta på.

En annan konkret utmaning för vårt kommunala mottagande blir slutligen hur vi ska gå till väga för att ta tillvara ensamkommande barns intressen och skapa förutsättningar för god utveckling oavsett deras slutliga asylbesked. Detta är en praktisk utmaning som visat sig vara än mer aktuell i rapportens slutskede, än då arbetet med den påbörjades.

Epilog – en nulägesorientering

Sedan det empiriska material som denna rapport tar sin utgångspunkt i samlades in har mycket hänt i det svenska mottagandet, vilket till stor del är en följd av den debatt som fördes hösten 2015 och av tillströmningen av ensamkommande barn och ungdomar till Sverige under samma period. Bl.a. infördes en tillfällig lag som syftade till en övergång från permanent uppehållstillstånd till temporära uppehållstillstånd (Lag (2016:752) om tillfälliga begränsningar av möjligheten att få uppehållstillstånd i Sverige. Svensk författningssamling 2016:752), ID-kontroller infördes vid samtliga Sveriges gränsovergångar och vidare infördes ett nytt system för biometriska ålders-test, bl.a.

För att återgå till den situation som rådde i svenska kommuner – däribland Nacka – under 2015, så fick socialtjänsten i mångt och mycket göra vad som ibland beskrevs som att ”trolla med knäna” för att t.ex., hitta boendelösningar för alla de barn och unga (och vuxna) asylsökande som anlände Sverige under 2015, vilket denna rapport också har belyst. Detta skedde parallellt med en stark mobilisering av civilsamhället, där många människor kände sig manade att engagera sig i flyktingfrågan på olika sätt. En tillströmning av intresseanmälningar om att vara t.ex. god man, bli familjehem och av människor med vilja att jobbar ideellt t.ex. inom ”Refugees welcome” etc. var kännetecknande. Inom ramen för detta projektet kände jag och mina kolleger vid FoU Södertörn av denna tillströmning i samband med att vi arrangerade utbildningar för blivande familjehem. Att såväl goda –som mindre goda– aktörer inom HVB-verksamheterna kände sig manade att öppna nya boenden öronmärkta för ensamkommande barn utgjorde också en sida av detta.

I Nacka blev det tydligt att det ökande antalet ensamkommande utgjorde en belastning utifrån den bemanning och de boendeplatser som fanns att tillgå och många ensamkommande barn och ungdomar blev därför placerade i jourhem utanför kommunen, i familjehem där förhållandena inte var riktigt utredda och i helt nyetablerade HVB-hem.

Å ena sidan ledde situationen under 2015 till att en del kommuner – däribland Nacka – lex-Sarah anmälde sin verksamhet då det kunde finnas påtagliga risker för missförhållanden i och med att socialtjänsten inte hann utreda eller följa upp alla sina barnärenden. Å andra

sidan präglades 2015 också av att folk gemensamt försökte hitta lösningar, vara flexibla och ge varandra stöttning på olika sätt: antingen det innebar att socialsekreterare från andra avdelningar t.ex. gick in i ärendestocken för sina kolleger för att underlätta ärendehantering eller att privatpersoner öppnade sina hem för flyktingfamiljer.

Under 2016 och 2017 är situationen för kommunerna plötsligt den motsatta: Från att ha brist på platser är det plötsligt en akut brist på ensamkommande barn. (Nyöppnade) verksamheter fick därför stänga ned, folk blev omplacerade, i vissa fall uppsagda. Det finns förstås en risk för att dyrköpta erfarenheter såväl som goda kunskaper har tappats bort i detta.

Övergången till s.k. ”stödboende” för ensamkommande över 16 år som bedömts ”klara av att sköta sitt hushåll, anses vara tillräckligt mogna samt har önskemål om denna boendeformen” (se också <https://www.ivo.se/ensamkommande-barn/>) markerar en genomgripande förändring från systemet med HVB respektive placering i familjehem.

Ändringar i svenska asylpolicies, lagar och regler och i synen på ensamkommande barn som t.ex. övergången till stödboende-verksamhet, kan kanske beskrivas som ett uttryck för ett helt nytt systemfokus: temporära uppehållstillstånd är numera regel istället för permanenta uppehållstillstånd, medicinska ålderstest som länge varit mycket hårt kritiserat har införts i svensk asylpraktik, ungdomar skrivs upp i ålder, utvisningar verkställs. Det finns en stark restriktivitet i förhållande till frågan familjeåterföreningar, valet av den för staten billigare stödboendeformen istället för HVB, etc.

En stor andel av de 35 000 barn och unga som sökte asyl i Sverige under 2015 har skrivits upp i ålder och en del har även hunnit fylla 18 år under den tiden de har väntat på sitt asylbesked. I och med detta har de flyttats ut ur boenden som var anpassade för barn och ungdomar, och har överförts till Migrationsverkets ordinarie vuxenboenden samt har skrivits ur statistiken över ensamkommande barn.

Efter 2016 har det skett en rätt så dramatisk återgång till tidigare års antal inflöde av ensamkommande barn, då enbart 2199 ensamkommande barn och unga sökte asyl i Sverige (i jämförelse med de 35 000 som kom till Sverige under 2015). Fram tills den sista oktober 2017 har 1104 ensamkommande barn och unga anlänt för att söka asyl här. I dessa siffror döljs dock möjligtvis en del ungdomar som

innan ålderstesternas införande och Migrationsverkets iver att skriva upp ålder hade registrerats som ensamkommande barn. Totalt var 11 349 asylsökande ensamkommande barn inskrivna i Migrationsverkets mottagningssystem (17.10.31), varav majoriteten var från Afghanistan (se Migrationsverket 2017 *Aktuellt om ensamkommande barn* 17.10.31 för uppdaterad statistik).

Under 2017 har 2674 ensamkommande barn och ungdomar beviljats uppehållstillstånd, dvs 76 procent av de fattade besluten, dock var handläggningstiden för de beslut som fattades 2017 i genomsnitt 556 dagar, vilket innebar en mycket längre handläggningstid än under föregående år (under 2016 var t.ex. handläggningstiden 353 dagar). I den förhållandevis höga beviljandeprocenten döljs att det som numera beviljas är temporära uppehållstillstånd. (Om den sökande är inskriven i gymnasieskolan kan ett uppehåll beviljas för tiden det tar att fullfölja utbildningen (Regeringens proposition 2016/17:133 *Kompletteringar av den tillfälliga lagen för uppehållstillstånd rörande studier på gymnasienivå*. <http://www.regeringen.se/rattsdokument/proposition/2017/03/prop.-201617133/>). Vidare döljs i denna statistik också de individer som skrivits upp i ålder eller som hunnit fylla 18 år innan asylbeslutet hade fattats. Enligt FARR (2017) fick en majoritet av de ungdomarna som skrivits upp i ålder eller som hunnit fylla 18 ett negativt besked och utvisningsbeslut.

De nya riktlinjer som gäller asylhantering kommer på kollisionkurs med andra lagutrymmen som reglerar Sveriges och myndigheters åtaganden i relation till ensamkommande barn och ungdomar. T.ex. ska alla myndigheter ha ett barnperspektiv samt göra en barnkonsekvensanalys i förhållande till bedömningar och frågor som berör barn oavsett deras juridiska status. Dessutom ska asylsökande barn (oberoende om de är ensamkommande eller kommer med sin familj) erbjudas ett liv så likt folkbokförda barns som möjligt (se Svensson 2017 för en diskussion kring denna princip i svensk flyktingmottagandet).

I förhållande till skolans värld har t.ex. nyanlända barns generella rätt till likvärdighet i utbildning stärkts och som underårig och ensamkommande finns fortfarande krav på kommunerna att placera ensamkommande i boendeformer som kan anses vara lämpliga för ett barn. Mot bakgrund av de ändringar som skett på nationell nivå i förhållande till asylrätt, har såväl boendefrågan som skolan blivit

viktiga och framtidsorienterade platser samt sociala arenor där asylsökande/papperslösa/ensamkommande kan omförhandla sina möjligheter att skapa tillhörighet, här och nu och för framtiden (jmf. Svensson 2017). Det är tydligt att den villkorsförsämring som skett inom asylrätten inte på samma sätt motsvaras av de ändringar som skett inom det sociala området. Detta förstärker den dubbelhet som präglar det svenska mottagandet av ensamkommande (och övriga asylsökande) barn och ungdomar (se tex. Andersson m.fl. 2010; Stretmo 2014 etc.) vilket skapar en inneboende ambivalens inom det svenska mottagandet.

I dagsläget vittnar stöd- och myndighetspersoner som socialsekreterare, gode män, lärare, hälso- och sjukvårdspersonal om hur regeländringarna på asylområdet fört med sig att ensamkommande barn och ungdomar (och asylsökande och nyanlända barn med familjer) lever i större ovisshet än tidigare, där än mer tankar och fokus kretsar kring huruvida barnet/den unga får rätt att stanna i Sverige eller ej, med psykisk ohälsa och självmordstankar som följd (Barnombudsmannen 2017).

Ensamkommande barn och unga tvingas leva i ovisshet, vilket gör att även stöd- och myndighetspersoner (boendepersonal, gode män, lärare, socialsekreterare m.fl.) jobbar med ovisshet (Jmf. Stretmo och Melander 2013). Ovissheten samt det som av en del stöd- och myndighetspersoner upplevs som ett dubbelt uppdrag; att rusta den unge för en framtid i Sverige samtidigt som det också arbetar för att förbereda barnet/den unge för avslagsbeslut, väcker motstridiga känslor.

Myndighetsutövandet ställs emot upplevelsen av att ha ett handlingsutrymme i sitt arbete. Detta kan illustreras med de dilemman som den grupp som i forskningen ibland beskrivs som ”frontlinjebyråkrater” möter. De åläggs att vara statens förlängde arm i mötet med samhället genom att följa statens givna regelverk och förväntas vara lojala mot sin organisation samtidigt som de också ska visa hänsyn gentemot sin klientgrupp.

Riktlinjer ska följas, men ett visst tolkningsutrymme finns alltid, vilket möjliggör att skilda frontlinjebyråkrater gör olika bedömningar (ibland inom samma organisation). I forskningen beskrivs myndighetsutövning idag ibland som konsten att kunna motivera sina beslut, snarare än att följa ett på förhand givet regelverk. Vidare tenderar

frontlinjebyråkraterna att relatera till individen eller ”klienten” snarare än organisationen och vikten av att klienterna är delaktiga i beslut och planering betonas (Se t.ex. Schierenbeck 2004; Svensson 2017).

Att det finns ett visst handlingsutrymme är en förutsättning för frontlinjebyråkraternas verksamheter (annars riskerar vi kanske bli mer av ”baklinjebyråkrater” än frontlinjebyråkrater?). Detta handlingsutrymme måste dock alltid tolkas/ses i relation till kraven på förvaltningsdemokratisk legitimitet, d.v.s. alla samhällsmedborgares rätt till likabehandling i mötet med den offentliga förvaltningen. Stödet för välfärdsstaten bygger på att den är en rättvis fördelare av samhällets resurser och frontlinjebyråkraterna förkroppsligar på sätt och vis folkets hopp om att samhällets resurser fördelas rättvist. Detta väcker förstås frågor om det kan tänkas finnas en inneboende motsättning mellan likabehandling och individuella hänsyn, men också om konsekvenserna av vad som händer om frontlinjebyråkrater börjar tolka statens riktlinjer som så pass orättvisa att de upplevs strida med övriga grundläggande värden de förväntas utgå ifrån. (Vilket sociala rörelser som ”#Vistårinteut” m.fl. kan tyda på.)

Det uppdrag som t.ex. socialsekreterare, boendepersonal, skol- och hälso- och sjukvårdspersonal har i relation till ensamkommande barn och ungdomar hösten 2017 handlar om att hantera institutionella begränsningar och resursbrist, men också om att förhålla sig till relativt vagt formulerade riktlinjer. Deras vardag präglas av individnära möten, där ensamkommande barns och ungdomars behov och intressen ska sättas i centrum. Jämte detta uppdrag kan vare sig lärare/boendepersonal/gode män/socialsekreterare etc., påverka asylprocessen och de asylbeslut som Migrationsverket fattar. De har vidare ingen insyn i de bedömningar som görs eller på vilka grunder. Det är dock i vardagslivets praktik de verkliga konsekvenserna av dessa myndighetsbeslut kommer till uttryck. Det är också där barn och ungdomar – ibland i ensamhet vilket denna rapport har visat – tvingas hitta strategier för att hantera dem.

Göteborg, 20 mars 2018

Vid tangenterna Live Stretmo

Referenslista:

Andersson, Hans (2010) *Mellan det förflutna och framtiden – Asylsökande barns välfärd, hälsa och välbefinnande*. Göteborgs Universitet: CERGU

Ayotte, Wendy (2000) *Separated Children Coming to Western Europe - Why They Travel and How They Arrive*. Save the Children

Bak, Maren och Brömssen, Kerstin (red.) (2013) *Barndom och migration*. Umeå: Borea

Backlund, Åsa; Eriksson, Riitta; von Greiff, Katarina och Åkerlund, Eva-Marie (2012) *Ensam och flyktingbarn – barnet och socialtjänsten om den första tiden i Sverige*. FoU Nordväst; FoU Nordost; FoU Södertörn

Backlund, Åsa; Eriksson, Riitta; von Greiff, Katarina och Åkerlund, Eva-Marie (2014) *Socialtjänstens arbete med ensamkommande barn och ungdomar – erfarenheter från Stockholms län*. FoU Nordväst; FoU Nordost; FoU Södertörn. Forskningsrapport 2014: 3

Bath, Howard (2015) The Three Pillars of Trauma Wise Care: Healing in the Other 23 Hours in *Reclaiming children and youth* 23(4):5-11 www.reclaimingjournal.com

Barnombudsmannen (2016) *Barn på flykt. Barns och ungas röster om mottagandet av ensamkommande*. Stockholm: BO

Barnombudsmannen (2017) *Nyanlända barns hälsa Delrapport i Barnombudsmannens årstema 2017 – Barn på flykt*.
<https://www.barnombudsmannen.se/globalassets/dokument-forne-dladdning/publikationer/rapport-nyanlanda-barns-halsa.pdf>

Bengtson, Mette och Ruud, Anne Kirsti (2012) ”Utviklingstøttende omsorg i mottaksfasen”. I Eide, Ketil (red.) *Barn på flukt – Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. Oslo: Gylden-dal Akademisk

Björnberg, Ulla (2013) ”I väntan på uppehållstillstånd” i Bak, Maren och von Brömssen, Kerstin (red.) *Barndom & migration*. Umeå: Borea

Brunnberg, Elinor; Borg, Rose-Marie och Fridström, Camilla (2012) *Ensamkommande barn – en forskningsöversikt*. Lund: Studentlitteratur

BRÅ (2013) *Hatbrott 2012 - Statistik över självrapporterad utsatt-het för hatbrott och polisanmälningar med identifierade hatbrotts-motiv*. Rapport 2013: 16

Brändler Lindqvist, Monica (2004) *Att möta de ensamkommande barnen*. Rädda Barnen rapport. (<http://temaasyl2.episerverho-tell.net/Documents/Organisationer/R%C3%A4dda%20Bar-nen/Att%20M%C3%B6ta%20De%20Ensamkommande%20Bar-nen.pdf>)

Bunar, Nihad (2010) *Nyanlända och lärande. En forskningsöver-sikt om nyanlända elever i den svenska skolan*. Vetenskapsrådets rapportserie nr 6. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Bunar, Nihad (Red.) (2015) *Nyanlända och lärande – mottagande och inkludering*. Stockholm: Natur & Kultur.

Connolly, Helen (2011) *Unaccompanied asylum seeking young people and the UN Convention on the Rights of the Child 1989: a narrative based enquiry*. Department of Applied Social Studies: University of Bedfordshire

Çelikaksoy Aykan Wadensjö Eskil (2015a) *Ensamkommande barn i Sverige*. SULCIS Rapport 2015:1. Stockholm: Stockholms uni-versitet

Çelikaksoy Aykan Wadensjö Eskil (2015b) *De ensamkommande flyktingbarnen och den svenska arbetsmarknaden*. SULCIS Rap-port 2015:2. Stockholm: Stockholms universitet.

Çelikaksoy, Aykan och Wadensjö, Eskil (2016) *Kartläggning av erfarenheter och forskning om ensamkommande flyktingbarn i Sve-rige och andra länder*. SULCIS Rapport 2016:1. Stockholm: Stockholms universitet.

De Wal Pastoor, Lutine (2012) ”Skolen - Ett sted å være og et sted og lære”. I Eide, Ketil (red.) *Barn på flukt – Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

- De Wal Pastoor, Lutine (2013) ”Delaktighet och utanförskap”. I Bak, Maren och von Brömssen, Kerstin (red.) *Barndom & migration*. Umeå: Borea.
- Derluyn, Ilse och Broekaert, Eric (2007) Different perspectives on emotional and behavioural problems in unaccompanied refugee children and adolescents. *Ethnicity and Health* 12(2): 141–162
- Eide, Ketil (2005) *Tvetydige barn – om barnemigranter i et historisk komparativt perspektiv*. Universitetet i Bergen: Sosiologisk institutt, det samfunnsvitenskaplige fakultet.
- Eide, Ketil och Broch, Tuva (2010) *Ensliga mindreåriga flyktinger – Kunnskapsstatus og forskningsmessige utfordringer*. Helseregion Öst og Sör: Regionsenter for barn og unges psykiske helse
- Elmeroth, Elisabeth (2008) *Etnisk maktordning i skola och samhälle*. Lund: Studentlitteratur
- Elmeroth, Elisabeth (2012) *Normkritiska perspektiv - i skolans likabehandlingsarbete*. Lund: Studentlitteratur
- Engebrigtsen, Ada (2002) *Forlatte barn, ankerbarn, betrodde barn. Ett transnasjonalt perspektiv på enslige mindreårige asylsøkere*. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA). Rapport 7/02
- Engebrigtsen Ada (2012) ”Omsorg og barn utenfor barndommen” i Eide, Ketil (red.) *Barn på flukt – Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktinger*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Eriksson, Björn (2010) *Hem ljuva hem - Redovisning av uppdraget som regeringens koordinator för ensamkommande barn*. (<http://www.government.se/content/1/c6/14/14/54/4f94dca2.pdf>)
- FARR (2017) *Du har inte förmått göra din underårighet sannolik*. Flyktinggruppens riksråd: http://farr.se/images/pdf/2017/Rapport_alder.pdf
- Goodman, Janice (2004) Coping With Trauma and Hardship Among Unaccompanied Refugee Youths From Sudan. *Qualitative Health Research*. (14): 1177

Gunnarsson, Agneta (2008) *Hur har det gått? Ensamkommande barn – mottagandet sedan kommunerna tagit över boende och omvårdnad*. Stockholm: Rädda Barnen

Hedlund, Daniel (2016) *Drawing the limits: Unaccompanied minors in Swedish asylum policy and procedure*. Department of Child and Youth Studies: Stockholm University

Hessle, Marie (2009) *Ensamkommande men inte ensamma – Tio-årsuppföljning av ensamkommande asylsökande flyktingbarns livsvillkor och erfarenheter som unga vuxna i Sverige*. Stockholms universitet: Pedagogiska institutionen

Huemer, Julia m.fl. (2009) "Mental health issues in unaccompanied refugee minors", *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health* 3(1):13

Hultmann (2008) *Ensamkommande barn – psykologiska perspektiv*. Examination för handledar- och lärarutbildning, steg 3-nivå.
http://www.grkom.se/download/18.617428bd117abc0da4880002233/oles_uppsats.pdf

Höjer, Ingrid och Sjöblom, Yvonne (2011), Att stå på egna ben – om övergången från samhällsvård till vuxenliv. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 18(1):24–41

Jensen, Tine K., m.fl. (2015). "Stressful life experiences and mental health problems among unaccompanied asylumseeking children.", *Clinical child psychology and psychiatry*, 20(1):106–116

Keselman, Olga (2013) "När ensamkommande barn skall berätta". I Bak & von Brömssen (red), *Barndom & Migration*. Umeå: Boréa. s. 105–138

Kohli, Ravi m.fl (2010) Food and its meaning for asylum seeking children and young people in foster care. *Children's Geographies*, 8(3):233–245

Kohli, Ravi (2006a) *Social Work with Unaccompanied Asylum-seeking Children*. Palgrave Macmillan

Kohli, Ravi (2006b) ”The comfort of strangers: social work practice with unaccompanied asylum-seeking children and young people in the UK”, *Child and Family Social Work* 2006, 11: 1–10

Kohli, Ravi (2007) *Working with Unaccompanied Asylum Seeking Children – Issues for Policy and Practice*. Palgrave Macmillan

Kohli, Ravi (2011) ”Working to ensure Safety Belonging and Success for unaccompanied asylum seeking children”, *Child Abuse and Neglect* 20:311–323

Kjølseth Bræin, Mari och Johnsen Christie, Helen (2012) ”Terapi med enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere”. I Eide, Ketil (red.) *Barn på flukt – Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. Oslo: Gyldendal Akademisk

Lag (1994/2014) om mottagande av asylsökande (LMA)
(1994/2014) Svensk författningssamling 1994:137

Lag (2016:752) om tillfälliga begränsningar av möjligheten att få uppehållstillstånd i Sverige. Svensk författningssamling 2016:752

Lidén, Hilde m.fl. (2013) *Levekår i mottak for enslige mindreårige asylsøkere*. Istitutt for samfunnsforskning. Rapport 2013:03

Lundberg, Anna (2009) *Principen om barns bästa i asylprocessen*. Malmö: Malmö Institute for Studies of Migration, Diversity and welfare

Lundqvist, Catarina (2010) *Möjligheternas horisont - Etnicitet, utbildning och arbete i ungas berättelser om karriärer*. Linköpings Universitet: Institutionen för samhälls och välfärdsstudier

Länsstyrelsen (2012) *Barn utsatta för människohandel – En nationell kartläggning*. Länsstyrelsen i Stockholms län, Rapport 2012: 27

Malmsten, Jenny (2012) *I transit – ensamkommande barn berättar*. Malmö stad: FoU-rapport 2012:1

Migrationsverket och SKL (2010/12) *Ensamkommande barn och ungdomar – ett gemensamt ansvar. Kartläggning och åtgärdsplan*. (www.skl.se)

Migrationsverket, SKL, Skolverket, Länsstyrelserna och Socialstyrelsen (2012) *Ett gemensamt ansvar för ensamkommande barn och ungdomar*. (<http://www.socialstyrelsen.se/barnochfamilj/Documents/ensamkommande-barn-2012.pdf>)

Migrationsverket, SKL, Skolverket, Länsstyrelserna och Socialstyrelsen (2015) *Ett gemensamt ansvar för ensamkommande barn och ungdomar*. http://www.migrationsverket.se/download/18.b70e31914e4e8c297f39d/1436275891075/Rapport_ensamkommande+barn_maj+2015_webb.pdf

Nyberg, Fred (2016) ”Att må dåligt – en orsak till missbruk och beroende?”, *Socialmedicinsk tidskrift* (1):53–60

Nilsson, Jenny (2010) *Ätt väva ett finmaskigt nät. Östergötlands mottagande av ensamkommande barn*. Regionförbundet Östsam/Länsstyrelsen Östergötland

Oppedal, Brit m.fl. (2009) *Avhengig og Selvstendig – Enslige mindreaårlige flyktingers stemmer i tall og tale*. Folkehelseinstituttet & Integrerings- og mangfoldsdirektoratet.

Projektplan 2013-03-21 Följeforskning av Nacka kommuns arbete med ensamkommande flyktingbarn

Ramel, Björn m.fl. (2015) Overrepresentation of unaccompanied refugee minors in inpatient psychiatric care. *Springer Plus*, 4: 131–137.

Regeringen (2004) *Stärkt skydd för ensamkommande barn*. Regeringens proposition 2004/05:136

Regeringen (2005) *Mottagande av ensamkommande barn*. Regeringens proposition 2005/06:46

Regeringen (2011) *Översyn av mottagandet av asylsökande ensamkommande barn*. Dir. 2011:9 (<http://www.regeringen.se/49bb82/contentassets/c302abd4d6fe4fff8680ecfa3582c69e/oversyn-av-mottagandet-av-asylsokande-ensamkommande-barn-dir.-20119>)

Regeringens proposition 2016/17:133 *Kompletteringar av den tillfälliga lagen för uppehållstillstånd rörande studier på gymnasienivå*. (<http://www.regeringen.se/492dc9/contentassets/72fca419b0984f1aaa991ec3e5ca5a7c/kompletteringar-av-den-tillfalliga-lagen-for-uppehallsstillstand-rorande-studier-pa-gymnasieniva-prop.-201617133>)

Rosenberg, David m.fl. (2012) *Som vilket barn som helst - Erfarenheter av 25 års mottagande av ensamkommande flyktingbarn i Härnösand*. FoU Västernorrland. Rapport 2012:8

Sandahl, Christina, Åkerlund, Eva-Marie (2016) *Familjehemsutbildning – när familjer tar emot ensamkommande barn och ungdomar*. FoU Södertörn, Rapport 148:2016.

Schierenbeck, Isabell (2004) ”En välfärdsstat för alla? Frontlinjebyråkrater och invandrarklienter” i *Engagemang, mångfald och integration: om möjligheter och hinder för politisk jämlikhet*. Rapport från Integrationspolitiska maktutredningen, Statens offentliga utredningar, SOU Volym 2004:49, s. 121–147

Socialstyrelsen och Migrationsverket (2002) *Förbättringar i mottagandet av barn från annat land som kommer till Sverige utan medföljande legal vårdnadshavare (s.k. ensamkommande barn)*. Redovisning av regeringsuppdrag: (http://www.socialstyrelsen.se/lists/artikelkatalog/attachments/10917/2002-107-7_20021077.pdf)

Socialstyrelsen (2006) *Grundbok – Barns behov i centrum (BBIC)*. (http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/9524/2006-110-7_rev_20061107.pdf)

Socialstyrelsen (2007) *Mottagandet av ensamkommande barn*. Meddelandeblad: januari 2007. (http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/8885/2007-1-1_200711.pdf)

Socialstyrelsen (2012) *Dokumentation av barnets bästa inom socialtjänsten*. (<http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/18734/2012-6-16.pdf>)

Stretmo, Live och Melander, Charlotte (2013) *Får jag vara med? Erfarenheter från ensamkommande barn och ungdomar i Göteborgsregionen och arbetet med denna grupp*. FoU i Väst/GR rapport 2: 2013

Stretmo, Live (2014) *Governing the Unaccompanied child – media, policy and practice*. Göteborgs Universitet: Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap

Stretmo (kommande) "Different children or a case of any other child? Constructions of unaccompanied children in welfare service provision" i Trygghed, Sven och Righard, Erica (red.) *Social inequalities and migration*. Lund: Studentlitteratur

Svensson, Malin (2017) *Hoppet om en framtidsplats. Asylsökande barn i den svenska skolan*. Göteborgs Universitet: Institutionen för pedagogik, kommunikation och lärande/IPKL

Söderqvist, Åsa (2012) *Äntligen hemma? Vårsol SARA:s mottagande av ensamkommande flyktingbarn*. Regionförbundet Jönköpings län, 2012-09-18

Thom Olin, Anna (2014) "Integrativ traumafokuserad psykoterapi med ensamkommande flyktingungdomar", *Mellanrummet - Nordisk tidskrift för barn- och ungdomspsykoterapi/Nordic Journal of Child and Adolescent Psychotherapy* (31):34–46

Torpsten, Ann-Christin (2012) "När man inte tillhör gruppen från början" i Elmeroth, Elisabeth (red.) *Normkritiska perspektiv – i skolans likabehandlingsarbete*. Lund: Studentlitteratur.

Unicef (2010) *De osynliga barnen – Rapport om ensamkommande barn och deras boende under asylprocessen*. Stockholm: o8-tryck

Wallin, Anne-Marie och Ahlström, Gerd (2005) "Unaccompanied young adult refugees in Sweden, experiences of their life situation and well-being: A qualitative follow-up study", *Ethnicity and Health*, 10(2):129–144

Watters, Charles (2008) *Refugee Children: Towards the Next Horizon*. New York: Routledge

Watters, Charles (2012), ”Enslige flyktingbarn – en teoretisk og internasjonalt oversikt”. I Eide, Ketil (Red), *Barn på flukt – Psykososialt arbeid med enslige mindreårige flyktninger*. Oslo: Gyldendal Akademisk forlag

Weire Jørgensen, Tone och Steinkopf, Heine (2014) *Traumebevisst omsorg, teori og praksis*. RVTS Sør: <http://www.rvtsvest.no/wp-content/uploads/2014/02/Artikkel3-Traumebevisstomsorg.pdf>

Wernesjö, Ulrika (2011) Unaccompanied asylum-seeking children: Whose perspective? *Childhood* 19(4):495–507

Wernesjö, Ulrika (2014) *Conditional Belonging – Listening to Young Unaccompanied Refugees’ voices*. Uppsala University: Faculty of Social Science

Wimelius, Malin (2012) *Ensamkommande flyktingbarn och ungdomar – förutsättningar för mottagandet och kunskapsläget*. Umeå Centre for Evaluation Research, Augusti 2012

Zetterqvist Nelsson, Karin och Hagström, Mirjam (2016) *Nyanlända barn och den svenska mottagningsstrukturen – röster om jösten 2015 och en kunskapsöversikt*. FORTE: Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd

Åkerlund, Eva-Marie (2016) *Liv i kollektiv- vardagsliv bland ensamkommande ungdomar på institution*. Institutionen för Tema Barn: Linköpings Universitet

Studien som presenteras här skulle från början följa upp ensamkommande barn och ungdomar och de verksamheter som kringgärdar deras vardagsliv under perioden februari 2014 till och med augusti 2016.

Den period som undersökningen har pågått har dock präglats av olika och delvis motstridiga politiska budskap på nationell nivå. Hösten 2015 kännetecknades i ett första skede av en nationell våg av solidaritetsyttringar och ett allmänt stöd för flyktingfrågan, medan senhösten 2015, våren 2016 och tiden därefter fört med sig policyförändringar i termer av temporära uppehållstillstånd istället för permanenta, strypta möjligheter för familjeåterföreningar, regler för åldersuppskrivning och utvisningar, en övergång från HVB-hemsplaceringar till s.k. stödboenden.

Det har varit en utmaning att behålla fokus på studien när förutsättningarna för att genomföra den ändrats under vägen. I detta har utmaningen för mig som utredare varit att vara mitt ursprungliga uppdrag troget trots en ibland tilltagande känsla av hopplöshet: att följa upp mottagandet av ensamkommande barn, med huvudfokus på boendekedjan kring barnen och ungdomarna, samtidigt som detta mottagande har genomgått stor förändring.